

-Nacrt-
STRATEŠKA PLATFORMA
Strategija razvoja Općine Hadžići
2024-2028.

Hadžići, maj 2024

Sadržaj

1. UVOD.....	3
1.1 Pristup izradi strategije razvoja.....	3
2. STRATEŠKA PLATFORMA.....	5
2.1. Situaciona analiza.....	5
a) Geografski položaj, prirodne i opće karakteristike	6
b) Demografske karakteristike.....	7
c) Pregled stanja i kretanja u ekonomiji.....	12
c) 1. Broj i struktura poslovnih subjekata	15
c) 2. Turizam.....	20
d) Pregled stanja i kretanja na tržištu rada	26
e) Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja	37
e) 4. Sigurnost građana	57
e) 5. Civilno društvo	59
f) Stanje javne infrastrukture i javnih usluga	61
f) 1.Saobraćajna infrastruktura	61
g) Zaštita okoliša/životne sredine uključujući smanjenje rizika od katastrofa/nesreća	70
g) 1. Stanje okoliša.....	70
g) 2. Civilna zaštita.....	75
h) Analiza budžeta	79
2.2. SWOT analiza i strateško fokusiranje.....	84
2.2.1. Strateški fokusi	87
2.3. Vizija razvoja i strateški ciljevi.....	90

1. UVOD

1.1 Pristup izradi strategije razvoja

U Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 32/17) i u Uredbi o izradi strateških dokumenata u FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 74/19) je uspostavljen novi normativno-pravni okvir i metodologija razvojnog planiranja i upravljanja razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine, kantonima i jedinicama lokalne samouprave. Strategija razvoja Općine Hadžići 2017.-2021. godine rađena je u skladu s MIPRO metodologijom. Stupanjem na snagu novog normativno-pravnog okvira razvojnog planiranja te kontinuiranog unaprjeđenja razvoja Općine Hadžići, pristupilo se izradi novog strateškog dokumenta. Općinski načelnik Općine Hadžići donio je Odluku broj: 01-02-1349/24 kojom je pokrenut proces izrade Strategije razvoja Općine Hadžići 2024 - 2028. godina.

Strategija razvoja Općine Hadžići je integrirani, multisektorski strateški dokument kojim su definisane javne politike s ciljem razvoja ove jedinice lokalne samouprave i kreiranja ambijenta za ugodno življenje svih stanovnika Općine Hadžići.

Strategijom razvoja utvrđuju se ciljevi razvoja Općine Hadžići, način njihovog ostvarivanja, finansijska konstrukcija, kao i sam način praćenja ostvarivanja postavljenih ciljeva i izvještavanja.

Strategija razvoja uvažava prioritete prostornog razvoja i razvojne pravce definisane u strateškim dokumentima Kantona Sarajevo i Federacije BiH, Bosne i Hercegovine, kao i u dokumentima relevantnim za proces evropskih integracija i drugim relevantnim dokumentima. Institucionalni okvir izrade strategije je usklađen sa relevantnim zakonom i uredbama o razvojnom planiranju i upravljanju. Prema članu 20. stav (2) Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH (Službene novine Federacije BiH, broj 32/17) strategija razvoja jedinice lokalne samouprave je osnovni dokument za izradu DOB-a, budžeta i PJI jedinice lokalne samouprave, programa rada općinskog načelnika za mandatni period, trogodišnjeg i godišnjeg plana rada jedinice lokalne samouprave i godišnjeg programa rada općinskog načelnika.

Nosioc izrade Strategije je Općinski načelnik. Općinski načelnik je posebnim Rješenjem broj: 02-04-1-1836/24 od 16. februara, 2024. godine imenovao Općinski razvojni tim (ORT), kao operativno i koordinaciono tijelo za izradu Strategije razvoja Općine Hadžići. Učesnici u izradi su sve općinske službe, Općinsko vijeće Općine Hadžići, kantonalna ministarstva i organizacije, privredni subjekti, javna komunalna kantonalna preduzeća i druga preduzeća od javnog značaja u oblasti privrede, kulture, sporta, obrazovanja, zdravstva, zatim komore, nevladine organizacije i svi drugi subjekti koji iskažu interes za uključanje u proces izrade i razvijanje partnerstva.

Kroz proces izrade općinskog strateškog dokumenta definisana je i vizija Općine Hadžići, koja je zasnovana na posebnim karakteristikama i specifičnostima Općine Hadžići.

Nosilac izrade strategije: Općina Hadžići

Općinski razvojni tim:

Učesnici u izradi startegije razvoja općine Hadžići:

1. Adnan Fazlibašić, Pomoćnik Općinskog načelnika u Službi za razvoj i stambeno- komunalne poslove - koordinator Komisije;
2. Hamdo Ejubović, Općinski načelnik - član Komisije;
3. Eldar Proha, Pomoćnik Općinskog načelnika u Službi za privredu, finansije i inspekcijski nadzor, član Komisije;
4. Nijaz Musić, Pomoćnik Općinskog načelnika u Službi za civilnu zaštitu i mjesne zajednice, član Komisije;
5. Aziz Dozo, Pomoćnik Općinskog načelnika u Službi za opću upravu, društvene djelatnosti i zajedničke poslove, član Komisije;
6. Senad Kovačević, Pomoćnik Općinskog načelnika u Službi za boračko - invalidsku i socijalnu zaštitu, član Komisije;
7. Neira Abazović, Pomoćnik Općinskog načelnika u Službi za prostorno uređenje, urbanizam i građenje, član Komisije;
8. Almin Tufo, Pomoćnik Općinskog načelnika u Službi za imovinsko-pravne poslove, geodetske poslove i katastar nekretnina, član Komisije;
9. Mirela Dupovac, Stručni savjetnik za mlade, meduopćinsku saradnju, praćenje projekata i upravljanje projektnim ciklusima u Službi kabineta Općinskog načelnika, član Komisije
10. Almin Bašić, Predsjedavajući Općinskog vijeća Hadžići, član Komisije.

Konsultant: Prof.dr Đevad Šašić

Certificirani trener Agencije za državnu službu Federacije BiH

2. STRATEŠKA PLATFORMA

2.1. Situaciona analiza

2.1.1. Nastanak i razvoj Općine Hadžići

Hadžići, kao Hagisci, prvi put se spominje u historijskoj skici župe Smučke iz 1688. godine. U Ljetopisu za period 1746–1804. godine spominje se selo Hadželi, a u popisu 1841. godine Hadželi se navode kao džemat sa 11 sela i u njima 51 kuća sa 312 stanovnika. Hadžići se u ovom leksičkom obliku prvi put javljaju u austrougarskim dokumentima iz 1882. godine. Selo se nalazilo na području današnjih Donjih Hadžića, a svojom džamijom je predstavljalo centar istoimenog džemata. Geografski položaj područja današnje općine Hadžići je uvjetovao da su ovuda, od najstarijih vremena, prolazili tranzitni putevi koji su povezivali more sa centralnom i istočnom Bosnom. Uz puteve se kontinuirao nastanjivao čovjek osnivajući manje ili veće društvene zajednice. Do sada otkriveni elementi materijalne kulture širom općine, to nedvosmisleno potvrđuju. Zbog toga se općina Hadžići može svrstati u red općina sa najdužom tradicijom kontinuiteta života ljudi koji neizostavno prate ostaci građevinske infrastrukture. Kontinuitet života na ovom području nije prekinut ni u vrijeme rimske vlasti. O tome se navode brojni dokazi. Rimska vlast je obnovila i osavremenila putni koridor koji je od Drijeve vodio preko Boraka i Bradine na Ivan odakle se spuštao kroz današnju Raštelicu i Smucku do raskršća puteva na području današnjeg Tarčina. On je spajao Naronu sa centralnom i istočnom Bosnom. Područje općine Hadžići u srednjem vijeku je intenziviralo svoju urbanizaciju. Pripadalo je župi Lepenici, a u kasnom srednjem vijeku je uspostavljena mala župa Smučka. Tuhelj je bio politički i vojni centar župe Smučke i kontrolna tačka na putu koji je iz Tarčina vodio za Kreševo i Hvojnicu, gdje su prolazili veoma važni trgovački putevi koji su spajali jug sa rudarskim područjima Kreševa i Hvojnice te Istočne Bosne. Mjesto Gradac se prvi put spominje 1355. godine u jednom ćirilničnom pismu koje su Dubrovčani uputili bosanskom banu i kralju Stjepanu Tvrtku I Kotromaniću. U Gradcu se nalazila odbrambena utvrda, crkva, nekropola stećaka, carina 4 i trg odnosno trgovište i on je predstavljao centar naselja koja su mu gravitirala u srednjem vijeku. Dolaskom Osmanske vlasti u BiH, na području Hadžića je uspostavljena nahija koja je nosila ime Gradčac. Pokrivala je područje od Binježeva do Ivana sa 19 sela. Austrougarska vlast je donijela intenzivniji ekonomski razvoj hadžićkog kraja. Izgradnja željezničke pruge i tri željezničke stanice na ovom području znatno su ga urbanizirali. U toku narodnooslobodilačkog rata 1941–1945. godine hadžićko područje je bilo relativno mirno. U nekoliko navrata su izvedene partizanske akcije oslobađanja dijelova općine, ali uglavnom radi osiguranja velikih premještanja Vrhovnog štaba sa jednim brojem brigada. Najveće borbe su vođene u proljeće 1945. godine na Ivanu, nakon čega su partizanske jedinice oslobodile područje hadžićke općine i nastavile oslobodilački pohod prema Sarajevu. Općina Hadžići sa današnjim administrativnim granicama i službenim nazivom

nastala je 1952. godine. Općinsku vlast je obavljao Opštinski narodni odbor Hadžići. Uvođenjem Komunalnog sistema 1955. godine opštine su dobile šira ovlaštenja u pogledu organizovanja privrede, školstva, zdravstva i drugim oblastima. U proljeće 1992. godine desila se agresija na Bosnu i Hercegovinu. Polovicu općine Hadžići okupirao je agresor, a svo nesrpsko stanovništvo protjerao sa područja od Binježeva do Dupovaca i Drozgometve. Početkom marta 1996. godine izvršena je reintegracija privremeno okupiranog dijela općine Hadžići. Sve je, na tom području, izgledalo sablasno. Agresorska vlast je prilikom povlačenja uništila sve za sobom. Razaranja i devastiranja privrednih i stambenih objekata su izvršena u najvećoj mogućoj mjeri. Najznačajnija aktivnost je vođena na sanaciji i gradnji novih stambenih jedinica. Za kratko vrijeme donacijom UNHCR-a je izvršena sanacija 268 kuća, dok je austrijska vlada obezbijedila sredstva za sanaciju 12 kuća. Najsnažnija pomoć humanitarnih organizacija je bila na obezbjeđenju uslova za obrazovanje, zdravstvo i kulturu.

a) Geografski položaj, prirodne i opće karakteristike

Područje općine Hadžići prostire se od 43° i 41' do 43° i 52' s.g.š, a po geografskoj dužini se prostire od 18° do 18° 22' i.g.d. Najjužnije tačke općinskog područja su vrhovi Bjelašnice: Vukovo polje, Mali Visin, Javorak i Krvavac, a najsjevernije Batalovo brdo i Miševići. Najistočnija tačka je Veliko polje na Igmanu, a najzapadnija Veliko šljeme 1543 m nadmorske visine. Najveću nadmorsku visinu općine ima vrh Krvavac 2062 m, a najniža tačka općine je Mostarsko raskršće 513 m. Ovo područje nalazi se jugozapadno od Sarajeva i Sarajevskog polja. Ukupna površina općinskog područja Hadžići je 27.326 hektara ili 273,26 km², na kome su smještene 62 naseljena mjesta. Sa istočne i sjeveroistočne strane se graniči sa općinom Ilidža, sa sjeverne i sjeverozapadne sa općinom Kiseljak, sa zapadne strane sa općinom Kreševo, sa jugozapadne strane sa općinom Konjic i sa južne strane općinom Trnovo.

Općina Hadžići se nalazi na strateški važnom komunikacijskom položaju. Kroz Općinu prolazi magistralni put M17 (Bosanski Šamac- Doljani), međunarodna magistralna željeznička pruga Sarajevo – Ploče, te dionice autoputa A1.

Reljef

U reljefnom pogledu općina Hadžići je veoma raščlanjena, gdje prevladavaju brojni morfološki oblici. Osnovne karakteristike reljefa čine jasno izdvojene tri kotline od kojih je najveća hadžićka kotlina otvorena prema Sarajevskom polju. Pazarićka kotlina je uokvirena sa sjeverne strane Ormanjem, sa juga Bjelašnicom, sa zapada Osenikom, a sa sjeveroistočne strane sutjeskom Gradac je odvojena od hadžićke kotline, kroz koju

protiče rijeka Zujevina. Tarčinska kotlina sa zapadne strane uokviruje Ivan-sedlo, sa južne strane obronci Bjelašnice, sa istočne strane prijevoj Osenik i sa sjeverne strane padine Tmora i Sevida. Između Tmora i Sevida Bijela rijeka je usjekla duboki kanjon u pravcu sjevera zvanim Tuhelj, gdje su u Sastavcima sastaje sa Crnom rijekom i time nastaje rijeka Lepenica.

Klima

S obzirom na reljef i geomorfološke karakteristike, područje općine Hadžići izloženo je veoma različitim klimatskim uslovima. U nižim dijelovima područja općine klima dolinsko-kotlinska, a na Igmanu i Bjelašnici ona je planinska. Prosječna godišnja temperatura u Hadžićima je oko 8,5°C a na Igmanu 4,5°C. Prosječna temperatura vazduha (u julu mjesecu) u Hadžićima je 18°C, a na Igmanu 13,7°C. Najniže prosječne temperature (u januaru mjesecu) u Hadžićima -2°C, a na Igmanu – 4,7°C. Srednji broj dana sa mrazovima je 102, a jesenji mrazovi nastupaju u oktobru a kasni proljetni traju sve do aprila, ali u tome može biti i znatnih odstupanja. Prosječne godišnje padavine u Hadžićima iznose oko 930 mm dok na vrhovima Bjelašnice i Igmana iznose 1245 mm.

b) Demografske karakteristike

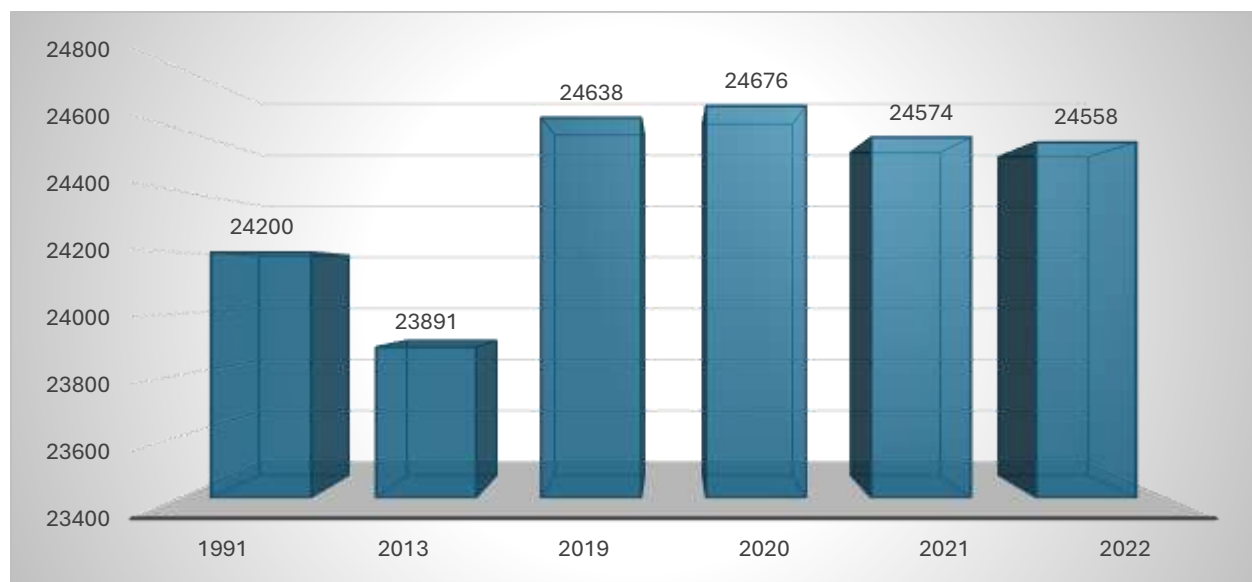
Broj stanovnika

Prema zvaničnoj procjeni Federalnog zavoda za statistiku FBiH, broj stanovnika, sredinom 2022. godine u Općini Hadžići iznosio je 24.558 stanovnika, što je za 2,71% više stanovnika u odnosu na 2013. godinu u kojoj je bilo 23.891 stanovnika. U izvještaju Agencije za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine nadan 05.01.2024. godine broj stanovnika koji imaju prebivalište na području Općine Hadžići iznosio je 28.072.¹

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Općini Hadžići je živjelo 24.200 stanovnika, dok je prema popisu iz 2013. godine u Općini živjelo 23.891 stanovnika. U posljednjih pet godina broj stanovnika uglavnom stagnira. Prema podacima Zvoda za planiranje razvoja Kantona Sarajevo u demografskoj analizi za period 2013-2021 godina broj stanovnika na području Kantona Sarajevo bilježi povećanje za 1,5% u 2021. u odnosu na 2013. godinu, a na području Grada Sarajeva je zabilježeno smanjenje stanovništva za za 2021. i 2022. godinu za manje od 1%.

¹ <https://odp.iddeea.gov.ba/datasets/number-of-persons-with-active-residence-in-municipalities/8>

Graf 1. Broj stanovnika Općine Hadžići u periodu 2019-2022.



Izvor: Federalni zavod za statistiku²

Smanjenje stanovništva na području Kantona Sarajevo zabilježeno je u općinama Stari Grad, Centar i Novo Sarajevo. Najveće smanjenje u 2021. godini u odnosu na 2013. godinu je zabilježeno u općini Stari Grad 7,1%. Do povećanja je došlo u općinama Trnovo 11,4%, Vogošća 10,4%, Ilidža 6,5%, Ilijaš 5,7%, Novi Grad 3,3% i Hadžići 2,9%.

Tabela 1. Starosna struktura stanovnika Općine Hadžići 2019-2022.

Godine	2019	2020	2021	2022
0-14	4088	4,081	4068	4051
15-64	17,262	17,139	17006	16895
65 i više	3,288	3,456	3500	3612

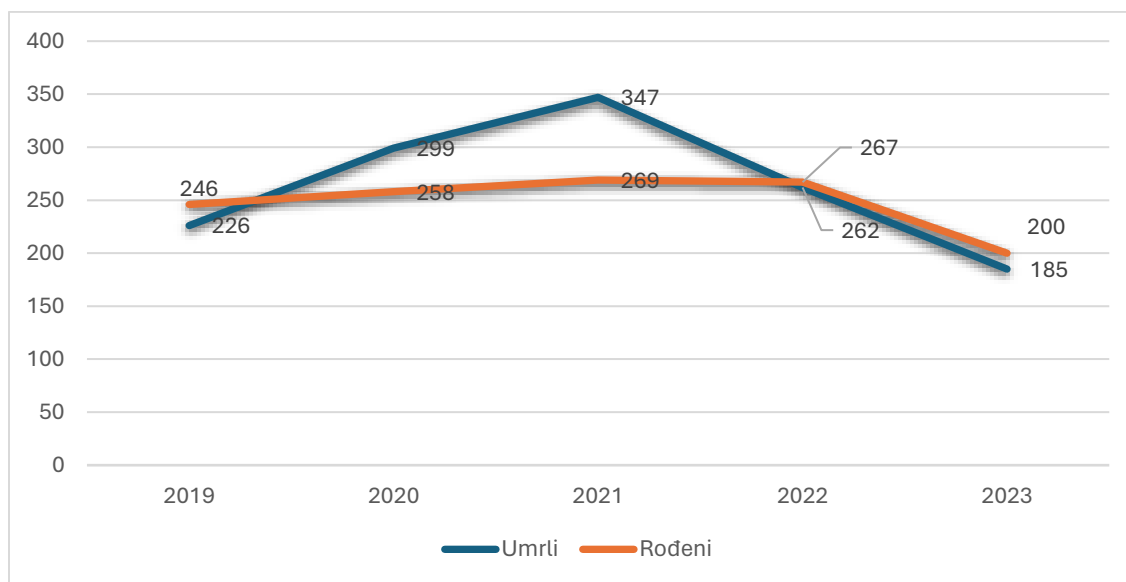
Izvor: Federalni zavod za statistiku, Kanton Sarajevo u brojkama, Sarajevo 2021

Rodna struktura stanovništva općine Hadžići prema procjenama prati trendove u Kantonu Sarajevo. Prema zvaničnim procjenama³ omjer spolne strukture stanovništva se kontinuirano kreće u gotovo uravnoteženom omjeru. Najizraženiji rast je u starijoj populaciji 65 i više godina (9,85%), dok neznatno opada broj djece od 0 do 14 godina te stanovništva od 15 do 64 godine (2,13%).

² <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://fzs.ba/wp-content/uploads/2022/06/Demografija.pdf>

³ Federalni zavod za statistiku, Kanton Sarajevo u brojkama, Sarajevo 2023

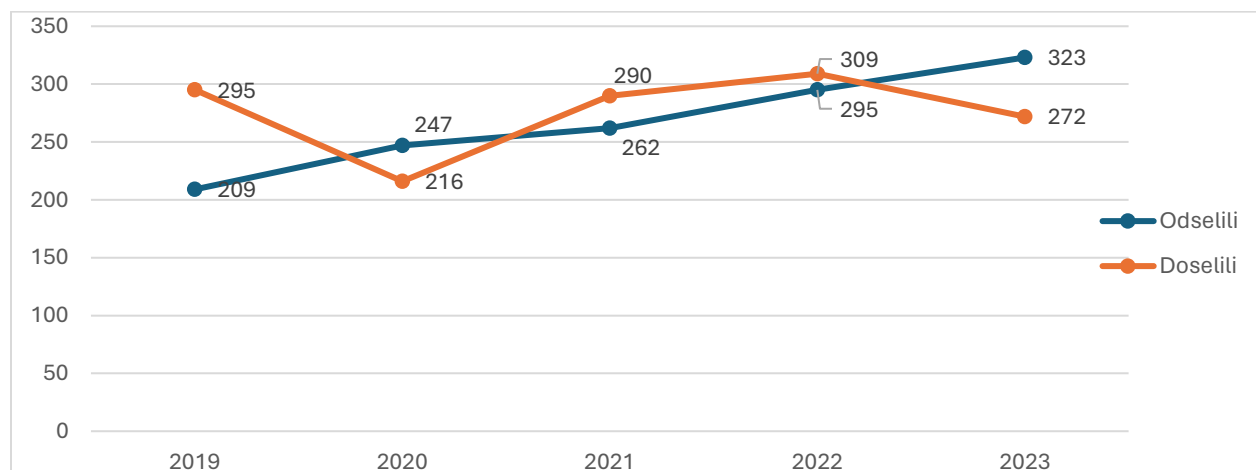
Graf 2. Pregled rođenih i umrlih u općini Hadžići 2019.-2023.



Izvor: Federalni zavod za statistiku, Kanton Sarajevo u brojkama, Sarajevo 2016-2021; Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo, Demografska analiza Kantona Sarajevo po općinama

Stopa mortaliteta na području Kantona Sarajevo u 2021. i 2022. godini raste u svim općinama Kantona u odnosu na 2013. godinu pa tako i u Općini Hadžići. Veći broj umrlih, kao rezultat COVID-19 pandemije, u odnosu na broj živorođenih, doveo je do toga da je na nivou KS i Općine Hadžići zabilježen negativan prirodni priraštaj u posmatranom periodu. U istom periodu jedino su Općina Ilijaš i Općina Vogošća na nivou KS imale veći broj živorođenih u odnosu na broj umrlih.

Graf 3. Broj doseljenih i odseljenih

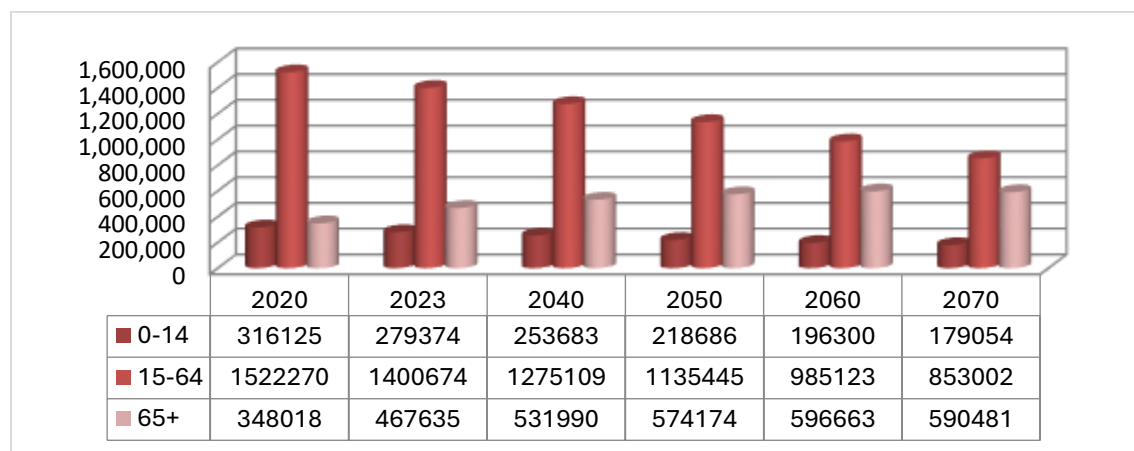


Izvor: Federalni zavod za statistiku BiH

Može se zaključiti da je stanje prirodnog priraštaja na području općine u u periodu 2019-2023 godina promjenljivo. U 2023. godini imamo negativan omjer doseljenih odseljenih. Sa druge strane, prisutan je odlazak stanovništva i porodica izazvanih ekonomskim migracijama prema evropskim zemljama.

Upoređujući podatke o migraciji stanovništva u Općini Hadžići vidljiv je odliv stanovništva. 2020. i 2023. godine. U skladu sa pretpostavkama modela za procjenu kretanja stanovništva Federalnog zavoda za statistiku FBiH, u narednom periodu ukupna populacija FBiH u 2070. godini procijenjena je na oko 1.6 miliona stanovnika (smanjenje oko 26% u odnosu na populaciju FBiH u 2020. godini). Najveći pad se predviđa u radno sposobnoj populaciji (15 – 64 godina starosti), koja će u 2070. godini imati manje od 1 miliona stanovnika.

Graf 4. Projekcija demografske karakteristike stanovništva prema starosnim kategorijama u periodu od 2020. do 2070. godine na nivou FBiH



Izvor: Federalni zavod za statistiku⁴

Sa druge strane predviđa se rast starije populacije od 65 i više godina, koja će zabilježiti više od 590 hiljada stanovnika u 2070. godini (rast od skoro 70% u odnosu na 2020. godinu) .

Na temelju kretanja stanovnika od 2013. godine izvršena je projekcija broja stanovnika za 2027. godinu metodom trenda.

⁴ (file:///C:/Users/WIN7/Downloads/PROJEKCIJE-STANOVNI%20C5%A0TVA-FBiH-2020_2070_bos.pdf)

Graf 5 Projekcija broja stanovnika

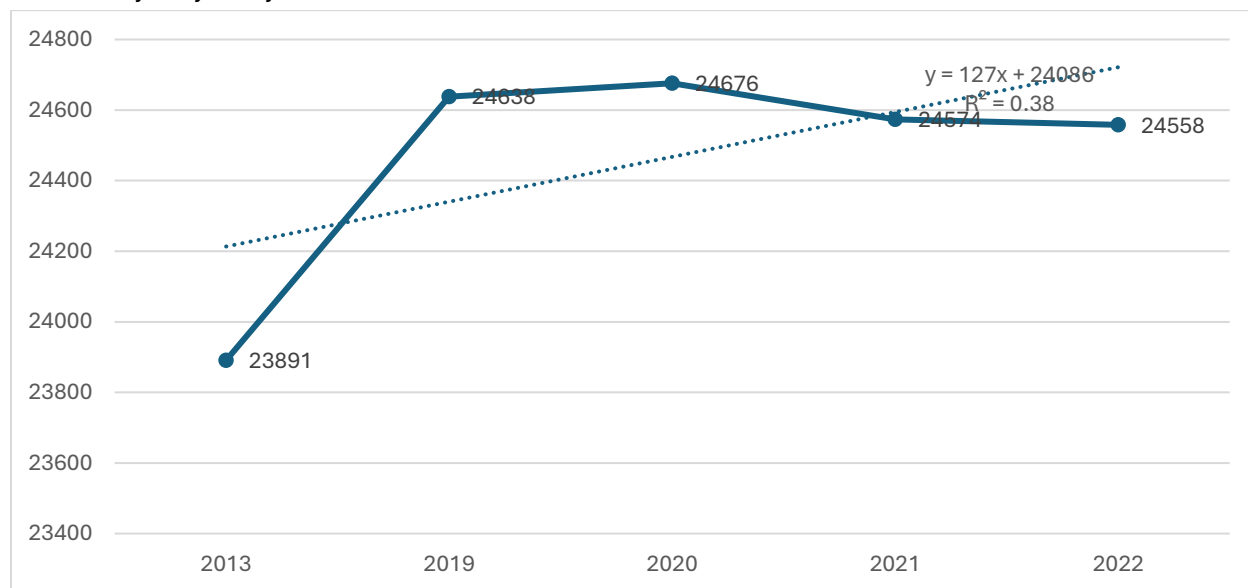


Tabela 2. Stanovništvo-projekcija za 2027.

JLS	2027
Stari Grad	32546
Centar	51383
Novo Sarajevo	61719
Novi Grad	124687
Ilidža	73226
Vogošća	30513
Hadžići	25128
Ilijaš	21720
Trnovo	1501
KS	425165

Izvor: Projekcija KS

Zaključci i izazovi koji se mogu identificirati u oblasti demografskih kretanja:

- Stanovništvo predstavlja ključni faktor lokalnog razvoja općine. Negativan prirodan priraštaj imamo od 2020 do 2022 godine, te pad broja rođenih u 2023. godini kao i odlazak stanovništva sa područja općine, ukazuju na potrebu osmišljavanja strateških intervencija koje će za cilj imati unaprjeđenje uslova i kvaliteta života te stvaranje prilika za zapošljavanje kako bi se potakao ostanak stanovništva, doprinijelo osnivanju novih porodica i ublažio negativan prirodni priraštaj.

- Navedeno ukazuje na potrebu nastavka podrške za mjere usmjerene u populacijske politike iz okvira nadležnosti lokalne zajednice. To podrazumijeva povećanje mjera finansijske i stambene podrške, u cilju povećanja nataliteta u skladu sa mogućnostima općine i rasta budžeta.
- Razvoj populacijske politike na lokalnom nivou podrazumijeva poticanje rađanja, zapošljavanja mladih, razvoj stanovništva kao i praćenje indikatora u toj oblasti. Na ovaj način istovremeno bi se stvorile kvalitetne osnove za podizanje svijesti o značaju populacije.
- Kroz pomenute mjere je potrebno obratiti pažnju i na populaciju starijeg stanovništva gdje u posljednjih pet godina općina bilježi trend demografskog starenja stanovništva što zahtjeva nastavak razvijanja sistema zdravog starenja sa druge strane.

U demografskom pogledu na području Općine Hadžići uočava se nekoliko izazova, među kojima su dominantni problemi:

- Kontinuirano demografsko starenje strukture stanovništva;
- Smanjenje radno-sposobnog stanovništva
- Dilema fokusiranja kreiranja demografskih politika usmjerena je na uspostavljenje balansa između potrebe povećanja populacije ili potrebe obezbjeđivanja kvalitetnijeg ambijenta življenja
- Nevezanost i nedostatak podataka o stanovništvu u inostranstvu, prevashodno mladih i obrazovanih u zemljama Evropske unije, te aktiviranja potencijala dijaspore u smislu većeg korištenja raspoloživog finansijskog, ljudskog i društvenog kapitala.
- U budućem periodu potrebno je definisati mjere i politike i u skladu sa Strategijom demografskog razvoja Kantona Sarajevo 2022-2031. koja definiše tri strateška cilja za područje KS: 1. Poboljšati prirodnu promjenu stanovništva prema pozitivnosti i kontinuiranom rastu, 2. Stvoriti uslove za održivost migracija s posebnim akcentom na starosnu grupu od 20 do 39. godina. 3. Unaprijediti strukture stanovništva (starosna, obrazovna).

c) Pregled stanja i kretanja u ekonomiji

Nivo razvijenosti Općine Hadžići

Federalni zavod za programiranje razvoja provodi praćenje nivoa razvijenosti kantona i jedinica lokalne samouprave u FBiH u sklopu svojih djelatnosti. Prilikom izračuna indeksa razvijenosti kantona i općina u njihovom sastavu koriste se sljedeći parametri:

A - Prihod od poreza na dohodak po glavi stanovnika,

B - Stepen zaposlenosti,

C - Pokazatelj kretanja stanovništva,

D - Udio populacije starijeg stanovništva u odnosu na ukupnu populaciju

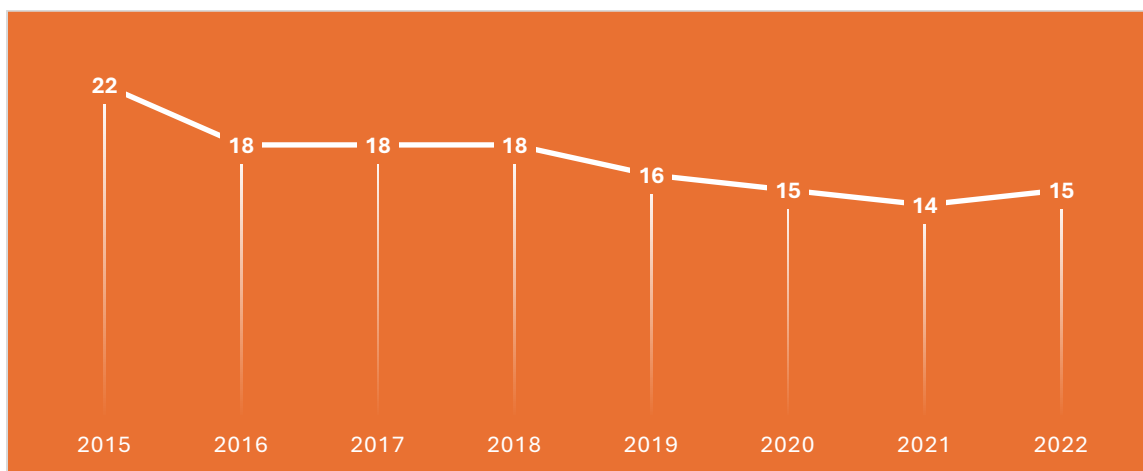
E - Stepen obrazovanja radne snage.

Prilikom izračuna indeksa razvijenosti kantona ili općine navedeni indikatori ulaze u njegovu vrijednost prema sljedećim ponderima:

- 25% - prihod od poreza po glavi stanovnika,
- 20% - stepen zaposlenosti,
- 20% - pokazatelj kretanja stanovništva,
- 15% - udio populacije starijeg stanovništva u odnosu na ukupnu populaciju,
- 20% - stepen obrazovanja radne snage.

Na osnovu dostupnih podataka Federalnog zavoda za programiranje razvoja FBiH, jasno se vidi da po indeksu razvijenosti, koji je u 2022. iznosio 1,07 indeksna poena, Općina Hadžići spada među razvijenije općine FBiH i nalazi sa na 15. mjestu dok je 2015. godine bila na 22. mjestu.

Graf 6. Nivo razvijenosti Općine Hadžići 2015.-2022. godina



Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Posmatrajući kriterije rangiranja, stepen obrazovanja radne snage, stepen zaposlenosti su ispod prosjeka u FBiH dok najviše doprinose ovoj poziciji su kriteriji prihodi od poreza na dohodak, kretanje stanovništva i učešće starog stanovništva su ispod prosjeka.

Cilj dokumenta Socioekonomski pokazatelji po općinama u Federaciji BiH koji objavljuje Federalni zavod za programiranje razvoja FBiH, je da se sagledaju osnovni društveno-ekonomski pokazatelji razvoja FBiH po općinama i kantonima, te da se rangiraju lokalne zajednice i kantoni prema nivou razvijenosti. Općina Hadžići od 2015. godine bilježi progresivan a zatim stabilan napredak kada su u pitanju navedeni kriteriji. Općina Hadžići

je postigla ovaj uspjeh prije svega zahvaljujući sopstvenom radu menadžmenta i uposlenih te korektnoj saradnji sa drugim nivoima vlasti.

Prosječna neto plaća

Prosječna ostvarena neto plaća na području Općine Hadžići u 2022. godini iznosila je 1.133,00 KM dok je prosječna plata u KS iznosila 1.390,00 KM i u FBiH 1.114,00 KM. Posmatrano u odnosu na 2015. godinu, kada je prosječna plata iznosila 827,00 KM, prosječna ostvarena neto plaća u 2022. godini veća je za 37%.

BDP po glavi stanovnika

U posmatranom periodu 2017-2019. godine Općina Hadžići bilježi kontinuirani rast bruto domaćeg proizvoda. Tako 2017. godine BDP po glavi stanovnika (GDP per capita) u Općini Hadžići je iznosio 6.808,00 KM dok je 2019. 7.516,00 KM. Analiza nivoa razvijenosti Općine u odnosu na nivo razvijenosti KS umjereno prati rast.

Tabela 3. GDP pc Općine Hadžići 2017-2019.

	2017		2018		2019	
	BDP u hilj. KM	BDP/pc u KM	BDP u hilj. KM	BDP/pc u KM	BDP u hilj. KM	BDP/pc u KM
Općina Hadžići	166.218	6.808	176.260	7.196	185.173	7.516
Kanton Sarajevo	6.675.406	15.949	7.078.710	16.878	7.466.637	17.757

Izvor: https://skupstina.ks.gov.ba/sites/skupstina.ks.gov.ba/files/izvjestaj_o_razvoju_ks_2021_inf_o.pdf

U 2019. godini u odnosu na prethodnu godinu sve općine na području KS bilježe povećanje BDP-a za oko 5%. Najveći relativni nivo razvijenosti općina u Kantonu Sarajevo prema BDP/pc (KS = 100,0) bilježi Općina Centar Sarajevo, Općina Novi Grad Sarajevo i Općina Hadžići.

c) 1. Broj i struktura poslovnih subjekata

Pod pravnim licem Zavod za statistiku FBiH podrazumijeva pravno lice, jedinice u sastavu i obrtničku djelatnost. Zavod za statistiku FBiH sva privredna društva koja posluju u ovom entitetu razvrstava prema Klasifikaciji djelatnosti koja je uspostavljena 2010. godine („KD BiH 2010“). Navedene klasifikacija uključuje sljedeće djelatnosti prikazane u nastavku:

A Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo

B Vađenje ruda i kamena

C Prerađivačka industrija

D Proizvodnja i snabdijevanje/opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija

E Snabdijevanje/opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša

F Građevinarstvo

G Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla

H Prijevoz i skladištenje

I Djelatnosti pružanja smještaja te priprema i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo)

J Informacije i komunikacije

K Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja

L Poslovanje nekretninama

M Stručne, naučne i tehničke djelatnosti

N Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti

O Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje

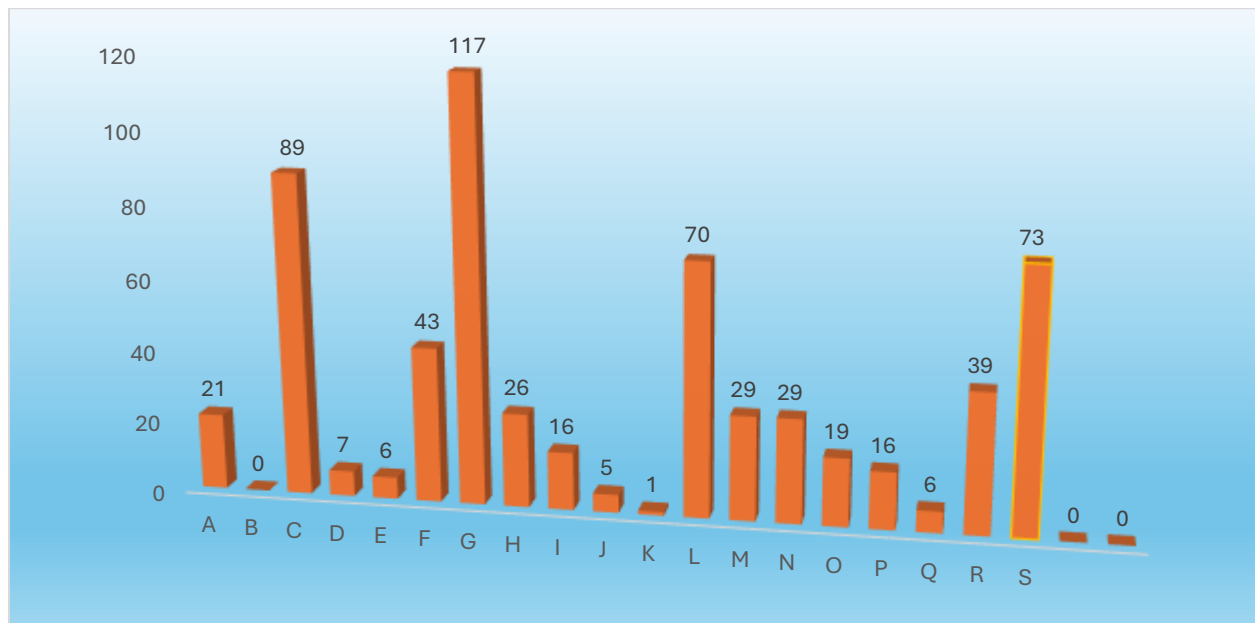
P Obrazovanje

Q Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite

R Umjetnost, zabava i rekreacija

S Ostale uslužne djelatnosti

Graf 7. Broj registriranih pravnih subjekata na području općine Hadžići klasificiran prema privrednim djelatnostima 2022. godine



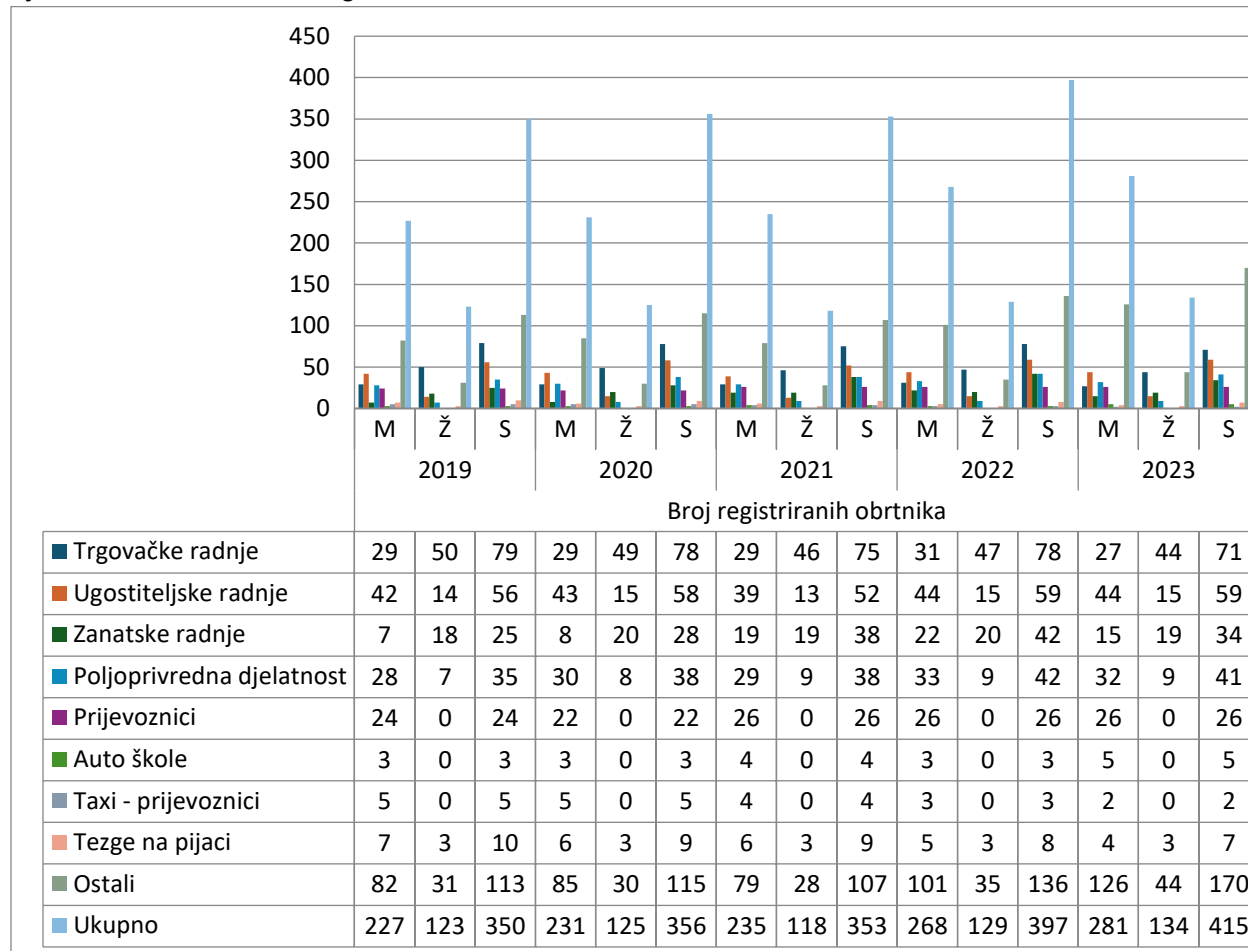
Izvor: Federalni zavod za statistiku

Najznačajnije grane privrede na području Općine su Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla (117), prerađivačka industrija (89), ostale uslužne djelatnosti (73), te djelatnost poslovanja nekretninama (70) i građevinarstvo (43).

Posljednjih pet godina Općina Hadžići bilježi pozitivne trendove u razvoju privrede kada je u pitanju ukupan broj registrovanih pravnih lica na teritoriji općine. Najznačajnije grane privrede na području Općine su trgovina na malo, djelatnosti usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo, zatim zanatske radnje, poljoprivredna djelatnost, prijevoznici te ostale djelatnosti.

Od 2019. do 2023. godine, smanjen je broj pravnih lica registrovanih za djelatnosti, trgovina na veliko i malo dok je došlo do blagog povećanja u drugim djelatnostima.

Graf 8. Broj registriranih obrta na području općine Hadžići klasificiran prema privrednim djelatnostima 2019-2023.godine



Izvor: Federalni zavod za statistiku

Ukupan broj registrovanih pravnih lica na teritoriji Općine ima pozitivan trend manjih promjena u posljednjih pet godina. U 2023. godini prema podacima Zavoda za programiranje razvoja na području Općine Hadžići ukupan broj poslovnih subjekata iznosi 1.383, od toga 612 pravnih lica, 284 podružnice u sastavu pravnih lica, te fizička lica obrtnici 487. Broj poslovnih subjekata na 1.000 stanovnika iznosi 56,3 što je najmanji prosjek u Kantonu Sarajevo. Poredeći 2023. u odnosu na 2015. godinu ukupan broj poslovnih subjekata se povećao za 26,64% (1092 poslovna subjekta u 2015. godini)

Tabela 4. Broj i struktura poslovnih subjekata 2015-2022.

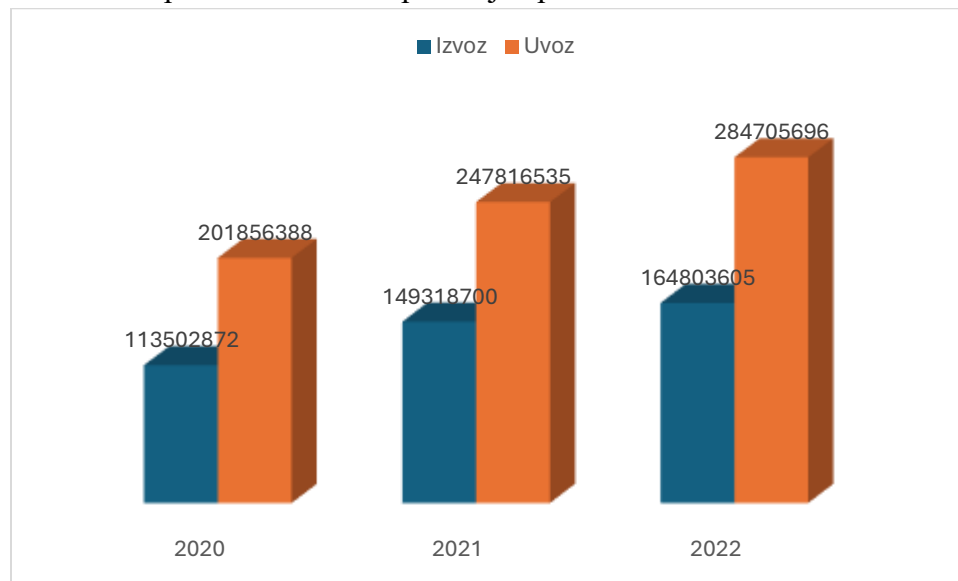
Broj poslovnih subjekata				Broj poslovnih subjekata na 1.000 stanovnika	Godina
UKUPNO	Pravna lica	Podružnice u sastavu pravnih lica	Fizička lica obrtnici		
1383	612	284	487	56,3	2022
1352	589	269	494	55	2021
1286	554	267	465	52,1	2020
1092	412	256	424	47,2	2015

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Iako je značajan je i rast broja pravnih lica na području općine Hadžići u posmatranom periodu, prema posljednim podacima Zavoda za programiranje razvoja FBiH, posmatrajući omjer poslovnih subjekata na 1000 stanovnika, Općina Hadžići ima značajno manji broj poslovnih subjekata (56,3) u odnosu i na Kanton Sarajevo (101,3) i na Federaciju BiH (70,3).

Na narednom grafiku predstavljen je ukupan izvoz/uvoz sa područja općine za period 2020-2022. godina. Bilježi se kontinuirani rast i uvoza i izvoza. Pokrivenost uvoza izvozom bilježi negativan trend, koji je u 2022. godini u smislu pokrivenosti uvoza izvozom iznosio 57.89 %.

Graf 9. Ukupan izvoz/uvoz sa područja općine 2020-2022.



Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Ostvareni izvoz sa Općine Hadžići u 2020. godini iznosio je 113.502.872 KM što predstavlja 8,67% od ukupnog izvoza ostvarenog za KS, dok je taj iznos 2022. godine bio 164.803.605 KM i bio je veći za cca 2% (41 mil KM) u odnosu na 2020. godinu. U isto vrijeme uvoz na području Općine u 2022. godini iznosio je 284.705.696 KM što predstavlja 4,05% od ukupnog uvoza ostvarenog na području. I uvoz i izvoz imaju blagi kontinuirani rast posljednjih godina s tim da uvoz ima veću tendenciju rasta na području općine a što je karakteristično i za FBiH.

Tabela 5. Poljoprivredna površina po kategorijama korištenja u FBiH 2022. godine.

Općina	UKUPNO	Obradiva površina					Pašnjaci	Ribnjaci
		SVEGA	Oranice i bašte	Voćnjaci	Vinogradi	Livade		
Hadžići	9.122	4.753	2.570	316	0	1.867	4.369	0

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Za podsticajna sredstva u cilju razvoja poljoprivredne proizvodnje na području općine Hadžići u 2024. godini planirano je 320.000,00 KM. Izdvajanjem ovih sredstava nastavit će se trend podrške razvoju poljoprivredne proizvodnje u ruralnim dijelovima općine kroz podsticaj stočarske proizvodnje, pčelarstva, voćarstva, povrtlarstva na otvorenom, povrtlarstva u zaštićenom prostoru (plastenicima), poljoprivredna mehanizacija za obradu zemljišta i sl.

U 2024. godini pratit će se stanje na terenu, nastaviti i dalje pomagati poljoprivrednim proizvođačima u cilju unapređenja poljoprivredne proizvodnje. Služba će uložiti dodatne napore da se poljoprivredni proizvođači na vrijeme informišu o načinu ostvarivanja podsticaja, projektima, kreditnim linijama, federalnim i kantonalnim podsticajima, zakonskim rješenjima vezanim za poljoprivredu i šumarstvo. U 2024. godini nastavit će se aktivnosti na unosu podataka u Registar poljoprivrednih gazdinstava i Registar klijenata, te Registar pčelara i pčelinjaka kao i redovno ažuriranje već postojećih podataka u pomenutim registrima.

Poseban akcenat će se staviti na podsticanje poljoprivredne proizvodnje sa ciljem zadovoljavanja godišnjih potreba svakog domaćinstva vlastitim poljoprivrednim proizvodima, te plasman ostatka proizvoda na tržište kao i odgovarajućim podsticajnim mjerama pojačati interes za razvoj voćarstva, stočarstva i obezbijediti uslove da bude zasijano što više obradivog zemljišta. Pokrenuti projekat stvaranja robnih rezervi te najnužnijih životnih potreba građana, otkupom i skladištenjem proizvoda od proizvođača sa područja općine.

Nastavit će se saradnja sa humanitarnom organizacijom "Muslim Aid" Sarajevo i to na novom projektu "Ekonomsko osnaživanje socijalno i materijalno ugroženih osoba i mladih osoba kroz poljoprivrednu proizvodnju" kao i na drugim projektima. Također, aktivnosti će se u narednom periodu usmjeriti u postupcima izrade stručnog mišljenja - vještačenja iz oblasti poljoprivrede i procjene vrijednosti poljoprivredne proizvodnje i zemljišta. Planiran je i nastavak aktivnosti putem javnog poziva za podsticaj junica iz vlastitog uzgoja.

Shodno obradivoj površini odnosno površini livada, pašnjaka i oranica, postoji realan potencijal za razvoj u proizvodnji gljiva, jagoda, pčelarstvu, plasteničkoj proizvodnji, voćarstvu i malim farmama za eko proizvodnju, organskoj proizvodnji i stočarstvu u odnosu na trenutno stanje u ovoj oblasti.

c) 2. Turizam

Općina Hadžići obiluje različitim potencijalima koji osiguravaju bazu za stvaranje kvalitetne i raznolike turističke ponude. Ovome doprinose njene prirodne i kulturno-historijske, ali i druge vrijednosti. Turizam je privredna grana koja bi mogla da više doprinosi sveukupnom ekonomskom napretku općine, ali potrebno je određene postojeće potencijale pretvoriti u kvalitetne, konkurentne i jedinstvene turističke proizvode kako bi privukao veći broj turista, kako domaćih tako i stranih. Turisti se nedovoljno dugo zadržavaju na ovom području (cca 2 noći) i u BiH općenito.

Na području Općine posluju dva hotela (hotel Monti i hotel TIDC) te dva motela (motel AS i motel FS).

Godina	2015	2021	2022	2023
Broj hotela	1	2	2	2
Broj hostela		-	-	-
Broj motela	1	2	2	2

Godina	2015	2021	2022	2023
Broj Kapaciteta za smještaj (apartmani, sobe, kampovi i sl)	27	6	17	19
Broj ležaja	98	517	642	669
Broj dolazaka turista	558	22.956	25.925	24.676

Broj ostvarenih noćenja	1.557	47.442	50.736	49.591
Prosječna dužina boravka turista	2 dana	2 dana	2 dana	2 dana

Izvor: Općina Hadžići

Tabela 6. Finansijska ulaganja u izletišta

Godina	2015	2020	2021	2022	2023
Finansijska ulaganja u održavanje izletišta	10,000	30,000	40,000	40,000	10,000
Posjećenost izletišta	100,000	110,000	110,000	110,000	30,000

Izvor: Općina Hadžići

Turizam kao privredna grana u Bosni i Hercegovini i Kantonu Sarajevo predstavlja strateški značaj u njihovom razvoju. Općina Hadžići je jedna od rijetkih koja ima prirodne, geografske, kulturno-historijske, infrastrukturne i druge preduslove da se pridruži ovim trendovima. Urbanistički i prostorni plan općine te skidanje embarga na gradnju na jednom njenom djelu daju veliku šansu nastavku intenzivnog razvoja općine sa posebnim akcentom na infrastrukturno i tehničko opremanje Igmana i Bjelašnice za zimski, ali i druge oblike turizma. Povezanost općine na koridor 5C, kvalitetan magistralni put, željeznička pruga koji kroz nju prolaze te novoizgrađena moderna putna infrastruktura su komparativna prednost općine.

Najznačajnije turističke destinacije na području Općine su: Malo i Veliko polje, Biciklističke staze, Brdo Ormanj, Lanište i pećina Megara i Planinarski domovi. Na Malom polju na Igmanu se nalaze olimpijske skakaonice, staze za skijanje, biatonske staze, vertikalni transporti i drugi prateći objekti, ali oni zahtijevaju dodatna ulaganja. Ovo mjesto je izvanredan lokalitet za gradnju hotelskih smještaja koji jako nedostaju. Pored zimske ponude na Igmanu se mogu razvijati i ljetni sportsko-rekreativni sadržaji kao što je biciklizam, planinarenje, šetanje u prirodi prebogatoj ozonom, sportske pripreme, te jednodnevni ili višednevni izletnički sadržaji. Ne treba zaboraviti da se na dijelu hadžićke općine, u Ravnoj vali, nalazi i jedina prašuma u BiH koju, takođe, treba promovirati kao turističku ponudu. Izgradnja moderne saobraćajnice za Ljubovčiće otvara veliku priliku za izgradnju smještajnih i sportskih sadržaja na Šavnicima i čitavoj sjevernoj strani Bjelašnice.

Planinarski domovi i kuće koji pokrivaju igmansko-bjelašničku stranu općine Hadžići se mogu dobro iskoristiti za jačanje planinarskog turizma, a mahale Mrtvanje i Opančak za

razvoj seoskog i etno turizma. Ovaj vid turizma, svakako, da se može razvijati na području čitave općine. Lovni turizam, takođe, ima perspektivu na ovom području, koje je veoma bogato visokom i niskom divljači. Pored hadžićkog lovišta u tu svrhu se može uključiti i lovište Igmana kojim gazduju „Sarajevošume“. Pećina Megara, kao i druge neistražene pećine na području općine, mogu biti mjesta za bavljenje speleološkim turizmom.

Kulturno-historijsko nasljeđe hadžićke Općine je veoma bogato ali, nažalost, njemu se nije posvećivala dovoljna pažnja u prošlosti. Tek nešto se radilo u novijem vremenu. U ovoj oblasti su potrebna značajna ulaganja, ali bi ona mogla našu općinu staviti na veoma visoko mjesto na turističkoj ponudi iz ove oblasti. Podsjećanja radi treba napomenuti arheološki kompleks Gradac koji sadrži elemente prahistorijske, rimske i srednjovjekovne kulture i na kojem se nalazi srednjovjekovni grad, ostaci stare crkve tri nekropole stećaka i prahistorijska gradina. Od 43 nekropole stećaka ima i onih koje sadrže arheološko i historijski neprocjenjivo vrijedne stećke ili grupe stećaka. Na Medvjedicama se nalazi najveća nekropola stećaka na području Kantona Sarajevo. Ostaci materijalne kulture iz osmanskog doba, takođe, nisu zanemarivi. To potvrđuju stara bosanska ili turska mezarja u kojima se nalaze nišani bosanskih aga, spahija, uglednih imama i deviša i sl, te nišani sa prelijepim ukrasima iz 15. i 16. vijeka.

Izgradnja rezidencijalnih naselja i hotela sa pratećim sadržajima, te perspektivno izgradnja savremenih medicinskih odnosno bolničkih kapaciteta pružaju mogućnost razvijanja zdravstvenog turizma i poslovnog turizma koji je u novije vrijeme veoma zastupljen i vrlo atraktivan u svijetu. U sastavu ovih objekata će se moći pružiti ponuda i avanturističkog turizma, posebno u naselju Crepljani.

Vjerske zajednice i objekti

Na području općine kao multietničke zajednice egzistiraju sve tri vjerske konfesije – zajednice sa pripadajućim vjerskim objektima u kojima vjernici slobodno upražnjavaju svoje vjerske potrebe/obrede.

- Islamska vjerska zajednica, organizirana kroz džemate koji djeluju u sklopu Medžlisa IZ Sarajevo kao pravnog subjekta. Vjernici u džematima svoje vjerske potrebe zadovoljavaju u vjerskim objektima – džamijama, odnosno mesdžidima u manjim naseljima
- Srpska pravoslavna crkva organizirana je u sastavu Srpske pravoslavne crkvene općine blažujsko – hadžićke, sa vjerskim objektima u Hadžićima i na Oseniku
- Rimokatolička crkva organizovana kroz Rimokatolički župni ured u Tarčinu sa pripadajućim objektom Župne crkve.

Potrebno je, čim prije, pristupiti detaljnom i planskom sagledavanju svih nabrojanih ali i drugih resursa na području općine, te planove u ovoj oblasti zasnivati na realnim svjetskim turističkim trendovima i potražnjom za određenim vrstama turističkih usluga.

Dakle, turizam je vrlo značajan za ekonomski razvoj Općine i Kantona Sarajevo, ali su prisutni uočljivi problemi niskog nivoa iskorištenosti turističkih kapaciteta, potrebnog većeg ulaganja u promociju turizma, te očuvanja prirodnog naslijeđa, na kojem počiva turizam u Kantonu Sarajevo.

Za razvoj turizma potrebno je intenzivirati promociju turizma uz obogaćivanje turističke ponude i pratećih događaja uz veću saradnju sa Turističkom zajednicom KS i drugim relevantnim institucijama.

U Strategiji razvoja KS 2021-2027. jedan od prioriteta strateškog cilja „Unaprjediti konkurentnost privrede i povećati zaposlenost“ je „Unaprjeđenje konkurentnosti destinacije kroz održivi razvoj turizma“ gdje su definirane tri mjere čiji bi izlazni rezultati trebali direktno doprinijeti ostvarenju krajnjih rezultata ovog prioriteta. Kao mjere navode se: Uspostavljanje efikasnog destinacijskog menadžmenta, Unaprjeđenje ambijenta za razvoj preduzetništva i razvoj ljudskih kapaciteta u turizmu i Razvoj turističke infrastrukture, što involvira i Općinu Hadžići da uskladi strateške pravce razvoja sa Kantonom Sarajevo radi sinergijskih efekata i daljeg razvoja.

U pogledu smještajnih kapaciteta, najmanji broj objekata se nalazi na teritoriji Općine Ilijaš, Općine Vogošća te Općine Hadžići (Tabela 7)

Tabela 7. Smještajni kapaciteti (poslovne jedinice) - struktura (%)

Općina	Godina								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stari Grad	36,4	36,9	48,4	50,7	54,0	49,4	46,8	28,7	36,4
Centar	15,2	13,8	14,7	14,2	12,9	15,7	17,5	19,1	18,6
Novo Sarajevo	7,6	7,7	5,3	6,0	4,9	5,4	4,7	5,3	5,1
Novi Grad	12,1	12,3	9,5	6,7	7,4	7,8	7,6	8,5	6,8
Grad Sarajevo	71,2	70,8	77,9	77,6	79,1	78,3	76,6	61,7	66,9
Iliđža	22,7	24,6	14,7	16,4	16,0	15,7	17,0	23,4	21,2
Vogošća	3,0	1,5	3,2	3,0	2,5	2,4	2,3	4,3	3,4
Hadžići	0,0	0,0	1,1	0,7	1,2	2,4	2,9	5,3	4,2
Ilijaš	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Trnovo	3,0	3,1	3,2	2,2	1,2	1,2	1,2	5,3	4,2
Kanton Sarajevo	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Zavod za planiranje razvoja KS

Kanton Sarajevo je u 2022. godini posjetilo 568.604 turista, od toga 120.252 domaćih i 448.352 stranih turista što je 67,5% više u odnosu na 2021. godinu.

U 2021. godini Kanton Sarajevo je posjetilo 87.638 domaćih turista. Najviše domaćih turista je boravilo na općini Iliđža, 31.504 i njihovo učešće u ukupnom broju domaćih turista koji su posjetili Kanton Sarajevo je 35,9%. Od ukupnog broja domaćih turista koji

su posjetili područje KS, u općini Centar boravilo je 18,6% turista, Stari Grad 12,9%, u Novom Sarajevu boravilo je 4,6%, Novom Gradu 7,8%, Vogošći 1,2%, **Hadžićima 16,6%**, i u Trnovu 2,3%.

Broj domaćih turista u Kantonu Sarajevo u periodu od 2013. do 2021. godine se povećao prosječno godišnje po stopi od 6,7%. Također broj domaćih turista u 2021. godini je veći za 67,5% u odnosu na 2013. godinu.

Tabela 8. Ukupan broj noćenja 2013-2021. godina

Općina	Godina								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stari Grad	139.783	141.760	188.683	235.089	274.607	298.685	299.590	53.670	141.693
Centar	71.655	57.618	78.490	139.046	208.109	214.826	282.529	59.032	187.196
Novo Sarajevo	87.996	77.344	85.879	85.087	81.952	94.287	98.031	17.206	52.037
Novi Grad	33.556	33.858	32.627	43.349	40.384	46.158	90.980	15.228	40.758
Grad	332.990	310.580	385.679	502.571	605.052	652.604	771.130	145.136	421.684
Iliđža	257.721	245.187	266.940	285.940	319.987	417.947	487.229	103.319	318.331
Vogošća	13.822	15.948	20.130	22.616	26.750	14.190	8.835	3.602	4.059
Hadžići	1.262	577	1.557	1.875	1.991	15.383	27.809	15.491	49.143
Ilijaš							31		
Trnovo	12.912	7.261	18.702	14.159	13.590	11.667	14.079	7.425	7.629
Kanton Sarajevo	618.707	579.553	693.008	827.161	967.370	1.112.031	1.309.113	274.973	800.846

Izvor: Zavod za statistiku i informatiku KS

Zaključci i ključni izazovi koji se mogu identifikirati u oblasti lokalne ekonomije:

U posmatranom periodu od 2015 do 2022 godine aktivnosti Općine na poboljšavanju lokalnog poslovnog okruženja i lokalnog ekonomskog razvoja rezultirale su pomjeranjem u rangu razvijenosti u Federaciji BiH (sa 22. na 15. mjesto), povećanjem prosječne plate (za 37%), smanjivanju jaza u nivou razvijenosti prema GDP pc u odnosu na prosjek Kantona Sarajevo, zatim mjereno stepenom zaposlenosti i nezaposlenosti, poboljšanjem u vanjskotrgovinskoj razmjeni (po volumenu, strukturi i per capita), povećanjem stepena pokrivenosti uvoza izvozom, rastom broja novih poslovnih subjekata i dr.

Kao ključni izazovi lokalnog ekonomskog razvoja i turizma mogu se identifikirati:

- Unapređenje lokalnog ekonomskog razvoja zahtijeva sveobuhvatan pristup koji uključuje aktivniju ulogu Općine i udruženja poslodavaca u smislu izgradnje kapaciteta i sticanje novih vještina za poboljšanje investicione klime i iskorištavanje komparativnih prednosti lokaliteta tj. općine.

- Podrška startupima ne prati postojeću ekonomsku bazu lokalne zajednice već sve svodi na raspisivanje javnih poziva a ne realnu analizu lanca vrijednosti privrede u JLS i mogućnostima sinergijskog djelovanja i jačanja konkurentnosti (novi startupi, posebno iz oblasti IT, spin-off preduzeća i sl.)
- Razvoj Poduzetničkog Ekosistema: Podržavanje razvoja poduzetničkog ekosistema kroz osnivanje inkubatora, tehnoloških parkova i poslovnih centara koji pružaju podršku startupima i malim preduzećima.
- Diversifikacija privrede: Podsticanje diversifikacije privrede kroz razvoj novih sektora poput zelene energije, turizma, informacionih tehnologija i poljoprivrede, kako bi se smanjila zavisnost od tradicionalnih industrija.
- Obrazovanje i obuka: Investiranje u obrazovanje i obuku, posebno u vještine koje su potrebne u rastućim sektorima, kako bi se povećala zapošljivost i produktivnost radne snage.
- Promocija investicija: Aktivna promocija lokalnih resursa i potencijala kako bi se privukle investicije, uz stvaranje povoljnog poslovnog okruženja i olakšavanje administrativnih procedura.
- Infrastrukturni razvoj: Investiranje u infrastrukturu, poput saobraćajne, energetske i digitalne infrastrukture, radi poboljšanja poslovnog okruženja i podsticanja ekonomskog rasta.
- Neplanirani događaji: inflacija, epidemija, elementarne nepogode, krize, prijetnje, političke i druge nestabilnosti, rast cijena energenata i drugih roba, i sl.
- Pristup finansijskim sredstvima (novoregistrovane firme, obrti, strateške firme/obrti,
- Pristup radnoj snazi koja je obrazovana, koja posjeduje potrebne vještine, psihofizičku kondiciju, kreativnost, inovativnost, i druga obilježja ljudskog kapitala
- Kreiranje novih proizvoda i usluga u turizmu, prehrani, poljoprivredi
- Relativno veliki broj nezaposlenih na tržištu rada sa obrazovanjem koje je niže od srednje stručne spreme, koji su stariji od 40 godina života, koji čekaju na posao duže od tri godine
- Pravci u kojim treba razvijati turizam odnose se na povećanje turističke ponude, broja dolazaka, produženje dužine boravka, ali i povećanja turističke potrošnje na destinaciji. Razvoj turizma zahtijeva sistemski i holistički pristup, strateško planiranje i uključivanje svih interesnih grupa u donošenje odluka.
- Razvoj događaja odnpsno razvoj destinacije kroz event turizam
- Potrebno je razviti sistem podsticaja za unaprjeđenje uvjeta lakšeg pokretanja biznisa i investiranja, da bi poduzetnici bili inovativniji i više usmjereni na iskorištavanje dobrih poslovnih prilika iz okruženja kroz primjenu znanja, inovacija i naprednih tehnologija (temeljem ulaganja u istraživanje, razvoj i inovacije te bolje povezivanje akademskog, istraživačkog i poslovnog sektora-triple helix model). Sinergijskim djelovanjem u svim navedenim područjima (institucije, okruženje i poslovni sektor) pridonijet će se uspostavi poželjnog budućeg smjera razvoja inovativnije privrede općine Hadžići i stvaranju privlačnih uvjeta za život i rad u općini Hadžići.

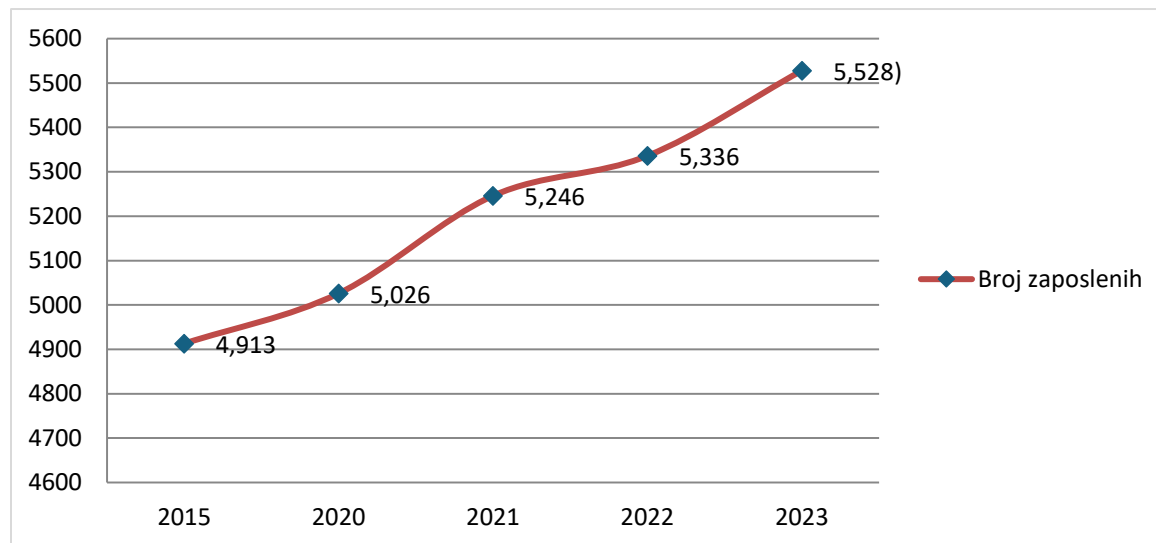
d) Pregled stanja i kretanja na tržištu rada

d) 1. Analiza zaposlenosti i radne snage

U 2023. godini u Općini Hadžići je bilo 5.528 zaposlenih. Broj zaposlenih u Općini Hadžići od 2015. do 2023. godine je u blagom porastu. Tokom 2015. godine broj zaposlenih iznosio je 4.913. Na osnovu dostupnih podataka vidljivo je da je broj novozaposlenih u 2020. veći za 113 novih radnih mjesta u odnosu na 2015. godinu, dok je u 2023. veći za 502 nova radna mjesta u odnosu na 2020. godinu

Stopa registrovane zaposlenosti (broj zaposlenih u odnosu na radno sposobno stanovništvo od 15 do 64 godine) u prosjeku na nivou Federacije BiH iznosi 36,0%. Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja u Općini Hadžići u 2022. godini broj stanovnika procijenjen je na 24.558. Od tog broja 16.895 stanovnika su bila radno sposobna, od čega je njih 5.336 bilo u radnom odnosu. Postotak radno-sposobnog stanovništva iznosio je 68,8%. Stopa zaposlenosti iznosila je 32,72%.

Graf 10. Broj zaposlenih u Općini Hadžići od 2015. do 2023. godine



Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

d) 2. Nezaposlenost

U narednoj tabeli predstavljeni su podaci o broju nezaposlenih osoba prema starosnoj strukturi na području Općine Hadžići. U 2023. u Općini Hadžići registrovano je 3.981 nezaposlenih osoba i u odnosu na 2015. godinu, kada ih je bilo 5.745, broj nezaposlenih manji je za 30,07%. Iako je smanjen broj nezaposlenih, ovi podaci govore da je Općina Hadžići sedma jedinica lokalne samouprave (samo su općine Trnovo i Ilijaš sa većim procentom nezaposlenosti) u Kantonu Sarajevo po broju nezaposlenih osoba, a stepen nezaposlenosti iznosi 45,1%. Broj radne snage na području općine u 2022. godini iznosi 9.720.

Tabela 9. Broj registriranih nezaposlenih osoba prema starosnoj strukturi

Starosna struktura	2019			2020			2021			2022			2023		
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ
15-18	68	54	122	73	58	131	64	52	116	55	49	104	52	55	107
18-24	207	298	505	250	282	532	190	234	424	171	205	376	139	169	308
24-30	147	328	475	183	371	554	174	354	528	158	318	476	146	296	442
30-35	155	376	531	146	379	525	137	352	489	133	317	450	115	268	383
35-40	158	391	549	150	401	551	146	350	496	135	272	407	124	274	398
40-45	139	401	540	149	413	562	147	389	536	140	368	508	136	324	460
45-50	143	354	497	149	363	512	120	365	485	139	359	498	107	327	434
50-60	368	756	1124	386	754	1140	377	737	1114	360	697	1057	350	673	1023
60+	88	175	263	91	200	291	101	236	337	121	273	394	131	295	426
Ukupno	1473	3133	4606	1577	3221	4798	1456	3069	4525	1412	2858	4270	1300	2681	3981

Izvor: Općina Hadžići

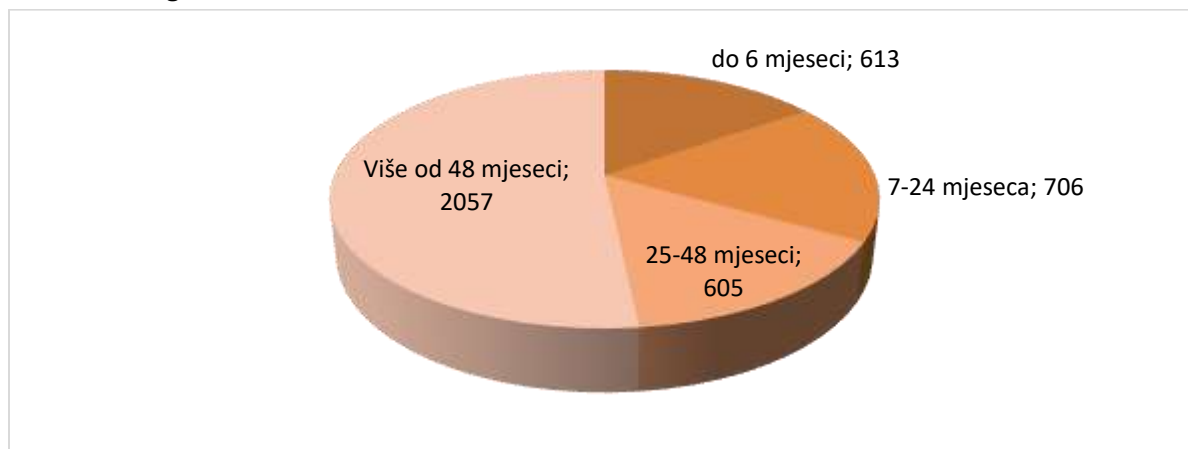
U posmatranom periodu (2019-2023) najveći broj nezaposlenih osoba su lica koja imaju između 50 i 60 godine (1.023), zatim između 40 i 45 godina (460), između 24 i 30 godina (442), te između 45-50 (434). Mladi od 18 do 30 godina predstavljaju poseban prioritet u budućim mjerama (samo)zapošljavanja jer njih 752 se nalaze na evidenciji za nezaposlene osobe.

Kada je riječ o strukturi nezaposlenih prema dužini čekanja na posao, 2.057 nezaposlenih čeka više od 48 mjeseci na posao, od 25 do 48 mjeseci njih 605, od 7 do 24 mjeseca 706 i 613 nezaposlenih čeka do 6 mjeseci na zaposlenje.

Dugoročno prisutan problem nezaposlenosti na području Općine zahtijeva razvoj strateških smjernica koje će, pored usaglašavanja potreba tržišta rada sa obrazovnim sistemom, uključiti i mjere podrške za prekvalifikaciju kadrova za zanimanja od značaja za razvoj Općine i u skladu sa ekonomskom bazom postojeće privrede, te savjetodavne

i druge podrške u razvoju preduzetničkih aktivnosti u saradnji sa Službom za zapošljavanje KS i drugim relevantnim institucijama.

Grafik 11. Struktura nezaposlenih prema dužini čekanja na posao na području Općine Hadžići na dan 31.12.2022. godine



Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tabela 10. Broj registriranih nezaposlenih osoba prema obrazovnoj strukturi u općini Hadžići (2019-2022.)

Obrazovna struktura	2019			2020			2021			2022		
	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ	M	Ž	Σ
NKV	437	1337	1774	435	1304	1739	408	1250	1658	389	1177	1566
PKV	6	9	15	6	10	16	6	11	17	7	9	16
KV	672	775	1447	673	799	1472	665	786	1451	629	744	1373
VKV	10	2	12	8	2	10	8	2	10	7	2	9
NS	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1
SSS	352	852	1204	377	869	1246	347	832	1179	331	780	1111
VŠS	5	11	16	4	14	18	2	10	12	2	10	12
VSS	70	200	270	61	234	295	70	246	316	63	234	297
Magistri, doktori nauka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	1552	3187	4739	1564	3233	4797	1506	3138	4644	1428	2957	4385

Izvor: Služba za zapošljavanje KS, Federalni zavod za programiranje razvoja

U pogledu stručne spreme nezaposlenih lica, od 2019. do 2022. godine u Općini Hadžići najveći udio u prosjeku čine nekvalifikovane osobe (NKV-1566), zatim kvalifikovane osobe (KV-1373) te nezaposlene osobe sa srednjom stručnom spremom (1111), dok je najmanji broj nezaposlenih lica sa VKV i VSS spremom.

U 2022. najveći udio u ukupnom broju nezaposlenih su bile nekvalifikovane osobe (35,71%).

Tabela 11. Pregled zaposlenih i nezaposlenih po zanimanju 2015.-2013. godina

zanimaje	nezaposleni 12/31/2015	zaposleni u 2015	nezaposleni 12/31/2023	zaposleni u 2023
ZANIMANJA VSS				
Akademski grafički dizajner	2	1	1	4
Dipl arheolog			1	1
Dipl arhitekt istraživač	1			
Dipl bibliotekar	1		1	1
Dipl biolog	1		4	1
Defektolog			1	1
Dipl ekolog	1		1	
Dipl ekološko-sanitarni inženjer	1			
Dipl ekonomista	39	9	20	22
Dipl ekonomista menadžmenta			1	1
Dipl elektroinženjer za mjerenje i instrument.	1			
Dipl fizioterapeut	2		3	
Dipl geograf			2	
Dipl genetičar	2		2	
Dipl hemičar				
Dipl historičar			1	
Dipl imam	1			
Dipl inspektor za odbranu	1			
Dipl inženjer agronom	1	1		
Dipl inženjer arhitekture	3	1		1
Dipl inženjer informacijskih tehnologija	1			1
Dipl inženjer drumskog saobraćaja	1			
Dipl inženjer elektronike				
Dipl inženjer elektrotehnike	2	1	3	1
Dipl inženjer građevine	3			1
Dipl inženjer grafičke tehnologije	1			
Dipl inženjer geologije				
Dipl inženjer hemije	4		1	3
Dipl inženjer hemijske tehnologije	1		1	
Dipl inženjer hortikulture				2
Dipl inženjer medicinske radiologije			2	3

Dipl inženjer medicinsko-laboratorijske dijag			3	6
Dipl inženjer poljoprivrede	5	1	12	5
Dipl inženjer prehrambene tehnologije	1		2	3
Dipl inženjer računarstva				
Dipl inženjer saobraćaja i komunikacija	5	1	4	7
Dipl inženjer šumarstva	4		4	2
Dipl inženjer tehnologije	1	1	1	
Dipl inženjer telekomunikacija			1	
Dipl inženjer tekstilne tehnologije			1	
Dipl inženjer tekstilni				1
DIPL inženjer za sigurnost na radu				
Dipl inženjer željezničkog saobraćaja			1	
Dipl književni komparatist	2			1
Dipl komunikolog	2		6	
Dipl kriminalist	9		11	3
Dipl kriminolog	1			
Dipl mašinski inženjer	13	2	4	8
Dipl mašinski tehnolog za od.energetskih p.	1			
Dipl medicinska sestra-tehničar	3	2	2	2
Dipl menadžer sportista	1		1	
Dipl mikrobiolog			1	
Dipl novinar	11	2	5	3
Dipl pedagog				
Dipl politolog	14	2	11	4
Dipl pravnik	32	1	14	9
Dipl prostorni planer	1			1
Dipl psiholog	6	1	1	1
Dipl sanitarni inženjer	3			4
Dipl saobraćajni inženjer za drumski saobra.			1	
Dipl socijalni pedagog				1
Dipl socijalni radnik	30	2	12	8
Dipl sociolog	5	1	5	1
Dipl softver inženjer	1			
Dipl sportski trener			1	
Dipl teolog	2		2	
Dipl upravni organizator			2	
Dipl upravni pravnik	2			1
Dipl veterinar	1	1	2	4
Doktor medicine	2	1	1	5

Doktor medicine pedijatar				
Doktor stomatologije	2	1	2	2
Doktor stomatologije protetičar	1			
Magistar farmacije	3	1	6	3
Profesor arapskog jezika				1
Profesor biologije	1		1	1
Profesor bosanskog jezika	8		3	9
Profesor ekonomike domaćinstva i hemije				
Profesor engleskog jezika	7		7	1
Profesor filozofije	2		3	
Profesor fizičke i zdravstvene kulture	19		8	4
Profesor fizike	1			
Profesor francuskog jezika	1			
Profesor geografije	5		3	3
Profesor kulturoloških predmeta	11			
Profesor hemije			1	1
Profesor historije			2	1
Profesor latinskog jezika			1	
Profesor likovnih predmeta			1	
Profesor matematike				1
Profesor njemačkog jezika	2		1	2
Profesor ONO I DSZ	7		5	1
Profesor pedagogije	10		3	2
Profesor predškolskog vaspitanja	1		2	1
Profesor psihologije	1			
Profesor razredne nastave	3	1	7	7
Profesor ruskog jezika			1	
Profesor sociologije	7		6	1
Profesor tehničke kulture	1			1
Profesor turskog jezika	1		2	2
Profesor vjeronauke				1
ZANIMANJA SSS				
Administrativni službenik	23		15	4
Aranžer	11	1	9	5
Arhitekt tehničar	90	4	56	22
Autoelektričar				
Automehaničar	3			1
Aviomehaničar				
Cvječar	1			
Dizajner tekstila i odjeće	1			2

Ekološki tehničar	9	2	4	4
Ekonomski tehničar bankarstva			1	
Ekonomski tehničar	120	3	94	32
Elektroenergetski tehničar	25	5	15	
Elektroničar za telekomunikacije	3		1	
Elektrotehničar	26	5	21	21
Elektrotehničar za procesnu tehniku				
Elektrotehničar za elektromontere	1			
Elektrotehničar za ele.mašine,apar.i uređ.	1	1	1	
Elektrotehničar za željeznicu	1			
Farmaceutski laborant	1			
Farmaceutski tehničar	16	1	9	4
Finansijski knjigovođa	1			
Fizioterapeut	17	1	13	4
Fotografski tehničar			2	
Frizer-vlasuljar	1		2	1
Frizer za žene				
Geodeta	1			
Geodetski tehničar	5		6	1
Geodetski tehničar, geometar	1			
Geodetski tehničar za elaborate				
Geološki tehničar	1		2	
Građevinski poslovođa	1			
Građevinski tehničar	110	10	61	20
Građevinski tehničar niskogradnje	1			
Građevinski tehničar visokogradnje	25	1	18	1
Grafički dizajner	7		3	
Grafički tehničar	44	3	33	13
Grafički tehničar izrade štamparskih forma.	5		1	1
Hemijski laborant	2			
Hemijski tehničar	11		9	
Hemijskotehnoški tehničar	1			
Hortikulturni tehničar	1		6	1
informatičar	1			
Knjigovezac	2			
Komercijalni službenik	7		3	3
Kozmetičar				
Konfektionar tekstila-krojač			4	
Kuharski tehnolog	3	1	3	2

Likovni tehničar	3		2	
Likovni tehničar za opremu knjige	1			
Mašinovođa	11	1	1	2
Mašinski konstruktor aparata za domaćins.	4			
Mašinski tehničar	248	19	123	66
Mašinski tehničar - energetičar	1			1
Mašinski teh.vazduhoplovnog smjera	2		1	
Mašinski teh. za održa.energetskih posro.	1			
Maturant gimnazije	193	22	141	42
Medicinska sestra	43	2	33	15
Med.sestra za porod.- ginek.zdrav.njegu	9		7	4
Med.sestra za psihijatrijsku.zdrav.njegu				
Medicinski laboratorijski tehničar	8		4	3
Metalomodelar	1			
Metalurški teh.za preradu i topl.obradu	1		1	
Mikrobiološki tehničar- kontrolor namirnica	3		3	
Mualim	6		8	4
Muzičar klavirist				
Muzičar općeg smjera	6		6	
Muzičar solista				
Neposredni izvršilac društvene samozaštite	1			
Operator za unos podataka			1	
Opravnik drumskog saobraćaja	1			
Pedijatrijska sestra - tehničar	16	2	12	1
Policajac	1			
Poljoprivredni tehničar	31	5	28	7
Poslovni sekretar			1	
Pregledač vagona	1			
Prehrambeni tehničar	15	1	50	32
Prodavač	7		7	
Programer			1	
PTT tehničar poštanskog saobraćaja	1		1	3
Računarski tehničar			1	
Ratarski tehničar	2	1	1	
Razredni učitelj	3			1
Recepcioner	3		3	1
Rudarski tehničar	2			

Sanitarni tehničar	5		1	1
Saobraćajni tehničar	28	2	15	4
Saobraćajno transportni otpremač	1			
Skladišni dispečer	1			
Stenodaktilograf	1		1	
Stomatološka sestra	5		6	2
Špediterski-agencijski službenik				1
Šumarski tehničar	30	4	10	11
Tehničar drumskog saobraćaja	12		7	6
Tehničar elektroničar za računare				
Tehničar elektronike	3	2	1	2
Tehničar finalne prerade drveta			1	
Tehničar fizikalni	1		1	
Tehničar grafički urednik	3			
Tehničar hidraulike i pneumatike	3			
Tehničar kozmetičkih proizvoda	1		1	
Tehničar mašinski konstruktor	20	3	3	
Tehničar matematički	1			
Tehničar prerade duhana	2		2	
Tehničar prerade mesa i ribe	1		1	
Tehničar unutrašnjeg transporta	2	1	1	
Tehničar vuče	5			1
Tehničar za drvo	26	1	20	
Tehničar za računarsku tehniku i autom.	1			1
Tekstilni tehničar	58	4	43	11
Tekstilni tehničar - konfeksionar			2	
Tekstilni tehničar modelar - konstruktor	1		1	1
Turističko hotelijerski tehničar	11		26	15
Učitelj predškolske djece	4	1	1	
Ugostiteljski tehničar (hotelijerski)	6		15	5
Upravni službenik	5		1	
Veterinarski laboratorijski tehničar	2		2	
Veterinarski tehničar	8		7	4
Zubotehničar	18	1	14	3
Željezničko - saobraćajni tehničar	9	2	7	6
UKUPNO	1801	146	1239	566

Izvor: JU Služba za zapošljavanje KS-Biro Hadžići

Najveći broj nezaposlenih sa SSS su prodavači, frizeri, krojači, mašinski tehničar, maturant gimnazije i ekonomski tehničar.

U bazi podataka nezaposlenih osoba biroa Hadžići⁵ evidentirani⁶ su sljedeći podaci o stepenu stručnog obrazovanja i zanimanja:

NK – radnici za jednostavne poslove (1491)

KV – bravari (75)

SSS – prodavači (272), gimnazijalci (140), frizeri (121), krojači (110), ekonomski tehničari (101), građevinski tehničari (67), automehaničari (94)

VSS – diplomirani ekonomisti (36), diplomirani pravnici (15), diplomirani socijalni radnici (15), diplomirani inženjeri saobraćaja (7), diplomirani inženjeri poljoprivrede (8), profesori (9), nastavnika razredne nastave (8), magistri farmacije (3), i doktor stomatologije (3).

Najkraće vrijeme provedeno na evidenciji za nezaposlene osobe biroa Hadžići, odnosno zanimanja i struke koje se najbrže zapošljavaju su osobe sa srednjom stručnom spremom, odnosno zidari, tesari, armirači, betonirci, monter centralnog grijanja, vozači, građevinski tehničari, konobari, kuhari, autoelektričari, fizioterapeuti, medicinske sestre, prehrambeni tehničari, sobarice, hotelsko-turistički tehničari trgovci. Što se tiče visoke stručne spreme najkraće vrijeme provedeno na evidenciji nezaposlenih imaju prosvjetni radnici svih smjerova, svih predmeta, inženjeri (mašinstva i građevine), magistri farmacije, doktori medicine (opći smjer), doktori stomatologije (dentalna medicina), diplomirani ekonomisti, pedagozi, psiholozi. Prema podacima JU Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo –Biro Hadžići, na tržištu rada su vrlo frekventna i zanimanja za nekvalificiranim radnicima (NK) koji su nezaposleni, posebno na angažmanu u oblasti građevine.

Da bi kreirali i unaprijedili kvalitetan poslovni ambijent s ciljem rasta i razvoja malog preduzetništva i samozapošljavanja na području općine Hadžići, potrebno je u organizacijskoj strukturi Općine formirati odsjek za privredu i upravljanje projektima. Aktivnosti odsjeka bi se za početak realizirale kroz tri servisa:

1. Resursni i edukativni servisi za razvoj kulture preduzetništva u općini Hadžići (podrška obrtima i drugim poslovnim subjektima)
2. Konsultantski servisi za akceleraciju start-up kompanija, te drugih etabliranih malih biznisa usmjerenih na osiguranje njihovog dugoročnog opstanka, rasta i razvoja (IT kompanije i sl),
3. Istraživačko-projektni servisi, poslovno-razvojni servisi, servisi vezani za biznis analitiku i apliciranje na projekte i grantove domaćeg i međunarodnog nivoa.

⁵ JU Služba za zapošljavanje (adresa: <https://szks.ba/kontakt/>, pristupljeno: 22.6.2023. godine)

⁶ Podaci evidentirani na dan 16.06.2023. godine.

d) 3. Penzioneri

Prava iz penziona – invalidskog osiguranja (PIO) stižu se za slučaj: starosti, invalidnosti i smrti. Ukupan broj penzionera sa starosnom penzijom je porastao sa 2.095 penzionera u 2019. godini na 2.183 penzionera u 2022. godini, što je povećanje od 4,2%. Broj penzionera sa invalidskom penzijom se smanjio u 2022. godini (571) u odnosu na 2019. godinu (667) za 14,4%. Broj penzionera sa porodičnom penzijom uglavnom stagnira posljednje četiri godine. Ovaj negativan trend se može dovesti u vezu sa promjenom zakonskih rješenja koja su limitirala broj korisnika prava na navedene kategorije penzija. Povećanje broja penzionera u odnosu na ukupan broj stanovništva (ostvarenih po osnovu starosti) govori o postojećem trendu i demografskoj strukturi općine te zadovoljavanju potreba ove kategorije stanovništva.

Tabela 12. Broj penzionera na području općine u periodu 2019 - 2022. godine.

	2019		2020		2021		2022	
	Broj	Proječna visina mirovine	Broj	Proječna visina mirovine	Broj	Proječna visina mirovine	Broj	Proječna visina mirovine
Starosna	2095	509.12	2117	527.65	2129	528.73	2183	598.57
Invalidska	667	402	641	413.38	596	415.02	571	477.57
Porodična	1448	390.96	1451	403.25	1460	403.42	1451	464.01

Izvor: Služba za boračko-invalidsku i socijalnu zaštitu Općine Hadžići, Federalni zavod za statistiku FBiH

Zaključak u oblasti tržišta rada

Period 2019-2022. godina karakteriše povećanje broja zaposlenih i pad broja nezaposlenih osoba što je ohrabrujući podatak, posebno u smislu rasta zaposlenih, što je rezultat ekonomskih trendova u posmatranom periodu ali i djelimično rezultat strateških intervencija Općine.

Obrazovna politika, odnosno ponuda kvalificirane radne snage treba da bude u skladu sa potrebama tržišta rada i da se uvede razvoj kompetencija na nivou općine. Stoga je potrebno u narednom periodu u saradnji sa Službom za zapošljavanje KS, a na osnovu podataka sa Biroa, provesti istraživanja i razgovore sa privrednicima kako bi se poduzele mjere prekvalifikacije i dokvalifikacije dugoročno nezaposlenih osoba s obzirom da triple helix model još uvijek nerazvijen dovoljno u BiH.

Potrebno je da Općina, u skladu sa svojim nadležnostima, adresira ovo pitanje, izvrši detaljnu analizu tržišta radne snage i planira podršku programima edukacije koji će

omogućiti kvalitetniju ponudu kvalificirane radne snage. Neophodno je promovisati dualno obrazovanje s ciljem da učenici usvajaju vještine, kompetencije i znanje koje odgovara potrebama tržišta rada i razvoja konkurentnosti radne snage. Kroz programe, potrebno je motivisati mlade ljude da budu fleksibilniji i mobilniji na tržištu rada i povećati broj zaposlenih.

U cilju zadržavanja trendova zapošljavanja, potrebno je redefinisati postojeće mjere i razvijati nove mjere rasta zapošljavanja, sa posebnim naglaskom na sektor kreativne industrije i IT sektora, zanatstva, usluga i građevinarstva.

U pogledu ranjivih grupa, potrebno je razviti mjere ekonomskog osnaživanja žena i ugroženih socijalnih kategorija uključujući i socijalno poduzetništvo. Poseban fokus je potrebno usmjeriti na zapošljavanje i poduzetništvo mladih kao osnovnog generatora razvoja i njihovog zadržavanja u kontekstu ekonomskih migracija.

e) Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja

Obrazovanje kao proces usvajanja znanja, sticanja vještina i kompetencija predstavlja osnovni dio svih društvenih aktivnosti te ima važnu ulogu za razvoj lokalne samouprave. Značaj obrazovanja ogleda se u kreiranju intelektualnog potencijala i kapitala koji kroz djelovanje može doprinijeti privrednom razvoju određenog područja. U nastavku prikazana je analiza predškolskog, osnovnog, srednjoškolskog i sistema visokog obrazovanja Općine Hadžići.

e) 1. Obrazovanje

Trendovi kretanja broja učenika u odgojno-obrazovnim ustanovama u periodu od 2019. do 2022. godine u Općini Hadžići detaljno su prikazani u narednim potpoglavljima.

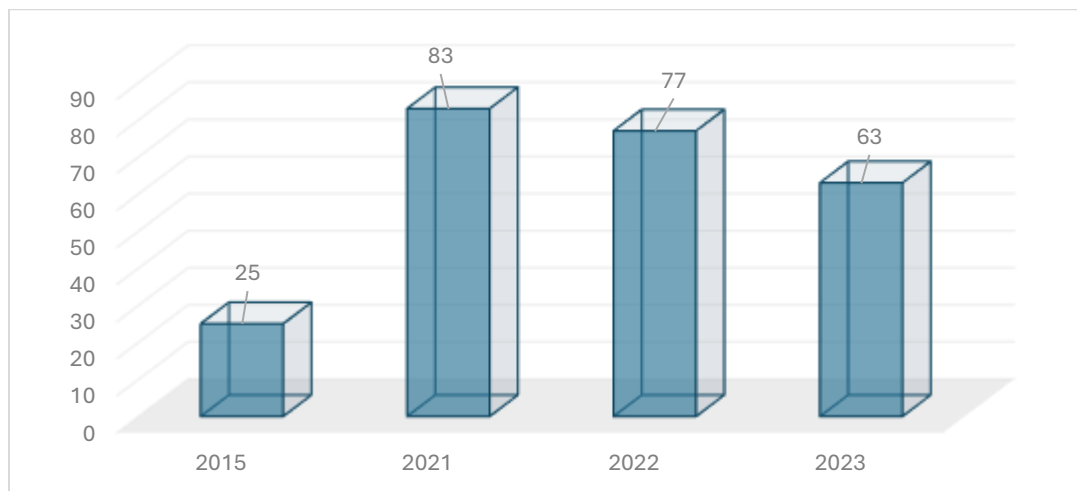
e) 1.1 Predškolsko obrazovanje

Predškolsko obrazovanje na teritoriji KS organizovano je kroz djelovanje 67 obrazovne ustanove, od kojih su 37 javne, a 28 privatne institucije. Kanton Sarajevo krenuo je s projektom sufinansiranja boravka djece u privatnim predškolskim ustanovama. Prosječan broj učenika po odjeljenju u KS-u u skladu je s prosjekom EU (22 učenika po odjeljenju).

Na području Općine egzistira jedan javni vrtić „Ribica“ koji pripada JU Djeca Sarajeva i dva privatna vrtića: „AN NUR“ koji pripada Predškolskoj ustanovi BH centar Sarajevo, i vrtić „BAMBINI“. Pored spomenutih vrtića predškolski odgojno obrazovni proces se

realizuje i u OŠ „9 maj“ Pazarić i u OŠ „Hilmi ef. Šarić. Od 2015. do 2023. godine bilježi se kontinuirani rast broja djece upisane u vrtiće

Graf 12 Broj djece koja su uključena u vrtiće 2019-2022



Izvor: Općina Hadžići

Broj djece uključenih u predškolsko obrazovanje kontinuirano raste. U 2023. godini broj djece iznosio je 398 te u odnosu na 2020. godinu gdje je bilo upisano 177 ukazuje na rast broja djece u predškolskim ustanovama za 124%.

Tabela 13. Neobavezni predškolski odgoj i obrazovanje u vrtićima 2020-2023

Vrtić	2020/2021	2021/2022	2022/2023
RIBICA	78	83	79
AN NUR	50	47	79
BAMBINI	49	92	140

Izvor: Općina Hadžići i JU Djeca Sarajeva

Tabela 14. Obavezni predškolski odgoj i obrazovanje 2020-2023

Vrtić	2020/2021	2021/2022	2022/2023
RIBICA	78	68	82
OŠ „9. maj“ Pazarić	30	21	32
OŠ „HILMI ef. ŠARIĆ	48	50	46

Izvor: Općina Hadžići i JU Djeca Sarajeva

e) 1.2. Osnovno obrazovanje

Osnovno obrazovanje regulisano je Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo i Zakona o načelima lokalne samouprave u FBiH. Osnivač osnovnih škola je Kanton Sarajevo sa svim Zakonom propisanom ovlaštenjima. Općina Hadžići u okviru svojih ovlaštenja pruža pomoć školama kroz:

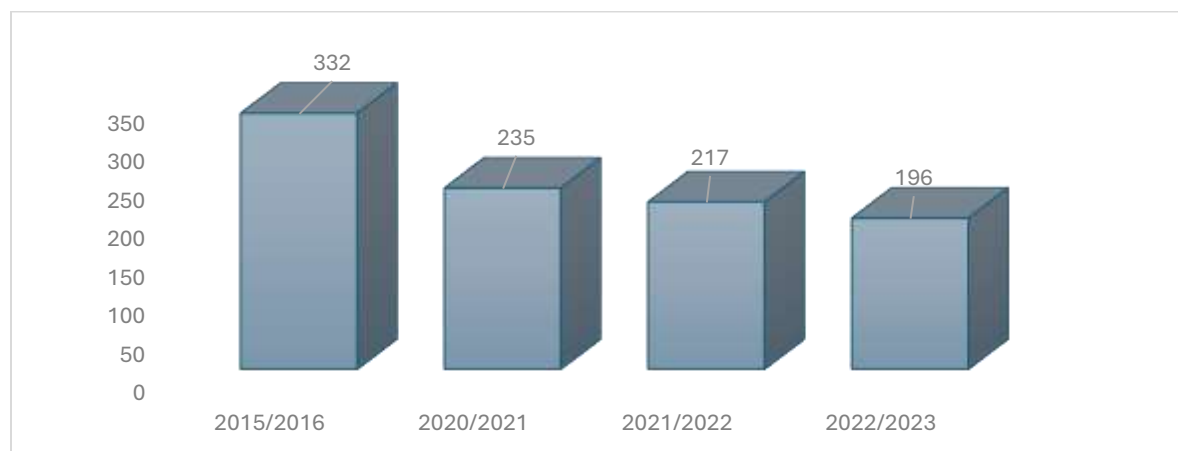
- pomoć u poboljšanju prostornih i materijalnih uslova u školama;
- pomoć u organizaciji ekscurzija za socijalno ugrožene učenike;
- plaćanje prevoza učenicima sa posebnim potrebama;
- organizovanje i finansiranje takmičenja na općinskom nivou iz nastavnih predmeta i vannastavnih aktivnosti, odnosno plaćanja prevoza na više nivoe takmičenja;

Realizacija godišnjeg Plana i Programa u školskoj 2023/2024. godini u osnovnim školama na području općine Hadžići odvija se u četiri osnovne škole:

- Osnovna škola „6 mart“ Hadžići,
- Osnovna škola „9 maj“ Pazarić, sa područnom školom u Lokvama,
- Osnovna škola „Hilmi ef. Šarić“, Tarčin sa područnim školama u Korči i Raštelici,
- Osnovna škola „Hadžići“ u Hadžićima, sa područnom školom u Binježevu

Broj novoupisanih učenika u školskoj 2022/23 je 196 i ima kontinuirani trend smanjenja u odnosu na školsku 2015/2016. kada su bila upisana 332 učenika.

Graf 13. Broj djece upisane u prvi razred 2015/2016.-2022/2023. godina



Izvor: Općina Hadžići

Tabela 15. Pregled ukupnog broja učenika po osnovnim školama

Ukupan broj učenika po školama	2015/2016	2020/2021.	2021/2022.	2022/2023.
OŠ „Hadžići“-centralna škola	np	526	524	536
OŠ „Hadžići“-područna škola u Binježevu	np	66	53	47
OŠ „Hilmi ef. Šarić”	553	529	525	514
OŠ „6. mart“	1184	629	619	606
OŠ „9. maj“ Pazarić	412	409	401	382
UKUPNO	2161	2159	2122	2085

Izvor: Općina Hadžići

Prema dostupnim podacima iz Općine Hadžići i Federalnog zavoda za programiranje razvoja, u školskoj 2022/23 broj učenika u školama je 2.085 upisano i u odnosu na 2015/16, kada je bilo upisano 2.161 učenika, broj učenika je manji za 3,6%.⁷

Općina na nivou godine za sve učenike od prvog do četvrtog razreda osnovnih škola obezbjeđuje nabavku udžbenika i školskog pribora.

U proteklom periodu (2015-2023) Općina Hadžići je značajno učestvovala u projektima opremanja školskih objekata, utopljanja osnovnih škola na području Općine kao i drugim projektima renoviranja osnovnih škola i predškolskih ustanova:

Osnovna „Hilmi ef. Šarić

Osnovna škola „Hilmi ef. Šarić“ Tarčin smještena je u naselju Tarčin kroz koje prolazi magistralni put M-17, kao i željeznička pruga. Područje Tarčina obuhvataju mjesne zajednice: Luke, Tarčin, Duranovići, Trzanj, Budmolići i Raštelica. Oko naselja Tarčin nalazi se veći broj sela čija je krajnja udaljenost od centralne škole 6 km.

⁷ Više:

https://fzzpr.gov.ba/files/Socioekonomski%20pokazatelj%20po%20op%C4%87inama/Socioekonomski%20pokazatelj%202021_FINAL_12092022.pdf

U sastavu škole su i dvije područne škole „Korča“ i „Donja Raštelica“.

OŠ „Hilmi ef. Šarić“ Tarčin ima centralni objekat u Tarčinu koji izgrađen 1966. i dograđen 1977. godine. 2018 godine urađen je projekat povećanja energetske efikasnosti škole (fasada, stolarija, kotlovnica na pelet,...). Potrebna je sanacija mokrih čvorova u prizemlju objekta. Škola ima sportsku salu vanjskih dimenzija 20x10 m, što zadovoljava minimum uslova za nastavu TZO-a i bila bi potrebna veća sportska sala. Također posjeduje vanjsko igralište. Prostor koji posjeduje škola je dovoljan za odvijanje nastave.

Područna škola „Korča“.

Područna škola „Korča“ smještena je u naselju Korča koja je udaljena oko 5 km od centralne škole. Školsko područje je ranije obuhavatalo naselja: Korča, Trzanj i Odžak, ali prolaskom mini-bus linije za Trzanj učenici koji stanuju na ovom području prelaze u centralnu školu u Tarčinu.

- 1961. godina – sredstvima Općine Hadžići i mještana izgrađena područna škola u selu Korča.
- Školska 1962/1963.godina – počinje sa radom područna škola u Korči, i to kao četverorazredna.
- 2022. godine na objektu je realizovan projekat povećanja energetske efikasnosti (fasada, krov, grijanje na pelet).
- Potrebno sanirati mokri čvor.
- Nema sportsku salu
- Ima vanjsko igralište

Područna škola „Donja Raštelica“

- 1946.godina – u sastavu centralne škole, počinje sa radom područna škola (četverogodišnja) u selu Donja Raštelica.

Područna škola „Donja Raštelica“ nalazi se na putu M-17 u naselju Donja Raštelica. Nastava se odvija u objektu koji je sagrađen za vrijeme austrougarske vlasti i nekada ranije služio je kao željeznička stanica. Školsko područje koje obuhvata ova škola su naselja: Donja Raštelica, Gornja Raštelica, Orahovica, Džanići i Vukovići

Početakom 2024. godine objekat ušao u projekat povećanja energetske efikasnosti (fasada, vanjska stolarija i grijanje na pelet). Krov nije u ovom projektu i potrebna je hitna sanacija.

Osnova škola Hadžići

OŠ „Hadžići“ izgrađena je 2016. godine, u dobrom je stanju s obzirom da se radi o objektu koji je izgrađen prije 8 godina. Centralni objekat ima moderno uređenu sportsku salu.

Područna škola u Binježevu izgrađena je 1.10.1969. godine. Područna škola u Binježevu renovirana je u poslijeratnom periodu, 2007. godine. Renoviranje je finansirala organizacija HQ – EUFOR ITALIAN CIMIC UNIT, a opremanje škole namještajem i učilima finansiralo je Ministarstvo za obrazovanje, nauku i kulturu Kantona Sarajevo. Posjeduje vanjsko igralište, ali nema fiskulturnu salu koja je neophodna za izvođenje nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja posebno u zimskom periodu, te se u narednom periodu treba planirati izgradnja manjeg objekta u kojem bi učenici mogli realizirati nastavu i omogućiti im iste uslove za rad kao i u centralnoj školi.

OŠ „Hadžići“ ima olakšan pristup za djecu s poteškoćama u razvoju. A to podrazumijeva da ima rezervisano parking mjesto za roditelje koji dovoze djecu, pristupačan ulaz za djecu koja koriste invalidska kolica, a školske 2022/23. izgrađen je i lift kako bi se učenicima sa teškoćama omogućio nesmetan pristup svim kabinetima.

U predstojećem periodu u OŠ „Hadžići“ potrebno je izraditi Projektnu dokumentaciju za dogradnju objekta potrebnog za realizaciju produženog boravka za učenike, zatim izgradnju male fiskulturne sale u područnoj školi u Binježevu (Projektna dokumentacija i izgradnja objekta), te izgraditi „Ljetne učionice“ u školskim dvorištima centralne i područne škole. Također, potrebno je izraditi toplinsku podstanicu i instalacije za dovođenje plina u područnu školu u Binježevu (trenutno se škola zagrijava na pelet, a alternativno na drva).

OŠ 9.maj Pazarić

Škola je počela sa radom 14. oktobra 1895. godine pod nazivom “Narodna osnovna škola”. Naziv “Narodna osnovna škola” nosila je do 13. maja 1966. godine kada škola mijenja naziv u OŠ “9. maj”. Danas nastavni proces obavlja se u dva objekta – centralnom u Pazariću i objektu područne škole u Lokvama. Škola raspolaže sa 8 učionica i 6 kabineta. Fiskulturna dvorana je površine je 210 m².

Škola nema olakšan pristup za djecu s poteškoćama u razvoju. Izražena potreba za ugradnjom lifta za osobe sa teškoća, kao i pristupnih rampi za kolica.

OŠ „6.mart“ Hadžići

1.3. Inkluzivno obrazovanje

Inkluzivno obrazovanje podrazumijeva individualni pristup i prilagođavanje obrazovnog sistema potrebama i mogućnostima učenika, a u svrhu postizanja punog intelektualnog, emocionalnog, socijalnog, fizičkog i akademskog potencijala učenika. Inkluzivno

obrazovanje se provodi u skladu sa Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 23/17 i 33/17), a za njegovo provođenje nadležno je resorno Ministarstvo.

Prema podacima dostupnim u osnovnim školama na području općine Hadžići evidentan je blagi porast djece s poteškoćama u razvoju u pojedinim školama koja su uključena u redovan obrazovni proces.

Tabela 16. Broj učenika s poteškoćama u razvoju po školama

Ukupan broj učenika s poteškoćama u razvoju po školama	2015/2016	2020/2021	2021/2022	2022/2023
OŠ „6. mart“ Hadžići	10	6	3	6
OŠ „9. maj“ Pazarić	4	4	5	11
OŠ „Hadžići“ Hadžići	5	6	8	14
OŠ „Hilmi ef. Šarić“	46	11	10	10

Izvor: Općina Hadžići

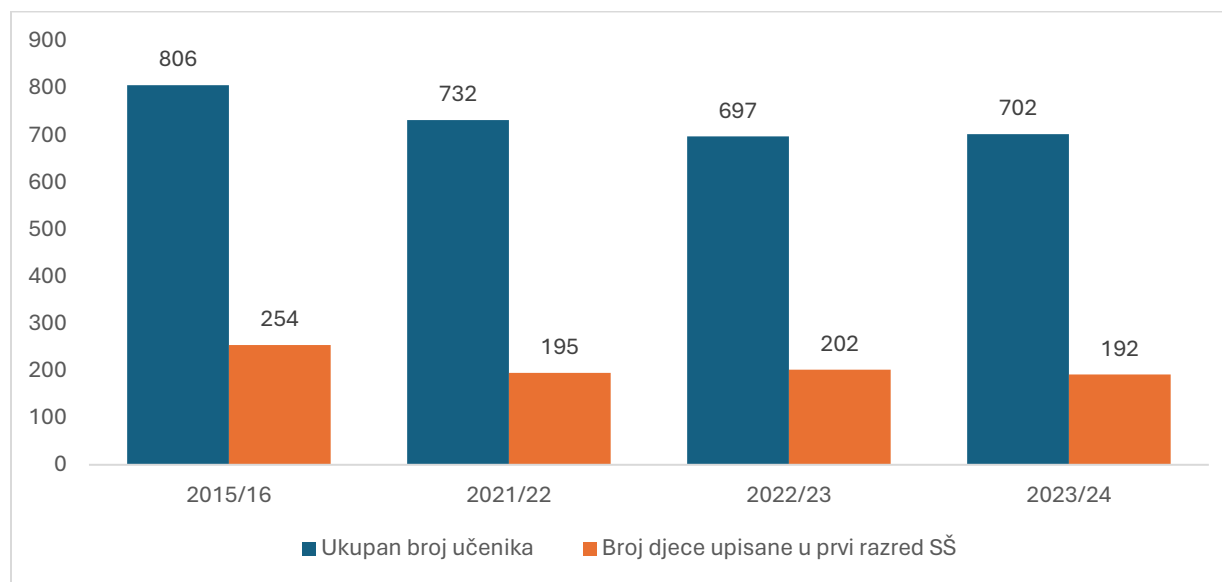
e) 1.4. Srednje obrazovanje

Ova oblast je regulisana Zakonom o srednjem obrazovanju na nivou Kantona Sarajevo koji je i osnivač svih srednjih škola na svom području. U Općini Hadžići egzistira jedna srednja škola. Srednja škola JU „Srednjoškolski centar Hadžići“ je osnovana 1978. godine, a svečano otvorena 1979. godine.

Škola je savremeno opremljena, svi uslovi postoje za rad, nedostatak škole jeste sportska sala i vanjsko igralište.

Prema dostupnim podacima iz Općine i Federalnog zavoda za programiranje razvoja, broj djece koja pohađaju nastavu u srednjoj školi od 2015. do 2023. godine u kontinuiranom je opadanju.

Graf 14 Broj učenika u srednjoj školi



Izvor: Općina Hadžići

Program stipendiranja od strane općine u periodu 2015-2023. godina obuhvata sve oblasti obrazovanja, uključujući i posebne potrebe (socijalne potrebe, talenti, sportske stipendije). Tako je iz budžeta za 2023. godinu izdvojeno 148.400KM za ukupno 132 učenika i studenata, dok je za 2024 godinu izdvojeno 180.000,00 KM.

Tabela 17. Ukupna novčana izdvajanje za stipendije učenika i studenata 2015-2023

	2015	2020	2021	2022	2023
Srednje obrazovanje					
Br. stipendija	40	62	67	62	62
Iznos	20.000	31.000	33.500	43.400	43.400
Visoko obrazovanje					
Br.stipendija	45	75	70	71	70
Iznos	45.000	75.000	70.000	106.500	105.000

Izvor: Općina Hadžići

Visina stipendije za srednjoškolce iznosi 70,00 KM, a za studente 150,00 KM mjesečno. Isplata stipendija vrši se mjesečno unaprijed, u periodu trajanja školske/akademske godine (deset mjeseci).

e) 2. Kultura i sport

e) 2.1. Kultura

Institucije kulture i kulturne manifestacije jedan su od bitnih segmenata razvoja društva. Međutim, zbog nepostojanja sistemskog rješenja o načinu funkcionisanja institucija, ova oblast je u cijeloj državi nije prioritarna oblast niti joj se daje značaj.

Kulturno - historijsko i prirodno naslijeđe

Kulturno - historijsko i prirodno naslijeđe Općine Hadžići je jedan od bitnih resursa kojima raspolaže Općina. Kroz valorizaciju i ispravan pristup aktivnostima identifikacije i zaštite kulturno - historijskih i prirodnih dobara, načinjen je značajan doprinos "izgradnji imidža Općine" kao turistički atraktivne destinacije na osnovu bogatog kulturno - historijskog i civilizacijskog naslijeđa na ovim prostorima. Komisija za historizaciju i kulturno-historijsko naslijeđe objedinila je te publikovala ove vrijednosti kroz djela „Monografija općine Hadžići“, „Toponimija“, a izvršen je i popis nekropola stećaka. Dobri Bošnjani su ostavili najvrjednije i najuvjerljivije dokaze srednjovjekovnog života na ovom području. Na 43 nekropole stećaka, koliko ih je evidentirano popisom 2015. godine, nalazi se 730 srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika – stećaka. Nekropola sa 152 stećka na Medvjedicama kod Tarčina predstavlja jednu od najvećih na području Kantona Sarajevo. Srednjovjekovni gradovi Gradac i Tuhelj su reprezentivi značaja ovog područja u srednjem vijeku. Izgrađeno je Centralno spomen - obilježje ispred Općine Hadžići. U narednom periodu potrebno je iznaći mogućnost sanacije i revitalizacije postojećih objekata i prostora iz oblasti kulture.

Nosioci u oblasti kulture

Javna ustanova kulturno - sportski i rekreacioni centar Hadžići – KSIRC

Pored većine aktivnosti u oblasti sporta od kojih najveći dio pokrivaju termini za nastavu sporta učenika srednje škole, termini za treninge i utakmice sportskih klubova i termini za rekreaciju, otvaranjem Multimedijalne sale značajan broj kulturnih manifestacija koje je organizovala ova JU preselio se u ovu salu, tako da su u toku prošle godine realizovane aktivnosti iz oblasti kulture u organizaciji KSIRC-a Hadžići i u njihovim matičnim prostorijama te u Multimedijalnoj sali Općine Hadžići.

U nastavku prikazan je tabelarni pregled manifestacija koje su realizovane u organizaciji ove Ustanove, od kojih je dio realizovan u samom KSIRC-u a dio u Multimedijalnoj sali Općine.

Tabela 18. Pregled organizovanih kulturno – zabavnih manifestacija u 2022. godini

Red. Br.	Naziv manifestacije	Mjesec
1.	Umjetnički susreti i izložba na temu "Kameni spavači"	Januar
2.	Mini muzej - izložba na temu "Zavičaj"	Januar
3.	Besplatna kreativna radionica za djecu u K Hubu, za uzrast od 2 – 6 godina	Februar
4.	Promocija knjige i izložba karikatura na temu "Svi naši zmajevi"- autor Zdravko Cvjetković	Februar
5.	Predstava za djecu „Plavi Biser“	April
6.	Podrška obilježavanju “Dani stradanja i patnje” - Udruženje logoraša Hadžići	Maj
7.	Podrška manifestaciji „Igman 92-95“ Brezovača	Maj
8.	Predstava za djecu „Magična bajka svjetlucava i sjajna“	Maj
9.	Cirkus predstava „Magic kondor“	Maj
10.	Prezentacija poeme „Hava majko koliko ti je srce“, na temu Bijele trake i stradanja Bošnjaka u Prijedoru 1992.godine	Maj
11.	Promocija programa „Kultura na ulice“ i predstava „Svjedok“ – Miki Trifunov	Juni
12.	Dokumentarna predstava “Just Normal Life” na temu migracije mladih ljudi u svijetu	Juli
13.	Tribina i predavanje Prof. Kasim Tatić na temu „Moć uvjerenja, važnost pitanja i nužnost promjena“.	Juli
14.	Kreativna radionica i izložba u saradnji sa IOM BiH na temu „Put oko svijeta“	August
15.	Umjetnička kolonija i izložba na temu „Naša BiH“.	Novembar
17.	Izložba slika u saradnji sa IOM BiH na temu „Put oko svijeta“.	Novembar
18.	Suorganizacija humanitarnog koncerta – Udruženje Ruka podrške	Decembar
19.	Predstava za djecu „Patrolne šape“	Decembar

Multimedijalna sala općine Hadžići

U multimedijalnoj sali općine Hadžići u 2022. godini održano je nekoliko manifestacija, kulturno-zabavnog i obrazovnog karaktera:

Red. Br.	Naziv manifestacije	Mjesec
1.	Akademija povodom agresije na BiH	Januar
2.	Film "Hadžići godine agresije" Avde Huseinovića	Februar
3.	"Hadžići tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992-1995." – promocija knjige	Februar
4.	Promocija knjige "Zdravo Bosno stižem iz Sarajeva" autora Abdulaha Sidrana	Maj
5.	Čedomir Domuz – Grom u njedrima Igmana" promocija filma	Juli
6.	"Heroji velikog srca" promocija filma Seje Bajraktarevića	Oktobar
7.	Smotra tradicionalne muzike SAKUD	Oktobar
8.	Obilježavanje Dana 9. Brdske brigade	Novembar
9.	Promocija knjige generala Nedžada Ajnadžića	Novembar
10.	Predstava " Ih kako bih te ja" Jasne Ornele-Beri	Novembar
11.	Festival i smotra folkloru KUD „Mladi metalac“ povodom obilježavanja 25. Novembra, Dana državnosti BiH	Novembar

*Napominjemo da u ovom pregledu nisu obuhvaćena dešavanja u Multimedijalnoj sali koja nemaju kulturni, odnosno obrazovni karakter kao što su npr. skupštine društava, sjednice, sastanci političkih partija, itd.

Također, moramo istaći činjenicu, da veliki dio manifestacija (preko 90%) održanih u Multimedijalnoj sali općine Hadžići u organizaciji KSIRC-a Hadžići, nije imao dovoljan broj posjetilaca. Dešavalo se da je broj posjetilaca manji i od 10. Takve manifestacije, moramo istaći nemaju nikakvu ekonomsku, niti bilo koju drugu opravdanost, tako da bi u budućnosti morali biti selektivniji prilikom odabira manifestacija koje se mogu prezentirati u multimedijalnoj sali. Isto tako, prilikom izdavanja sale za promocije knjiga potrebna je dodatna selekcija, jer smo imali primjere gdje na promociju knjige pored autora dođe tek par posjetilaca. Ističemo, da Općina Hadžići daje Multimedijalnu salu na korištenje bez bilo kakve naknade ukoliko su u pitanju manifestacije nekomercijalnog karaktera, dok visina troškova održavanja sale nije zanemarljiva.

Kulturno umjetnička društva

Oblici djelovanja kulturno-umjetničkih društava (ansambli, sekcije, grupe) realizovali su niz značajnih umjetničkih sadržaja, sa kojima su obilježili protekli period veoma uspješno

i održali nivo kontinuiteta, kvaliteta, kvantiteta i ukupnih organizacionih djelovanja i entuzijazma koji je evidentan i izražen u proteklom periodu.

U okviru intenzivnih redovnih aktivnosti i djelovanja društava, neizostavno treba naznačiti i veoma bogatu i sadržajnu saradnju sa osnovnim školama i Srednjoškolskim centrom na području Općine, kojima su društva pružila stručnu i svaku drugu podršku, a isto tako i obrazovne institucije su pružale različite vidove pomoći i saradnje.

KUD“Ivan Planina“ Tarčin

Društvo tek u 2022 godini, a nakon prethodne dvije godine korone, počinje sa radom u punom kapacitetu. U toku godine održan je veliki broj proba, kako redovnih tako i vanrednih. Tokom 2022 godine društvo sve svoje aktivnosti provodi u školi radi sanacije društvenog doma u Tarčinu.

Važno je napomenuti da su u augustu 2022 godine uspješno održali Internacionalni festival folkloru i Tarčinske ljetne večeri. Ugostili su mnoge KUD-ove iz BiH te goste iz Palestine. Sam festival je trajao tri večeri. Krajem 2022 godine su počeli sa radom u renoviranom društvenom domu u Tarčinu, gdje sada imaju odlične uslove za rad.

Tokom 2022. godine predstavili su našu kulturu, tradiciju i običaje na četiri internacionalna festivala, te su također šesnaest puta učestvovali na koncertima, smotrama i festivalima u širom BIH.

Izveštaj o sekcijama, održavanju proba i nastupima u 2022. godini:

RED. BROJ	NAZIV SEKCIJE	BROJ ČLANOVA	BROJ ODRŽANIH PROBA
1.	Folklorni izvođački ansambl	26	96
2.	Folklorni pripremni ansambl	30	66
3.	Dječiji folklorni ansambl	55	100
4.	Muzička sekcija	9	50
5.	Vokalna – izvorna grupa	10	20
UKUPNO:		130	229

KUD " Bjelašnica" Pazarić

Za vrijeme perioda od 01.01. do 31.12.2022. godine, u društvu su bile sljedeće aktivnosti po sekcijama:

SEKCIJA	BR. ČLANOVA
1. Folklorna sekcija „A“	35
2. Folklorna sekcija „B“	28
3. Folklorna sekcija „C“	19
4. Muzička sekcija (orkestar)	5
5. Vokalna grupa (solisti)	8
6. Muška izvorna vokalna grupa	7
7. Dramska-recitatorska sekcija	15
8. Sekcija duhovne muzike	10
UKUPNO:	127

Tokom 2022. godine, Društvo se uredno odazvalo na sve općinske manifestacije, smotre, festivale, kako u kantonu tako i u BiH. U nastavku donosimo tabelarni pregled aktivnosti, odnosno nastupa ovog kulturno-umjetničkog društva:

Broj nastupa u Kantonu mjesto i datum	Broj nastupa u BiH mjesto i datum
1. 28.05.2022. Brezovača	1. 11.06.2022. G. Vakuf
2. 15.06.2022. Sarajevo	2. 07.08..2022. Jablanica
3. 18.06.2022. Vogošća	3. 13.08.2022. Breza
4. 29.07.2022. Hadžići	4. 15.10.2022. Zavidovići
5. 26.08.2022. Tarčin	
6. 27.08.2022. Pazarić	
7. 28.08.2022. Budmulići	
8. 16.09.2022. Lokve	
9. 28.10.2022. Hadžići	
10. 06.11.2022. Sarajevo	
11. 24.11.2022. Pazarić	
12. 25.11.2022. Hadžići	
12	4
UKUPNO:	16

Društvo ima osam koreografija narodnih igara iz tradicije i kulture BiH.

Članovi dramske sekcije zajedno sa recitatorskom i sekcijom duhovne muzike uspješno rade i nastupaju kako u Kantonu Sarajevo tako i van njega. Naglašavaju da društvo ima podršku roditelja gdje pomažu u radu svojim aktivnostima kao i u pripremama dešavanja vezanih za društvo. Također ističu odličnu saradnju sa Osnovnom školom "9 Maj – Pazarić".

KUD " Igman " Hadžići

Kako navode u svom izvještaju u toku 2022 god. odvijale su se mnogobrojne aktivnosti Kud-a „Igman“, od rada po sekcijama, realizacije projekata, pa do nastupa.

Kud „Igman“ je uzeo učešće na svim javnim manifestacijama na području općine Hadžići kao što su: „Obrana Košćana 2022“, „Put spasa“ Lokve – Igman, obilježavanje godišnjice stradanja mještana MZ Donji Hadžići, „Hadžićko ljeto 2022“, obilježavanje 30-te godišnjice 9. brdske brigade, nastup na festivalu folkloru u Tarčinu, otvorenje igrališta MZ Budmolići, nastup na koncertu u KSIRC-u u organizaciji Kud-a „Mladi metalac“, „18. smotra dječijih folklornih grupa“ kao i „Večer tradicionalne muzike“ koje je održano u Multimedijalnoj sali Općine Hadžići. Također su učestvovali na manifestaciji „Bašćaršijske noći „ u BKC-u, sa folklornim ansamblom A, te na „Festivalu prijateljstva“ u Goraždu i nastup u Doboju. Ove, 2022 godine Kud „Igman“ nije imao nastupa van teritorije Bosne i Hercegovine.

KUD "Mladi metalac" Hadžići

Izveštaj o aktivnostima društva za u 2022 godini :

KUD „Mladi Metalac,“ je u toku 2022. godine imao sljedeće aktivnosti:

- 90 proba folkloru
- 20 proba ženskog hora
- 20 proba muzičke sekcije
- 10 proba dramske sekcije
- 24 probe likovne sekcije

Članovi Kud-a „Mladi metalac“ uz 2022 godini su zabilježili nastupe u Turskoj, Hrvatskoj te Zenici, Konjicu, Kiseljaku, Ključu, Sanici, Brezi, Vogošći, Sarajevu (Dom mladih), Vitezu, Kozarcu, Brezovači, Novom Travniku, Bijelom Polju, Lukavcu, Pazariću, Tarčinu i Hadžićima.

U augustu 2022 godine članovi društva su napravili izlet u Javorov Do na Bjelašnici a za novogodišnje praznike druženje članova u prostorijama Kud-a.

Povodom obilježavanja 25. novembra, Dana državnosti Bosne i Hercegovine, Kud Mladi metalac je organizovao manifestaciju pod nazivom „Festival folklor“ koja je održana u KSIRC-u Hadžići. Učesnici festivala bili su: Kud „Bjelašnica“, Kud „Ivan planina“, Kud „Igman“, Kud „Daire“, Kud „Mirzad Hajduković“, Kud „Izvor“, Kud „Gornja Tuzla“, Kud „Plamen“ Kud „Grad“.

Biblioteka

Ova oblast regulisana je Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti (Službene novine KS broj 04/99), gdje se pod bibliotečkom djelatnosti u smislu ovog Zakona podrazumijeva sistematsko prikupljanje, stručnu obradu, čuvanje, pohranjivanje i davanje na korišćenje bibliotečke građe, prikupljanje informacija o toj građi, kao i obavezno dostavljanje štampanog materijala. To je djelatnost koja je prema navedenom Zakonu proglašena kao djelatnost od posebnog interesa za Kanton Sarajevo.

Na području Općine Hadžići djeluje jedna gradska biblioteka, te postoje još pet školskih biblioteka (biblioteka SŠC Hadžići, biblioteka OŠ „6. mart“, biblioteka OŠ „Hadžići“, biblioteka OŠ „9. maj“ i biblioteka OŠ „Hilmi ef. Šarić“).

JU Biblioteka Sarajeva - odjeljenje Hadžići

JU Biblioteka Sarajeva ima ukupno 16 odjeljenja od kojih je jedno smješteno u ulici Hadželi broj 151 u Hadžićima.

Statistički Izvještaj o radu pozajmnog odjeljenja Hadžići JU Biblioteka Sarajeva za 2022.godinu:

Broj upisanih članova	Izdate knjige	Posjete	Ukupan broj knjiga
226	5001	3405	9324

e) 2.2. Sport

Za jednu lokalnu zajednicu, kao jedno urbano naselje u kojem stanovnici žive, rade i uopšteno koegzistiraju, veoma je važno - što zbog očuvanja životne sredine, tako i zbog rekreacije - postojanje dovoljno javnih površina. Kontinuirana brigada za najmlađe sugrađane ogleda se prvenstveno kroz obezbjeđivanje dovoljnog prostora za igru i druženje, ali ujedno i prostor gdje će se osjećati sigurno i zaštićeno.

Sportski tereni

Treba naglasiti da se i pored izvjesnih teškoća u proteklom periodu dosta učinilo na razvoju sporta i fizičke kulture, prvenstveno finansijskom podrškom organizovanom bavljenju sportom, a zatim i na izgradnji sportskih igrališta. Pored izgrađenih sportskih ploha u Binježevu, Kućicama, Gornjem Zoviku, Gradcu, Lukama, Resniku, Hadžićima, Pazariću, Lokvama, Tarčinu, Korči, Raštelići, Budmolićima, Vrbanji i Trznju, u narednom periodu bi trebalo nastaviti sa ovom tendencijom izgradnje sportskih ploha kako bi u što skorije vrijeme imali izgrađene sportske terene u svakoj mjesnoj zajednici.

Tabela 19. Dječija i sportska igrališta na području općine

DJEČIJA I SPORTSKA IGRALIŠTA NA PODRUČJU OPĆINE HADŽIĆI					
Godina	2019	2020	2021	2022	2023
Broj dječijih igrališta	4	5	6	8	10
Broj sportskih ploha i terena	5	6	7	8	9
Finansijska ulaganja u izgradnju novih i održavanje postojećih igrališta u KM	150,000.00	400,000.00	700,000.00	1,280,000.00	1,620,000.00
Finansijska ulaganja u održavanje postojećih sportskih ploha i terena u KM	5,000.00	5,000.00	55,000.00	65,000.00	75,000.00
Broj sportskih sala/dvorana	1	2	2	2	2
Finansijska ulaganja u izgradnju novih i održavanje postojećih sportskih sala/dvorana u KM	150,000.00	180,000.00	200,000.00	250,000.00	300,000.00

Izvor: Općina Hadžići

U periodu 2019-2023. godina značajno je unaprijeđena infrastuktura i dječijih igrališta, sportskih terena i ploha te ulaganje u iste (tabela iznad).

Treba napomenuti da neke mjesne zajednice organizuju i tradicionalne nogometne turnire posvećene značajnim datumima i ličnostima na kojima učestvuje znatan broj ekipa (Binježevo, Donji Hadžići, Grivići i Tarčin). Također i JU KSIRC Hadžići organizuje slične turnire kao što su bajramski turniri, ljetna liga u malom fudbalu itd. Značajne rezultate u organizaciji, odnosno sanaciji i izgradnji sportskih igrališta daju sami klubovi, čiji su članovi, uključujući i uprave Klubova, samoinicijativno radili na izgradnji i uređenju terena što u mnogome olakšava rad sa djecom i same treninge.

Na području Općine Hadžići funkcionišu značajan broj organizacija i udruženja u sportu - klubovi koji okupljaju više od 1.000 učesnika registrovanih u svim starosnim dobima i u

oba spola. Funkcionišu kao škole sporta i rekreacije ili se takmiče na zvaničnim prvenstvima u okviru strukovnih saveza.

Sportski klubovi

Godina	2015	2020	2021	2022
Broj sportskih klubova	23	26	27	27

ORGANIZACIJE U SPORTU:

Sportovi sa loptom

1. Ženski rukometni klub "Hadžići"
2. Košarkaški klub "Bošnjak"
3. Fudbalski klub "Radnik"
4. Odbojkaški klub invalida –SID "Igman"
5. Škola fudbala „Bukovica“

Borilački sportovi

1. Taekwondo klub "Zlatni ljiljani"
2. Klub borilačkih vještina "Wizard"
3. Taekwondo klub "Centar"
4. Defendo academy
5. Karate klub „Hadžići“

Ostali sportovi

1. Ski klub "Šavnici"
2. Šahovski klub "Bjelašnica"
3. Sport i rekreacija invalida
4. Ski skok klub
5. Streljački klub "Igman"
6. Lovačko društvo "Bjelašnica"
7. SRD "Zujevina"
8. Planinarsko društvo "Pazarić"
9. Planinarsko društvo "Brezovača"
10. Moto klub "Kondor"
11. Fitnes klub „M-Gym“
12. Konjički klub "Basqil"
13. Stonoteniski klub "Ormanj"
14. Atletski klub Sarajevo – sekcija Hadžići

Značajnu podršku u radu i takmičarskim aktivnostima klubova u 2023. godini, pružila je Općina dotacijama iz Budžeta koje su znatno veće u odnosu na ranije godine. Na taj način, osiguran je veći ili najveći dio takmičarskih troškova. Dio izdvojenih sredstava je osim za troškove rada i takmičenja usmjeren za nabavku potrebne opreme, te investiciona ulaganja u objekte. Raspoloživi sportski objekti su u velikom procentu iskorišteni, a naročito se to odnosi na gradski fudbalski stadion, sportsku dvoranu i fiskulturne sale u osnovnim školama, koje pored domaćih, koriste i drugi klubovi i takmičari. Treba istaći da rezultati klubova i takmičara znatno nadmašuju uložena sredstva u njihov rad.

UDRUŽENJA IZ DOMENA SPORTA BUDŽETSKA REDOVNA SREDSTVA:

FK RADNIK (GRANT 195.000,00 KM – redovna sredstva)

KK BOŠNJAK (GRANT 101.000,00 KM – redovna sredstva)

RK HADŽIĆI (GRANT 90.000,00 KM – redovna sredstva)

SID IGMAN (GRANT 8.000,00 KM – redovna sredstva)

SKI KLUB ŠAVNICI (GRANT 7.000,00 KM - redovna sredstva)

ŠK BJELAŠNICA (GRANT 10.000,00 KM – redovna sredstva)

Udruženje za sport i rekreaciju invalida (GRANT 2.000,00 KM – redovna sredstva)

Značajna je podrška Općine radu KSIRC HADŽIĆI gdje je u 2023. Godini izdvojen grant u vrijednosti 225.000,00 KM – redovna sredstva) te za nabavku čvrstog goriva za KSIRC i kasarnu (grant 20.000,00 km – redovna sredstva). Također, značajna su izdvajanja Općine za druga udruženja, klubove i pojedince za postignite uspjehe na takmičenjima.

e) 3. Socijalna zaštita

Socijalna zaštita usmjerena na osiguranje socijalne sigurnosti građana i njihovih porodica u stanju socijalne potrebe na nivou Kantona Sarajevo regulisana je Zakonom socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom te podzakonskim aktima donešenim od strane Vlade Kantona. Na nivou Kantona Sarajevo je osnovana JU „Kantonalni centar za socijalni rad“ u čijem sastavu je organizaciona jedinica-Služba socijalne zaštite općine Hadžići. U posljednjih nekoliko godina broj civilnih žrtava rata nije se značajno mijenjao.

Tabela 20. Kategorija civilnih žrtava rata: Broj civilnih žrtava rata

Kategorija	Razina invaliditeta	2019	2020	2021	2022	2023
I	100 % -potrebna pomoć sa strane	6	6	6	6	6
II	100 %- bez pomoći sa strane	0	0	0	0	0
III	90%	1	1	1	1	1
IV	80%	3	3	3	3	3
V	70%	4	4	4	4	4
VI	60%	21	20	21	21	21
	0 – 60%	0	0	0	0	0
Ukupno		35	34	35	35	35

Izvor: Općina Hadžići, Centar za socijalni rad

Visina primanja civilnih žrtava rata također zavisi od kategorije uz prisutan trend povećanja naknada u posmatranom periodu.

Tabela 21. Kategorija civilnih žrtava rata: Prosječna invalidnina

Kategorija	Razina invalidite-ta	Iznos prosječne invalidnine u KM				
		2019	2020	2021	2022	2023
I	100 % -potrebna pomoć sa strane	594.04	607.25	607.25	607.25	637
II	100 %- bez pomoći sa strane					
III	90%	327.22	333.99	333.99	333.99	350.35
IV	80%	255.8	261.12	261.12	261.12	273.91
V	70%	190.38	124.32	194.32	194.32	203.84
VI	60%	107.09	109.3	109.3	109.3	114.66

Izvor: Općina Hadžići, Centar za socijalni rad

Ukupan broj vojnih invalida na području općine u 2023. godini iznosi 404. Najveći broj invalida je u X, VI i VIII kategoriji.

Tabela 22. Vojni invalidi

Kategorija	Razina invaliditeta	2019	2020	2021	2022	2023
I	100 % - potrebna pomoć sa strane	0	0	1	1	1
II	100 %- bez pomoći sa strane	9	9	9	9	8
III	90%	12	12	12	12	12
IV	80%	30	29	29	29	29
V	70%	49	51	49	50	50
VI	60%	66	65	63	63	61
VII	50%	45	45	45	44	44
VIII	40%	61	58	60	59	60
IX	30%	65	67	61	60	59
X	20%	80	80	79	79	80
UKUPNO		417	416	408	406	404

Izvor: Općina Hadžići

Iznos prosječne invalidnine za vojne invalide u posljednjih pet godine nije se značajnije mijenjao. Najveći iznos isplaćene prosječne invalidnine kretao se od 945,49 KM za I kategoriju invaliditeta do 45,5 KM za desetu kategoriju invaliditeta u 2023. godini.

Tabela 23. Iznos prosječne invalidnine za vojne invalide

Kategorija	Razina invalidite-ta	Iznos prosječne invalidnine u KM				
		2019	2020	2021	2022	2023
I	100 % - potrebna pomoć sa strane	0	0	867.5	910	945.49
II	100 %- bez pomoći sa strane	620.44	633.28	633.28	664.3	690.21
III	90%	467.46	477.13	477.13	500.5	520.02
IV	80%	365.47	373.03	373.03	391.3	406.56
V	70%	271.98	277.6	277.6	291.2	302.56

VI	60%	152.34	156.15	156.15	163.8	170.19
VII	50%	110.49	112.78	112.78	118.3	122.91
VIII	40%	59.49	60.73	60.73	63.7	60.18
IX	30%	51	52.05	52.05	54.6	56.73
X	20%	42	43.38	43.28	45.5	47.27

Izvor: Općina Hadžići

e) 4. Sigurnost građana

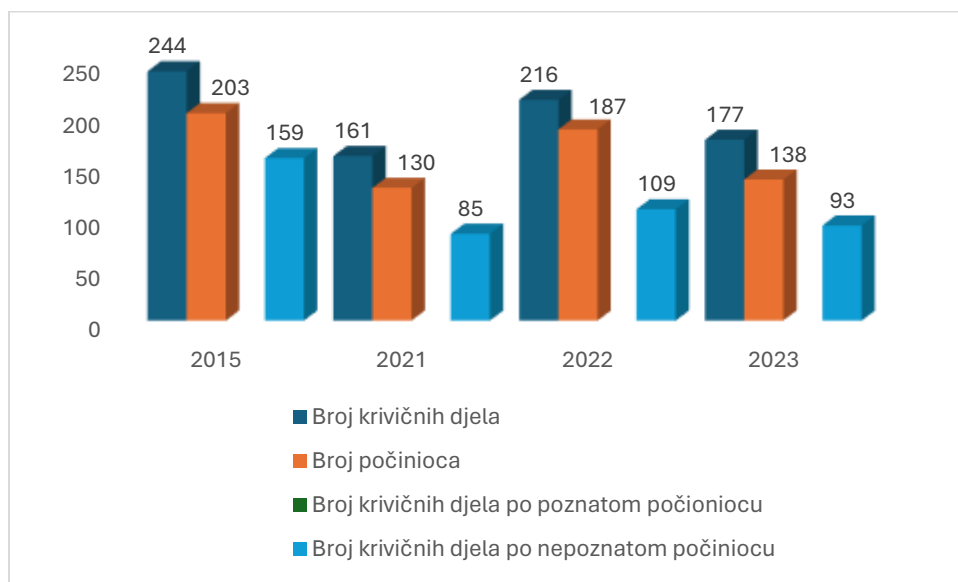
Općina u saradnji sa Policijskom upravom Hadžići nastoji kroz rad i različite aktivnosti poboljšati sigurnost u lokalnoj zajednici. Policijska uprava Hadžići kroz rad policije u zajednici provodi projekte u saradnji sa obrazovnim institucijama sa područja ove općine i to u vidu stručne podrške učenicima i roditeljima, te kroz realizaciju projekata pod nazivom "Prevenција maloljetničkog prestupništva" a u saradnji sa Srednjoškolskim centrom Hadžići.

U 2021. godinu Šestoj policijski upravi u Hadžićima Općina Hadžići je uručila donaciju u vidu informatičko-računarske opreme, kancelarijskog namještaja kao i specijalističke opreme koja se svakodnevno koristi prilikom obavljanja preventivnih i operativno-taktičkih radnji policijskih službenika na terenu, što je svakako doprinijelo stvaranju povoljnije sigurnosne situacije na području ove općine.

U 2020. godini na inicijativu Općine Hadžići održani su sastanci predstavnika Policijske uprave Hadžići i Općine Hadžići zbog problema migrantske krize koja je u to vrijeme obuhvatala ovo područje. Više od 60 odsto migranata koji su se nalazili na prostoru BiH bili su smješteni u kampove Ilidža i Hadžići te je bilo potrebno uputiti apel nadležnim institucijama i odgovornim osobama za rasterećenje kampova u Blažuju i Ušivaku. Općina Hadžići je tada zatražila od IOM-a i Službe za poslove sa strancima BiH te od odgovornih u Migrantskom kampu Ušivak da ograniče kretanje migranata, pogotovo u večernjim satima te da se pooštri kućni red kampa. Zatraženo je od organa sigurnosti da vrše dodatne kontrole okupljanja na javnim mjestima i ugostiteljskim objektima, a sve u cilju poboljšanja sigurnosti i bezbjednosti lokalnog stanovništva.

Prema podacima PU Hadžići na području koje pokriva ova Policijska stanica nema postavljenih video nadzora – kamera, osim video nadzora na objektu PU koji pokriva vanjski dio objekta. Kada su u pitanju preventivne mjere PS Hadžići na mjesečnom i godišnjem nivou sačinjava analize o stanju sigurnosti na području općine Hadžići, te na osnovu analiza, sačinjavaju se planovi o poduzimanju preventivno-represivnih mjera i radnji iz oblasti kriminaliteta, oblasti ZOOBSa na putevima u BiH, oblasti ZOPPJRiM-a rada policije u zajednici kao i drugih oblasti.

Graf 15. Broj krivičnih djela na području općine Hadžići (2015 - 2023.)

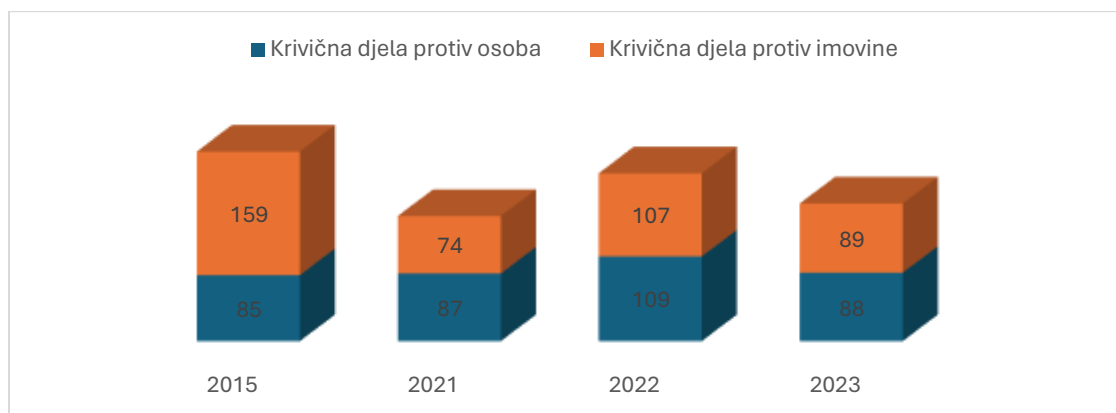


Izvor: MUP KS

Na osnovu podataka na prethodnom grafiku evidentno je da dolazi do smanjenja broja krivičnih djela na području općine Hadžiće u periodu 2015-2023 godina. Broj počinioca takvih djela je i dalje visok (138).

U istom izvještajnom periodu evidentno je smanjenje počinjenih krivičnih djela protiv osoba i imovine u odnosu na 2015 godinu. Blago je povećan je broj krivičnih djela protiv ljudi a smanjen broj krivičnih djela protiv imovine u 2023. godini u odnosu na 2015. godinu. Također smanjen je broj maloljetničke delikvencije sa 7 u 2015. na 1 slučaj u 2023. godini.

Graf 16. Broj krivičnih djela protiv osoba i imovine u općini Hadžići (2015- 2023.)



Izvor: MUP KS

Značajan podatak je i smanjenje broja saobraćajnih nesreća u periodu 2021-2023. godina. Razlog smanjenja broja počinjenih prekršaja nalazimo i u činjenici da je došlo do izmjena odredbi Zakona o osnovama sigurnosti saobraćaja na putevima u BiH, pogotovo u pogledu povećanja minimalnog i maksimalnog iznosa novčanih kazni, te određeni vremenski period kada su policijski službenici izricali mjere upozorenja da bi se građani upoznali sa novom zakonskom regulativom. Također, manji broj prekršaja je uzrokovan i povećanim preventivnim angažovanjem policijskih službenika na terenu.

Graf 17. Broj saobraćajnih nesreća na području općine Hadžići (2015 - 2023.)



Izvor: MUP KS

e) 5. Civilno društvo

Na području Općine Hadžići registrovano je i prijavljeno Službi nadležnoj za oblast društvenih djelatnosti 46 udruženja, (organizacije, društva, klubovi ili druge asocijacije), čije djelovanje obuhvata širok spektar društvenog života i aktivnosti. Imajući u vidu različitosti u svome djelovanju sve ove organizacije i udruženja se mogu podijeliti u nekoliko kategorija, ovisno o programskom djelokrugu svojih aktivnosti i to:

- Klubovi, organizacije i društva iz domena sporta i rekreacije:
- Udruženje i organizacije iz domena kulture
- Udruženja i organizacije boračke populacije (ova udruženja su nabrojana u prethodnim poglavljima)
- Nevladine humanitarne i druge organizacije

Sa granta Projekti mladih sredstva u iznosu od 35.000,00 KM dodjeljuju se putem Javnog poziva koji se objavljuje jednom u toku kalendarske godine a u skladu sa Odlukom o kriterijima, načinu i postupku raspodjele sredstava sa ovog granta.

Služba kabineta ima direktnu komunikaciju sa mladima u prostorijama općine, adaptiranom prostoru za mlade u okviru KSIRC-a Hadžići, mailom, telefonom, ali i u putem društvenih mreža, te viber zajednica koje su oformljene radi lakšeg prenosa informacija relevantnih za pitanja mladih. Komunikacija i saradnja se ostvaraju i na ostalim lokacijama na području općine Hadžiće, kroz organizovane sastanke, dijaloge sa mladima, radionice i različite aktivnosti. Ne primjenjuje se LOD metodologija.

Zaključak u oblasti socijalne zaštite

Oblast socijalne zaštite na osnovu analiziranih činjenica i nadležnosti Općine prostor djelovanja pronalazi u podršci ustanovama socijalne zaštite, razvoju specifičnih programa usmjerenih na ranjive kategorije, razvoj mjera energijskog siromaštva, programa zapošljavanja ranjivih skupina kao i razvoj politika usmjerenih na promociju i podizanju svijesti o značaju porodice.

Neophodno je i dalje razvijati politike i mjere usmjerene na socijalno isključene kategorije (mladi, lica starije životne dobi, žene, nacionalne manjine, raseljena lica).

f) Stanje javne infrastrukture i javnih usluga

f) 1.Saobraćajna infrastruktura

Glavni prioritet u izgradnji novih saobraćajnica jeste izgradnja saobraćajnice Binježevo-Miševići-Gladno polje za koju su obezbjeđena finansijska sredstva od 3 miliona KM. Neophodna je u narednom periodu sanacija krakova puteva u svih 17 mjesnih zajednica Općine Hadžići koji su asfaltirani prije 15 godina i ranije.

Tabela 24. Pregled izgrađenih i saniranih cesta u km 2015-2023

Godina	2015	2021	2022	2023
Km izgrađenih novih cesta	180	200	222	235
Km saniranih postojećih cesta	5	5	6	4

Izvor: Općina Hadžići

Iz općinskog budžeta kontinuirano se izdvajaju sredstva za redovno održavanje cestovne infrastrukture. Najznačajnija ulaganja u putnu infrastrukturu zabilježena su 2022. godine i iznosila su 1,200.000,00. Ukupna finansijska sredstva iz općinskog budžeta uložena u izgradnju i sanaciju saobraćajne infrastrukture iznosila su 700.000,00 KM. Svake godine izdvajaju se značajna sredstva za projekte iz ove oblasti.

Tabela 25. Finansijska izdvajanja iz općinskog budžeta u svrhu izgradnje i sanacije putne infrastrukture

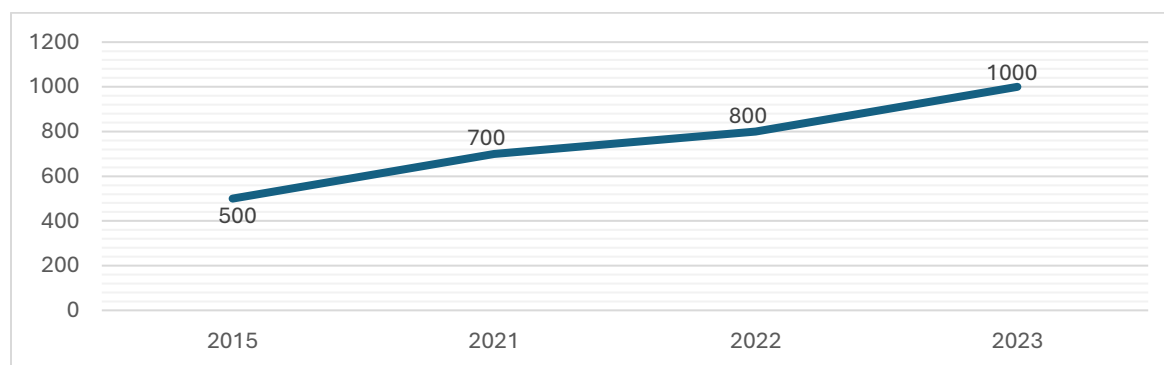
Godina	2015	2021	2022	2023
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uložen u redovno održavanje cesta	900.000,00	900.000,00	1.200.000,00	700.000,00
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uložen u izgradnju i održavanje horizontalne i vertikalne signalizacije	0	50.000,00	50.000,00	50.000,00
Ukupna finansijska sredstva iz općinskog budžeta uložena u izgradnju i sanaciju saobraćajne infrastrukture	500.000,00	600.000,00	700.000,00	500.000,00

Broj kilometara asfaltiranih cesta na području općine	210	215	222	227
---	-----	-----	-----	-----

Izvor: Općina Hadžići

Značajno je napomenuti da se u proteklom periodu dosta radilo na rješavanju problema saobraćaja u mirovanju gdje je broj parking mjesta povećan sa 500 u 2015. godini na 1000 mjesta u 2023. godini.

Graf 18. Broj raspoloživih parking prostora



Izvor: Općina Hadžići

Na području općine 17 MZ pokriveno je lokalnim javnim prevozom. Općina izdvaja dio sredstava iz budžeta i za subvencioniranje lokalnog javnog prijevoza.

f) 2. Elektroenergetska mreža

Održavanje postojeće i izgradnja nove javne rasvjete na području KS je u nadležnosti Ministarstva komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša KS odnosno preduzeća KJKP Park. Unatoč ovako definisanim nadležnostima Općina je posmatranom periodu od 2015. do 2023. godine uložila značajna finansijska sredstva u održavanje postojeće i izgradnju nove javne rasvjete.

Tabela 26. Ulaganja Općine Hadžići u održavanje i izgradnju javne rasvjete

Godina	2015	2021	2022	2023
Ulaganja Općine Hadžići u održavanje i izgradnju javne rasvjete (KM)	150.000	200.000	200.000	100.000

Izvor: Općina Hadžići

Javna rasvjeta koja je u garantnom roku funkcionira potpuno dok rasvjeta koju održava KJKP Park ima nedostataka i trenutno na Općini Hadžići procjenjuje se nekih 700 sijalica javne rasvjete koje ne rade. Prioritet u oblasti javne rasvjete je prelazak na LED rasvjetu i pokrivanje cijele općine Led rasvjetom. Elektromreža se konstantno širi i akcenta se stavlja na korištenje obnovljivih izvora energije.

Tabela 27. Broj svjetiljki javne rasvjete

Godina	2015	2021	2022	2023
Javna rasvjeta – broj konven. svjetiljki	2500	4537		
Javna rasvjeta – broj led svjetiljki			700	1500

Izvor: Općina Hadžići

U pogledu snabdijevnosti električnom energijom na području općine u periodu 2015-2023. godine uočava se manji pad broja novih potrošača el. energije dok se dužina niskonaponske mreže povećala u 2023. u odnosu na 2015. godinu. Povećanje se najvećim dijelom odnosi na domaćinstva i ostalu potrošnju

Tabela 28. Broj kupaca/potrošača električne energije i dužina mreže na području općine

Godina	2015	2021	2022	2023	UKUPNO MREŽE
Niskonaponska mreža (km)	1.071	0.85	1.387	3.224	494.939
Srednjenaponska mreža (km)	4.848	7.274	3.435	4.646	162.655
Broj priključaka na elektro mrežu	343	294	282	219	12.424

Izvor: Općina Hadžići

f) 3. Vodosnabdijevanje i odvodnja otpadnih voda

Vodosnabdijevanje Općine Hadžići je kombinacija pumpnog i gravitacionog sistema. Broj kilometara vodovodne mreže na području općine kontinuirano raste. Nivo investicija u održavanje vodovodne infrastrukture bilježi trend kontinuiranog izdvajanja finansijskih sredstava.

Tabela 29. Vodovodna mreža, potrošnja vode i projekcija potreba količina vode

Opis	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2027
Br. kilometara vodovodne mreže na području općine	170.000	180.000	190.000	205.000	225.279	240.000	290.000
Br. kilometara vodovodne mreže na području općine koji je rekonstruiran u skladu sa loklnim propisima	0	0	0	0	200.000	0	0
Nivo investicija u izgradnju vodovodne infrastrukture	400.000	400.000	400.000	600.000	800.000	800.000	800.000
Nivo investicija u rekonstrukciju vodovodne infrastrukture	200.000	400.000	200.000	200.000	300.000	200.000	800.000
Nivo investicija u održavanje vodovodne infrastrukture	200.000	200.000	200.000	200.000	200.000	200.000	200.000
Br. potrošača vode sa javnog vodovoda	0	0	0	0	27500	0	0
% gubici vode					60%		

Izvor: Općina Hadžići

Procenat pokrivenosti općine kanalizacionom mrežom 45%. U proteklom periodu značajna su ulaganja u sistem kanalizacione mreže na području općine Hadžići. Naselja koja nisu u sistemu kanalizacione mreže: Trzanj, Raštelica, Budmolići, Luke, dijelovi ulica u Tarčinu i Pazariću, Osenik, Miševići, Šunji te odvodnju otpadnih voda rješavaju septičkim jamama. Prioritet u oblasti izgradnje kanalizacione mreže je naselje Miševići zbog brojnosti stanovništva.

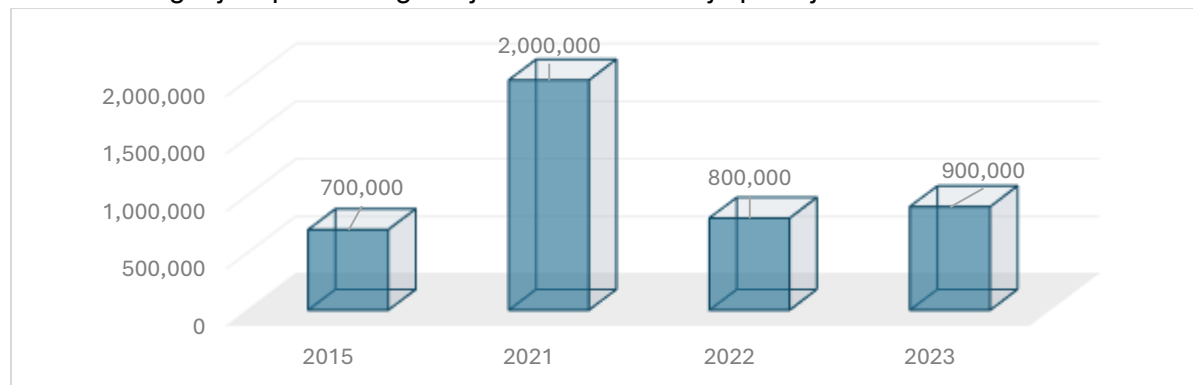
Tabela 30. Odvodnja otpadnih i oborinskih voda

Godina	2015	2021	2022	2023
Dužina kanalizacione mreže (m)	28 500	35186	47745	54546
Broj potrošača - domaćinstva	8079	11112	12057	12417
Broj potrošača – pravna lica	319	480	492	513

Izvor: Općina Hadžići

Na narednom grafiku predstavljena su ulaganja Općine u izgradnju nove i održavanje postojeće kanalizacione mreže.

Graf 19. Ulaganja Općine u izgradnju nove i održavanje postojeće kanalizacione mreže



Izvor: Općina Hadžići

f) 4. Komunalni otpad

Upravljanje otpadom na nivou FBiH vrši Federalno ministarstvo prostornog uređenja i okoliša, dok nadležnost za upravljanje otpadom na području Općine ima KS. Za upravljanje komunalnim otpadom zaduženo je KJKP RAD.

Općina Hadžići je 90% pokrivena sistemom odvoza otpada, cijena odvoza otpada je 0,10Kf po m2 za fizička lica dok za pravna lica cijena zavisi od više različitih čimbenika koje definiše KJKP Rad Sarajevo. Cijena Odvoza otpada nije se mjenjala od 1996. godine do danas.

Sistemske ulaganjem i strateškim djelovanjem s KJKP „RAD“ u proteklom periodu na području općine Hadžići došlo je do povećanja posuda za zbrinjavanje miješanog komunalnog otpada. Tamo gdje ne postoje tehnički uslovi za postavljanje kontejnera, građanima su podijeljene kante za prikupljanje otpada. Nažalost, i dalje je primjetan nedostatak posuda za selektivno prikupljanje otpada. Međutim, ovaj problem neophodno je rješavati na nivou kantonalnih organa vlasti.

Tabela 31. Brojčano stanje infrastrukture u oblasti komunalnog otpada u Općini (2015-2023.)

Godina	2015	2021	2022	2023
Broj kontejnera za prikupljanje miješanog komunalnog otpada	510	720	735	850

Broj kontejnera/zvona za selektivno prikupljanje otpada	0 zvona 0	10 zvona 0	12 zvona 0	14 zvona 0
Broj kanti podijeljenih domaćinstvima za miješani komunalni otpad	0	150	150	130
Broj kanti podijeljenih domaćinstvima za selektivno prikupljanje otpada (suha i mokra frakcija)	0	150	150	130
Količina prikupljenog komunalnog otpada u tonama	6539	8151	7662	7868

Izvor: Općina Hadžići

Evidentan je porast i količine prikupljenog otpada. U 2015. ta količina iznosila je 6.539 metara³, dok je u 2023. godini bila veća za 20% (7.868. m³).

Iako je oblast komunalnog otpada u direktnoj nadležnosti KJKP „RAD“, Općina je u prethodnom periodu finansirala nabavku infrastrukture, odnosno izgradnju niša i nabavku kontejnera za zbrinjavanje komunalnog otpada.

Trenutni model prikupljanja otpada u KS ima samo jedan tok, pri čemu se više od 90% prikupljenog komunalnog otpada odlaže u deponiju Smiljevići. U narednom periodu potrebno je mnogo više raditi na uspostavljanju funkcionalnog sistema selektivnog prikupljanja otpada. Iako je to bilo predviđeno Strategijom razvoja općine 2014-2018, u proteklom periodu nije se desio značajan pomak u ovoj oblasti.

f) 5. Stanovanje

Prema popisu stanovništva iz 2013. godine broj stanova na području općine je bio 19 007 stanova. Uslijed inflacije i ekonomskih kretanja na tržištu rada i tržištu nekretnina, stanovi na tržištu postižu cijene koje velikom broju građana predstavljaju problem, posebno kada su u pitanju mladi i druge ranjive grupe.

Broj individualnih stambenih jedinica kao se povećao za 16% dok se broj stambenih jedinica u zgradama povećao za 42,7% u 2023. u odnosu na 2015. godinu.

Tabela 32. Stambene jedinice 2015-2023

Godina	2015	2021	2022	2023
Broj individualnih stambenih jedinica	5600	6100	6300	6500
Broj stambenih jedinica u zgradama	1300	1650	1750	1856

Broj devastiranih stambenih jedinica				30
Broj saniranih stambenih jedinica				900
Finansijska sredstva obezbjeđena za sanaciju stambenih jedinica	150.000,00	250.000,00	500.000,00	200.000,00
Broj novoizgrađenih individualnih stambenih jedinica	300	200	200	1500
Broj novoizgrađenih zgrada, odnosno broj stanova u tim zgradama	0	1 zgrada 100 stanova	1 zgrada 100 stanova	400

Izvor: Općina Hadžići

f) 6. Administrativne usluge

Općina Hadžići teritorijalno je organizirana u 16 mjesnih zajednica čiji izabrani organi koordiniraju svoj rad sa općinskom upravom.

Općinsku upravu Općine Hadžići čine općinski načelnik i općinsko vijeće Hadžići. Sekretar organa državne službe obavlja poslove od značaja za unutrašnju organizaciju i rad organa državne službe te koordinira radom svih Službi, Sektora i drugih organizacionih cjelina usmjerava njihov rad s ciljem realizacije poslova utvrđenih programima rada i osigurava izvršavanje poslova po nalogu Općinskog načelnika.

Odlukom o organizovanju službi za upravu Općine Hadžići i obrazovanju Kabineta načelnika koju donosi Općinski načelnik uređuje se organizacija Službi za upravu općine Hadžići, broj, nazivi i organizaciona struktura općinskih službi, djelokrug rada, rukovođenje i koordinacija rada, javnost rada, kao i druga pitanja od značaja za rad i funkcionisanje Općinskog organa uprave općine Hadžići. Unutrašnja organizacija Općinskih Službi za upravu utvrđena je Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji općinskih službi za upravu općine Hadžići.

Jedinstveni općinski organ uprave čine Općinski načelnik i službe za upravu i to:

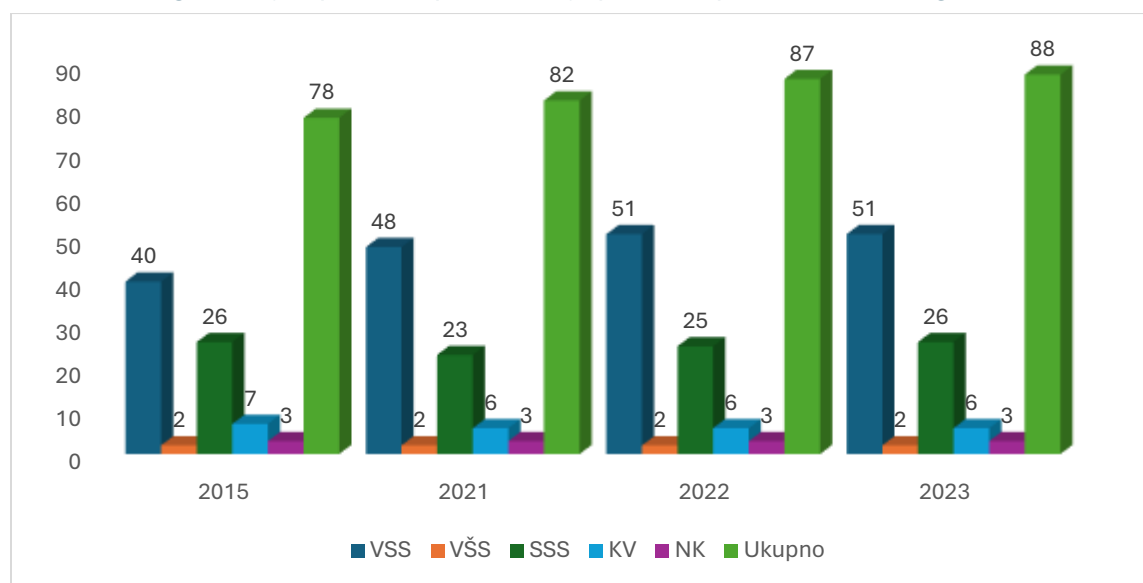
- Služba za opću upravu, društvene djelatnosti i zajedničke poslove,
- Služba za privredu, finansije i inspekcijski nadzor,
- Služba za imovinsko-pravne poslove, geodetske poslove i katastar nekretnina,
- Služba za prostorno uređenje, urbanizam i građenje,
- Služba za razvoj i stambeno-komunalne poslove,
- Služba za boračko-invalidsku, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, izbjegla i raseljena lica,
- Služba za civilnu zaštitu i mjesne zajednice,

- Služba Kabineta općinskog načelnika

U strukturi uposlenih u organima uprave Općine Hadžići dominira visoka stručna sprema (51). Od 2015. godini srednjeobrazovna struktura tj. broj namještenika (26) do danas nije se mijenjao. Broj državnih službenika se kontinuirano umjereno povećavao. Odnos državnih službenika i namještenika prati savremene trendove omjera uspješnih gradova i prosjeka na nivou EU.

U posmatranom periodu tj. od 2023. godine broj zaposlenih u općini (88) je povećan za 12,8% u odnosu na 2015. godinu (78). Struktura uposlenih po stručnoj spreml je data na narednom grafiku. Općina nema Strategiju upravljanja ljudskim resursima.

Graf 20. Pregled broja uposlenih po stručnoj spreml u općini 2015-2023. godina



Izvor: Općina Hadžići

Općina Hadžići podržava i ulaže u obuku i usavršavanje uposlenika Općinskog organa uprave u saradnji sa ADSFBiH i dr. relevantnim institucijama. U narednom periodu u saradnji sa Agencijom za državnu službu Federacije Bosne i Hercegovine, drugim institucijama i putem stručnih publikacija potrebno je nastaviti sa kontinuiranim stručnim usavršavanjem i osposobljavanjem svih uposlenika u sastavu općinskog organa uprave.

U 2023. godini provedena je za 14 uposlenika obuka za osposobljavanje samostalnog provođenja internih audita za sistem upravljanja kvalitetom prema zahtjevima međunarodnog standarda EN ISO 9001:2015.

U okviru svoje nadležnosti, urbanističko-građevinska inspekcija je u izvještajnom periodu vršila kontrolu donesenih rješenja o urbanističkoj saglasnosti, odobrenja za građenje i upotrebnih dozvola koje je donijela nadležna općinska služba i to:

- Urbanističkih saglasnosti 299
- Odobrenja za građenje 144
- Upotrebnih dozvola 93
- Odobrenje za sanaciju 0
- Naknadna urbanistička saglasnost 0
- Naknadno odobrenje za građenje 0
- Naknadna upotrebna dozvola 2
- Lokacijska informacija 8
- Odobrenje za pripremne radove 2

Tabela 33. Postotak riješenih predmeta općinske administracije u periodu 2021-2023.godina

Godina	2021	2022	2023
Broj podnesenih zahtjeva za izdavanje urbanističke saglasnosti	338	339	385
Broj zahtjeva podnesenih za izdavanje odobrenja za građenje	203	189	155
Postotak riješenih predmeta (urbanistička i građevinska)	92,79	80,61	80,18

Izvor: Općina Hadžići

Općinske službe uspješno izvršavaju svoje postavljene godišnje ciljeve te imaju visok procenat riješenih predmeta. Evidentan je porast broja predmeta pisarnice.

Zaključak za oblast javne infrastrukture i javnih usluga

Stanje lokalne infrastrukture na području Općine Hadžići je na zadovoljavajućem nivou. Pokrivenost općine kanalizacionom mrežom je 45%. Pokrivenost stanovništva pitkom vodom je 100%. Primjetni su gubici vode u 2023.godini do 60%. Općina Hadžići je 90% pokrivena sistemom odvoza otpada. Sve mjesne zajednice pokrivena su odvozom krutog otpada.

Značajniji problemi evidentni su u pokrivenosti stanovništva odvodnjom otpadnih voda, te je u narednom periodu neophodno planirati strateške intervencije koje bi omogućile veću pokrivenost općine kanalizacionim sistemima tj. ulaganja u rekonstrukciju kanalizacione i vodovodne mreže:

Kvalitet cestovne mreže je na visokom nivou, ali još uvijek postoji prioritet izgradnje, proširenja i održavanja lokalnih cesta, prvenstveno lokalnih cesta Binježevo-Miševići-Gladno polje kao i drugih cesta shodno definisanim prioritetima i raspoloživosti finansijskih sredstava Općine. Značajno je povećan broj parking mjesta na području općine.

Općina je u prethodnom periodu ulagala u efikasnost javne rasvjete, te su planovi da se sa ovakvim strateškim intervencijama nastavi i dalje, kao i u ulaganje u energijsku efikasnost objekata. Prilikom rekonstrukcije postojeće i širenja mreže javne rasvjete neophodno je primjenjivati standarde energijske efikasnosti i koristiti LED rasvjetu koja nije dovoljno zastupljena na području općine.

Neophodno je dalje unaprjeđivati efikasnost rada općinske administracije te u skladu s tim dodatno implementirati uvođenje CAF metodologije. CAF metodologija na nivou uposlenika razvija sistem mjerenja efektivnosti i efikasnosti javne službe te stavlja je u službu građana na temelju njenog reformiranja i funkcionalnog ustrojavanja, što uključuje uvođenje nagrada ili sankcija, te uspostavu kriterija i podsticaja nagrađivanja inovativnih ideja uposlenika. Potrebno je uspostaviti okruženje u javnoj upravi koje podržava inovacije i podstiče razvoj politika koje podržavaju inovacije (TQM), unaprjeđenje postojeće regulative, promovisanje značaja inovacija u javnom sektoru, kao i jačanje saradnje sa univerzitetom, institutima te privatnim sektorom (razvijanje ekosistema).

Neophodno povećati efikasnost administrativnih procedura koje se odnose na pribavljanje zahtjeva, saglasnosti i odobrenja. Područje djelovanja: obim dokumentacije, vrijeme i troškovi vezani za pribavljanje građevinske dozvole, uspostavljanje i razvoj adekvatne tehnološke platforme u kontekstu digitalizacije javne uprave i uspostave adekvatnih e-citizen, e-business i e-government rješenja (one-stop-shop poslovanje i sl.).

g) Zaštita okoliša/životne sredine uključujući smanjenje rizika od katastrofa/nesreća

g) 1. Stanje okoliša

Klizišta

Zavod za izgradnju Kantona Sarajevo je inicirao aktivnosti oko izrade jedinstvenog katastra klizišta odnosno, registracije svih klizišta na području Kantona Sarajevo i u tom smislu preduzeo radnje da se o svim prijavljenim lokacijama od strane pojedinih općina izvrši uviđaj klizišta, utvrde njihove razmjere, ocijeni potreba i hitnost sanacije i predlože neophodne sanacione mjere.

Na osnovu Odluke Vlade Kantona Sarajevo o odobravanju Kantonalnoj upravi civilne zaštite Kantona Sarajevo i Zavodu za izgradnju Kantona Sarajevo sufinansiranje

projekata provođenja preventivnih mjera, projekti prevencije i sanacije klizišta na području Općine Hadžići pristupilo se potpisivanju sporazuma o realizaciji projekata sanacije i monitoringa klizišta na lokalitetu Općine Hadžići.

Postoji značajan broj odrona na području općine. U prethodnom periodu Općina Hadžići je u saradnji sa Zavodom za izgradnju KS i KU Civilne zaštite realizovala zajedno saniranje klizišta u Mokrinama (Mokrine I, Mokrine II-Gaj i Mokrine III) te su obezbjeđena sredstva za klizišta na lokalitetu Potkraj-Binježevo kod broja 28. Jedan od najvećih projekata u narednom periodu bit će sanacija klizišta na lokalitetu Gornja Raštetica br.

Poplave

Poplava označava privremenu pokrivenost zemljišta vodom koje obično nije pokriveno vodom, koji uzrokuju izlivanje vode iz vodotoka. Hidrografsku okosnicu općine Hadžići predstavlja rijeka Zujevina sa svojim pritokama Kradenikom, Resnikom, Krupom, Vihricom i drugim manjim potocima, a u Tarčinu Bijela rijeka koja nastaje od vodotoka Bjelašnice, Korče i Kalašnice. Karakteristike Zujevine, Bijele rijeke i njihovih pritoka je u tome što u toku sušnih perioda dolazi do znatnog smanjenja nivoa vodostaja, dok u periodu velikih padavina i topljenja snijega na planini Bjelašnici dolazi do izrazitog porasta kako nivoa rijeke Zujevine i Bijele rijeke, tako i njenih pritoka, što često dovodi do izlivanja iz korita, te plavljenja naseljenih mjesta, a posebno na mjestima: izlivanje potoka Korča u naseljima Korča, Odžak, Duranovići i Japalaci, izlivanje potoka Bjelašnica u naseljima Japalaci i Tarčin; izlivanje potoka Kradenik u ul. Bjelašnička kod broja 172 i 121 Pazarić, izlivanje rijeke Zujevine u naselju Pazarić, od „glavnog ulaznog mosta“ u naselje sa puta M17 u ulici Omladinska 94 i uzvodno u dužini od 800 m u ul. Bjelašnička kod br. 68, izlivanje Vraničkog potoka usljed začepljenja i nedovoljne propusne moći propusta na lokalnom putu Hadžići-Košćan, na lokalitetu raskršća za naselje Vrančići.

Protokih godina preduzimane su preventivne mjere na zaštiti od poplava, čišćenje korita vodotoka, izgradnja obaloutvrda. Radovi na regulaciji rijeke Zujevine u naselju Hadžići vrše se u kontinuitetu, po planu Općinskog načelnika i Službe za razvoj i stambeno-komunalne poslove.

UZROCI POPLAVA na teritoriji Općine Hadžići su:

1. **Prirodne pojave** (obilne kiše i/ili naglo topljenje snijega sa planine Bjelašnice i drugih okolnih planina i brda)
2. **Antropogeni, negativni uticaj** (neadekvatno upravljanje režimom voda, sječa šume u pojedinim dijelovima planine bez adekvatnih preduzetih mjera na tom šumskom odjelu npr. problem „grubo izgrađenih“ šumskih puteva za eksploataciju drvnih sortimenata i erozija tla, odnošenje materijala i pričinjavanje štete na privatnom zemljištu, intenzivna gradnja svih vrsta objekata u padinskim dijelovima naselja Općine bez adekvatnog

inspekcijskog nadzora u zonama gradilišta na degradiranom zemljištu, sužavanje profila korita vodotoka, nedozvoljeno odlaganje kamenog i zemljanog materijala u obalnom pojasu vodotoka i drugog otpada u korita vodotoka od strane fizičkih i pravnih lica itd.).

Glavni uzročnik izlivanja rijeke Zujevine i njenih pritoka iz korita je sužavanje vodenih tokova od strane vlasnika posjeda koji graniče uz njih kao i prisutne pojave odlaganja kabastog otpada uz i u vodotokove kao i neadekvatna uređenost korita i obale. Na području općine Hadžići obilne kišne i snježne padavine javljaju se obično već u mjesecu oktobru i traju sve do mjeseca aprila usljed kojih dolazi do povećanja nivoa vodotoka i podzemnih voda koje mogu prouzrokovati plavljenje određenih područja i objekata na području Općine.

VRSTE POPLAVA na području Općine Hadžići:

Teritorija Općine Hadžići ima veoma veliku mrežu vodenih tokova-vodotoka. Na području Općine Hadžići su dva slivna vodna područja. Područje Hadžića i Pazarića je na slivu rijeke Zujevine koja se ulijeva u rijeku Bosnu u Općini Ilidža. Područje Tarčina je na slivu Bijele rijeke, od koje nastaje rijeka Lepenica, koja teče prema Kiseljaku, Kantonu Srednja Bosna.

- **Riječna poplava** (nastaje na ravnim zemljišnim površinama usljed nedovoljnog protočnog kapaciteta i profila korita vodotoka),
- **Bujična poplava** (usljed naglog priliva površinskih i potočnih voda sa brdskih i planinskih predjela na stambena naselja, stambene i infrastrukturne objekte, zemljišne površine)
- **Urbana poplava** (neadekvatan sistem odvodnje površinskih i drugih voda u naseljima, oko stambenih i sa infrastrukturnih objekata do recepijenta-putnog kanala za površinske vode, korita potoka i rijeka)

PRIJEDLOG MJERA koje je potrebno preduzeti u cilju smanjenja štetnog djelovanja poplavnih, bujičnih i drugih voda:

- Potreba za kontinuiranim provođenjem mjera zaštite od poplavnih voda na terenu i objektima,
- Usaglašavanje mjera i koordinacija svih odgovornih subjekata (nadležne službe, inspekcijski organi, vlasnici-investitori objekata, izvođači, nadzorni organi), prilikom izgradnje stambenih i infrastrukturnih objekata, izgradnje rezidencijalnih objekata i naselja u padinskim i brdskim terenima, izgradnje puteva-lokalni, regionalni, magistralni i Autoput 5C,

- Veliku „destrukciju“ terena, zemljišta i okoliša, ne prati u dovoljnoj mjeri inspekcijski nadzor nad izvođenjem radova na izgradnji objekata, te tako u okolnostima ekstremnih padavina materijal sa gradilišta „završava“ bujičnom poplavom na okolnom zemljištu, u recepijentima-kanalima, koritima vodotoka, propustima koje začepljava i smanjuje protočni kapacitet itd.

- Iznalaženje najboljih tehničkih rješenja na zaštiti od riječnih poplava, bujičnih poplava, urbanih-poplava u naseljima odnosno, uređivanje režima toka svih voda,

- Po ukazanoj potrebi i/ili periodično čišćenje putnih mostova, cjevastih propusta za vodu, putnih kanala za odvodnju površinskih i drugih voda,

- Čišćenje riječnih, potočnih korita i kanala za odvodnju površinskih i podzemnih voda, izgradnju obalo-utvrda i Plansku regulaciju korita rijeka i potoka vršiti uz uvažavanje prijedloga Službe za civilnu zaštitu i mjesne zajednice, jer ista najbolje poznaje problematiku poplavnih površina, visinu vodostaja u koritima i vodotocima, broj poplavljenih i ugroženih objekata, površinu poplavljenog i ugroženog zemljišta, granice poplavnog lokaliteta i dr.

– Spriječiti nedozvoljeno podizanje nivelete zemljišta - nasipanje materijalom, sužavanje profila korita vodotoka na plavnim lokalitetima, koje vrše fizička i pravna lica.

Preventivne mjere

- Identifikovati kritične tačke izljevanja rijeka i potoka iz korita i inicirati projektovano uređenje riječnih korita na kritičnim mjestima;
- Planirati i obezbjediti sredstva za realizaciju projektovanog uređenja riječnih korita;
- Izvršiti izgradnju kanalizacione mreže;
- Zabraniti bespravnu gradnju na ugroženim područjima uz vodotoke;
- Zabraniti odlaganje otpada u riječna korita;
- Izvršiti opremanje jedinice Vatrogasnog društva „Tarčin“ i Službe za zaštitu od poplava potrebnim materijalno-tehničkim sredstvima i opremom .

Mjere spašavanja

- U slučaju proglašenog stanja prirodne nesreće uzrokovane poplavama, Općinski štab civilne zaštite će donositi odgovarajuće odluke i naredbe o angažovanju službe za zaštitu i spašavanje od poplava, pripadnika civilne zaštite i angažovanju potrebnih građevinskih mašina, u zavisnosti od obima poplava.

Mjere otklanjanja posljedica

- Općinski štab civilne zaštite će donositi odgovarajuće odluke i zaključke o angažovanju organa redovne djelatnosti na saniranju posljedica nastalih poplavama;
- Općinska Komisija za procjenu šteta od prirodnih i drugih nesreća vrši procjenu šteta i predlaže Općinskom štabu civilne zaštite prioritete za dodjelu pomoći za saniranje šteta, mjere za ublažavanje i otklanjanje posljedica.

Zaključci

- Iako se procjenjuje da obilne kišne padavine i topljenje snijega na području Općine ne bi imale posljedice koje bi imale karakter prirodne nesreće, potrebno je preduzeti mjere u cilju preventivnog djelovanja svih nadležnih subjekata na planu zaštite od poplava;
- Osigurati uslove za preduzimanje mjera kroz donošenje preventivnih i operativnih planova od poplava, u skladu sa odgovarajućim propisima kojima se uređuje ova oblast;
- Identifikovati kritične tačke;
- Izvršiti čišćenje riječnih korita od kabastog materijala i drveća;
- Izraditi projektnu dokumentaciju te na osnovu nje izvršiti uređenje korita rijeka;
- Pratiti nivo vodostaja na već određenim tačkama kako bi se pravovremeno izvršilo angažovanje potrebnog ljudstva i građevinskih mašina;
- Osigurati sredstva za redovno održavanje riječnih korita;
- Vršiti kontinuiranu saradnju sa nadležnim subjektima po pitanju uređenja i održavanja riječnih korita: Vodoprivredom, Slivovima rijeke Save, komunalnim redarima i sl.

Požari

Zaštita i spašavanje od požara zahtjeva temeljitu rekonstrukciju u svim važnijim pitanjima bitnim za uspostavljanje organizacije, funkcionisanja i razvoja, usklađivanja i objedinjavanja postojećih resursa u organima uprave, pravnim licima, privredi, Profesionalnoj vatrogasnoj brigadi Sarajevo – odjeljenju Hadžići, Vatrogasnom društvu „Tarčin“ iz Tarčina i povećanju svjesnosti o razvoju lične i uzajamne zaštite od požarne opasnosti kod građana. U općini Hadžići nema dovoljno i na optimalan način organizovanih snaga, a posebno opreme i sredstava za uspješne intervencije u ovoj vrsti nesreće.

Evidentna je neopremljenost stambenih zgrada protivpožarnim aparatima. Izrazito sušno vrijeme pogoduje izbijanju požara i na području općine Hadžići. Zbog prisustva velike količine minsko-eksplozivnih i neeksplozivnih ubojnih sredstava bitno se usložnjavaju aktivnosti na lokalizovanju i gašenju požara.

Neophodno je uskladiti planove zaštite od požara sa planovima zaštite od požara preduzeća koja gazduju šumama.

- Obezbjedenje prohodnosti prilaznih puteva stambenim i privrednim objektima;
- Obezbjedenje prohodnosti šumskih protiv-požarnih puteva;
- Izbor lokacije i dispozicije objekta kao i izbor materijala, uređaja, instalacija i konstrukcija kojim će se spriječiti ili svesti na najmanju mjeru mogućnost izbijanja i širenja požara;
- Održavanje hidrantske mreže u ispravnom stanju;
- Obezbjedenje potrebnih količina vode i drugih sredstava za gašenje požara;
- Zabrana upotrebe otvorene vatre i drugih izvora paljenja u objektima i prostorijama u kojima bi zbog toga moglo doći do požara;
- Shodno Zakonu o održavanju zajedničkih dijelova zgrada i o upravljanju zgradama, protiv požarne aparate, hidrante sa instalacijama i ventilima držati u ispravnom stanju i redovno servisirati;
- Postavljanje uređaja za javljanje, gašenje požara i sprječavanje njegovog širenja;
- Održavanje i kontrola ispravnosti uređaja i instalacija čija neispravnost može uticati na nastanak i širenje požara;
- Organizovanje osmatračke službe i obezbjeđenje opreme i sredstava za gašenje požara;
- Kontinuirano opremanje Vatrogasnog društva „Tarčin“ iz Tarčina u kojem je potrebno formirati službu zaštite i spašavanja od požara i vršiti njenu redovnu obuku;
- Angažovanje stanovništva, Profesionalne vatrogasne brigade Sarajevo – odjeljenja Hadžići i Vatrogasnog društva „Tarčin“ iz Tarčina kao i drugih pravnih lica u slučaju nastanka požara.

g) 2. Civilna zaštita

Civilna zaštita obavlja poslove iz okvira nadležnosti iz oblasti zaštite i spašavanje. Zaštita i spašavanje na području jedinica lokalne samouprave podrazumijeva više jedinica i oblika organizovanja.

Članom 120. stav (3) Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća („Službene novine Federacije BiH“, broj: 39/03, 22/06 i 43/10) propisano je da se Planom zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća vrši određivanje broja povjerenika civilne zaštite, razrada njihovih poslova i zadataka u miru, za vrijeme prirodnih nepogoda i drugih nesreća, neposrednoj ratnoj opasnosti i ratu.

Planom zaštite od prirodnih i drugih nesreća Općine Hadžići, broj: 09-40-1-7194/22 od 02.08.2022. godine, utvrđeno je da povjerenici civilne zaštite spadaju u organizovanu strukturu civilne zaštite, a određuju se u mjesnim zajednicama. Naprijed navedenim Planom određeno je ukupno 22 (dvadeset i dva) povjerenika, a koji su rješenjima Općinskog načelnika Općine Hadžići broj: 09-40-1-5367/23 od 23.05.2023. godine postavljeni za povjerenike civilne zaštite.

Članom 164. stav (2) Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća („Službene novine Federacije BiH“, broj: 39/03, 22/06 i 43/10) propisano

je da se obučavanje građana za ličnu i uzajamnu zaštitu može vršiti i putem sredstava masovnog informisanja (radio, TV) i na drugi pogodan način.

Cijeneći naprijed navedeno, Služba za civilnu zaštitu i mjesne zajednice Općine Hadžići je putem općinske web-stranice izdavala preporuke i upozorenja o poduzimanju mjera zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća.

Članom 4. Odluke o određivanju pravnih lica i udruženja građana u kojima se formiraju službe zaštite i spašavanja na području Općine Hadžići, broj: 09-40-1-9887/22 od 01.11.2022. godine, utvrđeno je da se:

1. Za formiranje i organizovanje služba za medicinsku pomoć određuje JU Dom zdravlja Kantona Sarajevo – OJ Hadžići);
2. Za formiranje i organizovanje služba za zaštitu od požara i poplava određuje „Vatrogasno društvo „Tarčin“ iz Tarčina;
3. Za formiranje i organizovanje služba za zaštitu od rušenja i poplava određuje JKP Komunalac d.o.o. Hadžići;
4. Za formiranje i organizovanje služba za vodosnadbijevanje i asanaciju terena određuje JKP „Komunalac“ Hadžići;
5. Za formiranje i organizovanje službe za potrage i spašavanje u nepristupačnim područjima određuje Gorska služba spašavanja- Stanica Sarajevo.

Služba medicinske pomoći „Dom zdravlja Hadžići“ broji 12 (dvanaest) pripadnika organizovanih u tri tima.

Služba za zaštitu i spašavanje od požara Udruženje „Vatrogasno društvo „Tarčin“ iz Tarčina broji 15 (petnaest) pripadnika organizovanih u dvije ekipe sa rukovodiocem službe.

Služba za zaštitu od rušenja i poplava JKP Komunalac d.o.o. Hadžići broji 15 (petnaest) pripadnika.

Služba za vodosnadbijevanje i asanaciju terena JKP „Komunalac“ Hadžići broji 25 (dvadeset i pet) pripadnika.

Služba za potrage i spašavanje u nepristupačnim područjima Gorska služba spašavanja - Stanica Sarajevo broji 10 (pripadnika).

Članom 184. stav (2) Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća („Službene novine Federacije BiH“, broj: 39/03, 22/06 i 43/10) propisano je da općina finansira pripremanje, opremanje, finansiranje i obuku općinskih štabova civilne zaštite, službi zaštite i spašavanja, operativnog centra i jedinica civilne zaštite koje organizira općina i povjerenika civilne zaštite općine, kao i troškove koji nastanu tokom

njihovog sudjelovanja u provođenju mjera zaštite i spašavanja po naređenju općinskog štaba civilne zaštite.

Shodno Odluci o uslovima i načinu korištenja sredstava ostvarenih po osnovu posebne naknade za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća („Službene novine Federacije BiH“, broj: 4/12, 80/13 i 20/20), Služba za civilnu zaštitu i mjesne zajednice Općine Hadžići je u obavezi da svake godine donese Plan korištenja sredstava posebne naknade za zaštitu i spašavanje od prirodnih i drugih nesreća, a sastavni dio kojeg su materijalno-tehnička sredstva i oprema neophodni za rad i funkcionisanje struktura civilne zaštite.

Općine shodno naprijed navedenom, kao i iskazanim potrebama službi za zaštitu i spašavanje općina Hadžići, svake godine se provode postupci nabavke neophodne opreme.

U periodu od 2015. do 2023. godine, usvojeni su sljedeći akti:

1. Odluka o određivanju pravnih lica i udruženja građana u kojima se formiraju službe zaštite i spašavanja na području Općine Hadžići, broj: 09-40-1-9887/22 od 01.11.2022. godine,
2. Procjena ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća Općine Hadžići broj: 09-40-1-7192 od 02.08.2022. godine,
3. Program razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća Općine Hadžići broj: 01-02-7527/22 od 18.08.2022. godine,
4. Plan zaštite od prirodnih i drugih nesreća Općine Hadžići broj: 09-40-1-7194/22 od 02.08.2022. godine,
5. Procjena ugroženosti od požara za područje Općine Hadžići, broj: 09-44-2-11273/22 od 05.12.2022. godine.

g) 2.1. Skloništa

Za sklanjanje ljudi i materijalnih dobara na području općine Hadžići će se opremiti i koristiti sljedeća skloništa:

1. sklonište u Hadžićima u Ul. Džamijska br. 16. kapacitet cca 50 mjesta,
2. sklonište u JU Dom zdravlja Hadžići kapacitet cca 200 mjesta,
3. prostor skladišta civilne zaštite u Ul. Džamijska br. 34. kapacitet cca 50 mjesta,
4. sklonište u kompleksu „Suhodol“ Tarčin kapacitet cca 150 mjesta,
5. sklonište u kompleksu Osnovne škole „6. mart“ Hadžići kapacitet cca 200 mjesta.

Kao zaštitni objekti mogu se koristiti podrumске i druge prostorije u stambenim i drugim zgradama prilagođenim za sklanjanje ljudi i materijalnih dobara, napušteni tuneli, pećine i drugi prirodni i vještački objekti i izrađeni zakloni.

Zbog gustine naseljenosti urbanog područja Hadžića, Pazarića i Tarčina, egzistiranja vaspitnih, zdravstvenih i drugih ustanova koje su smještene na malom lokalitetu, kao i zbog nedovoljnih kapaciteta postojećih skloništa neophodno je ovom pitanju posvetiti posebnu pažnju.

U tom smislu potrebno je:

- Izvršiti prilagođavanje pogodnih prostorija za skloništa dopunske zaštite na području Općine,
- Izvršiti sanaciju i staviti u funkciju sklonište u Domu zdravlja Hadžići i sklonište u Ul. Džamijska br. 16 Hadžići,
- Staviti u funkciju sklonište u Hadžićima (ispod igrališta Osnovne škole „6. mart“ Hadžići), a u Pazariću i Tarčinu osposobiti druge zaštitne objekte za sklanjanje ljudi i materijalnih dobara.

Prostornim planom Kantona Sarajevo („Službene novine KS“ broj: 26/06, 4/11 i 22/17) su definisani ciljevi i projekcija prostornog razvoja za područje Kantona s obzirom na prirodne i društvene uslove. Na osnovu Prostornog plana kao razvojnog plana je u pripremi nacrt Urbanističkog plana Hadžići prilikom čijeg donošenja će se uzeti u obzir Procjena ugroženosti teritorije Općine Hadžići od prirodnih i drugih nesreća.

Prostornim planom Kantona Sarajevo („Službene novine KS“, broj 26/06, 4/11 i 22/17) je u dijelu „procjena ugroženosti područja od ratnih dejstava, elementarnih nepogoda i tehničkih katastrofa“ je navedeno da se s obzirom na političko bezbjedonosnu situaciju u regionu i prisustvo međunarodnog faktora ne očekuju nikakva ratna dejstva, pa po tome osnovu ni ugroženost područja Kantona. S obzirom na aktuelna dešavanja u zemlji i svijetu, smatramo da je potrebno uraditi detaljnu analizu potreba i postojećih kapaciteta skloništa i zaklona.

Tabela 34. Ulaganja u energetska efikasnost/troškovi korištenja energenata

	2020	2021	2022	2023
Iznos finansijskih ulaganja u energetska efikasnost objekata u općinskom vlasništvu (stanovi, poslovni prostori)	0	2,223.00	81,733.00	575,468.00
Iznos finansijskih ulaganja u energetska efikasnost stambenih objekata	0	25,209.00	0	0
Ukupan iznos troška za nabavku energenata za zagrijavanje objekata u vlasništvu općine	0	63,716.00	83,678.00	64,364.00
Ukupan iznos troška električne energije u objektima u vlasništvu općine	0	54,601.00	57,713.00	54,703.00

Izvor: Općina Hadžići

Značajna su finansijska ulaganja u energetska efikasnost objekata u općinskom vlasništvu (stanovi, poslovni prostori) u 2023. godini. Nabavka i izgradnja fotonaponske elektrane na krovu objekta administrativnog sjedišta Općine može biti jedna od opcija u cilju smanjenja finansijskih sredstava za nabavku energenata za zagrijavanje objekata u vlasništvu općine . Korištenje energije Sunca dobija sve više na značaju u Bosni i

Hercegovini. Fotonaponski solarni paneli sastavni su dio tranzicije elektroenergetskog sektora baziranog na obnovljivim izvorima energije, a njihova ugradnja na objekte sa sobom nosi benefite, te ne čudi odluka da se sve više preduzeća, ali i lokalnih uprava okreće ovom rješenju.

Zaključak za stanje okoliša

Najveći zagađivači zraka su veliki broj malih (kućnih) ložišta na čvrsta goriva i na njihove emisije nije moguće sistemski djelovati kroz Plan interventnih mjera, već je potrebno provoditi dugoročne mjere za smanjenje štetnih emisija polutanata uslijed rada ovakvih izvora. Jedna od ključnih mjera u narednom periodu bi mogla biti mjera povećanja energijske efikasnosti (mjere utopljanja) kolektivnih i individualnih stambenih objekata, kao i primjena mjera energijske efikasnosti u javnim objektima. Jedan od najvećih zagađivača zraka predstavlja i saobraćaj.

Stimulisanje uvođenja obnovljivih izvora energije je jedan od načina poboljšanja kvaliteta zraka. U cilju smanjenja energetske gubitaka, neophodno je ostvariti poboljšanje toplotne izolacije u stambenim objektima, te onemogućiti stvaranje vrtložnih džepova između zgrada. U općini Hadžići treba stvoriti preduslove i planske aktivnosti kojima će se dugoročno smanjivati korištenje sagorijevanja uglja kao energenta, a stimulisati korištenje plina ili električne energije kao osnovnog energenta uz obnovljive izvore energije.

Sigurnosnu prijetnju na području općine predstavljaju klizišta, ugroženost poplavama i požarima u odnosu na koje općina značajno djeluje ali i dalje postoji potreba obzirom na površine ugroženih područja. Potrebno je i dalje razvijati službe spašavanja i subjekte od značaja za spašavanje te sadnju drveća sa bogatim korjenskim sistemom.

h) Analiza budžeta

Općina Hadžići odgovorno i transparentno raspolaže javnim novcem, te se u skladu sa tim u periodu 2019-2023. godine rukovodila politikom efikasnosti i efektivnosti kako bi održala sve pokrenute i novougovorene kapitalne poslove na planiranom nivou. Cilj svih trošenja bio je unaprjeđenje života u zajednici i okruženju. U cilju sagledavanja potencijala Općine u pogledu finansiranja razvojnih projekata i izrade procjene prihoda za naredni

period izvršena je analiza ostvarenja prihoda Budžeta Općine za period 2019 - 2023. godina, prikazana u narednoj tabeli:

Tabela 35. Ukupni planirani i ostvareni prihodi općinskog budžeta 2018 - 2022. godina

	2019	2020	2021	2022	2023
Ukupni planirani prihodi	17.942.514	15.200.000	15.846.068	21.900.000	19.600.000
Ukupni ostvareni prihodi	18.072.715	14.210.953	16.780.385	21.382.004	19.460.889

Izvor: Općina Hadžići

Odnos planiranih i ostvarenih prihoda kretao se u realnim okvirima. Kada govorimo o strukturi prihoda Općine, procentulano najveće učešće u 2023. godini u ukupnim prihodima imaju porezni prihodi u iznosu 9.056.600 KM (49,05%) koji imaju trend rasta u odnosu na prethodne godine i veći su za 37,86% u odnosu na 2019. godinu, zatim neporezni prihodi od poduzetničkih aktivnosti i imovine u iznosu od 3.085.300 KM (16,71%).

Najveća planiranja i ostvarenja poreza u budžetu Općine su konstantno od prihoda od poreza i to prihoda od indirektnih poreza, od porez na imovinu pravnih i fizičkih lica, poreza na dohodak, te ostalih poreza. Neporezni prihodi imaju varijabilan trend kretanja za period 2019.-2023. godina. Udio ukupnih neporeznih prihoda u ukupnim prihodima budžeta bio je najveći 2022. i 2019. godine.

U 2023. godini u strukturi grantovi dominiraju primljeni kapitalni grantovi od Kantona Sarajevo (1.083.165,68 KM). Kapitalni primici imaju neuravnoteženi udio u strukturi prihoda. Najviše su iznosili 2019. godine 4.662.400 KM i 2022. godine u iznosu od 5.265.400 KM.

Vrsta prihoda	2019 (000 KM)	(%)	2020 (000 KM)	(%)	2021 (000 KM)	(%)	2022 (000 KM)	(%)	2023 (000 KM)
POREZNI PRIHODI (ukupno)	6569.9		6057		7443		8994		9056.6
Porez na dobit pojedinaca i poduzeća	0.6	0	2.1	0	0.4	0	0.7	0	1.3
Porez na plate	86.9	0	89.8	0	100.6	0	126.1	0	154.2
Prorez na imovinu	1589.6	0	1470.4	0	1773.4	0	2422.3	0	2446.3
Prihodi od indir. poreza	4887.1		4494.1		5568		6444.2		6454.8
Ostali porezi	5.7		0.6		0.6		0.7		0
NEPOREZNI PRIHODI (ukupno)	3518.7		2871.3		2984.6		3623		3085.3
Prihodi od nefinancijskih institucija i finansijskih institucija	166.8	0	147.9		210.6	0	463.8	0	218.9

Ostali prihodi od imovine	0.2	0	0.2		0.1	0	0.6	0	0.6
Administrativne takse	7	0	6.5		6.6	0	6.4	0	6.4
Komunalne takse	287	0	285.3		230.3	0	321.7	0	290.9
Proračunske naknade	2605.3	0	1987.6		2037.8	0	2290.5	0	1975
Posebne naknade i takse	424.4	0	429.1		475	0	489.7	0	506.8
Prihodi od vlastitih djelatnosti	21.1	0	7.2		14.8	0	35.6	0	61.3
Novčane kazne	1.3	0	2.6		1.5	0	6.2	0	10.5
Neplanirane uplate	5.6		4.9		7.9		8.5		14.9
GRANTOVI (ukupno)	4662.4		2731.3		4360		5265.4		2341.5
Grantovi od viših razina vlasti	1315.3	0	101	0	3036	0	2707.4	0	694.5
- namjenski	3347.1	0	2505.3	0	1199	0	2433	0	1522
- nenamjenski	0	0	125	0	125	0	125	0	125
PRIHODI (ukupno)	14751	100	11659.6	100	14787.6	100	17882.4	100	14483.4

Kada je riječ o namjenskim prihodima najveća sredstva su od Naknada za uređenja zemljišta i rente te primitaka od prodaje zemljišta ali sa tendencijom pada u 2023. godini u odnosu na period 2019-2022. godina.

Tabela 36. Lista namjenskih prihoda i vrsta namjene

Vrsta namjenskih prihoda	2019 (000 KM)	2020 (000 KM)	2021 (000 KM)	2022 (000 KM)	2023 (000 KM)
a Sredstva za zaštitu i spašavanje	121	131.4	143.3	380.2	177.8
b Naknada za urteđenje zemljišta i renta	2037	1601	1621.2	1986.5	1551.5
c Izgradnja i održavanje skloništa	192	163.6	3.8	0.7	7.8
d Naknada za upotrebu cesta	208.6	213	218	224	240.6
e Tehnički prijem	200.7	136.7	207.1	139	183.7
f Primici od prodaje zemljišta	1315.3	101	3036	2707.4	694.5
g Primici od Federacije BiH	0	370	220	280	360
i Primici od KS za razne projekte	3347.1	2135.3	979	2153	1162

Izvor: Općina Hadžići

Kada govorimo o strukturi rashoda, plaće i naknade troškova zaposlenih iznose 3.574.800 KM u 2023. godini što čini 19,36% u ukupnim rashodima/izdacima dok su 2020. godine iznosile 2.886.500 tj. 21,6 % u ukupnim rashodima/izdacima budžeta. Procentualno izdvajanje za plate i naknade u ukupnom budžetu su ispod prosjeka izdvajanja za plate i naknade u JLS na nivou EU. Materijalni troškovi porasli su za 9%.

Grantovi neprofitnim organizacijama imaju tendenciju rasta u periodu 2019-2023. godina i porasli su za 59,44% tj sa 1.081.700 na 1.724.700 KM.

Tabela 37. Lista rashoda općine

Vrsta rashoda	2019 (000 KM)	2020 (000 KM)	2021 (000 KM)	2022 (000 KM)	2023 (000 KM)
PLAĆE I NAKNADE TROŠKOVA ZAPOSLENIH (ukupno)					
	2831.1	2886.5	2815	3291.3	3574.8
Bruto plaće	2292.1	2319.2	2241.7	2569.6	2848.8
Naknade troškova zaposlenih i vijećnika	298.3	323.8	337.9	451.9	426.9
Doprinosi poslodavca i ostali doprinosi	240.7	243.5	235.4	269.8	299.1
MATERIJALNI IZDACI (ukupno)					
	1064.2	932.8	1071.1	1166.4	1160.1
TEKUĆI GRANTOVI (ukupno)					
	1451.7	1355.4	1628.7	2075.1	2276.4
<i>Izlistati sve tekuće grantove</i>					
Tekuća rezerva	107.1	14	95.3	136.8	205.7
Grantovi mjesnim zajednicama	17.4	87.2	58.2	125.9	27.7
Grantovi pojedincima	245.5	230.1	290	367.1	318.3
Grantovi neprofitnim org.	1081.7	1024.1	1185.2	1445.3	1724.7
KAPITALNI GRANTOVI (ukupno)					
<i>izlistati sve kapitalne grantove</i>	10103.8	6985.5	7725.4	10844.5	7135.3
	10103.8	6985.5	7725.4	10844.5	7135.3
IZDACI ZA KAMATE I OSTALE NAKNADE (ukupno)					
	70.6	58.1	40.8	27.5	17.1
RASHODI / IZDACI UKUPNO					
	15521.4	12218.3	13281	17404.8	14163.7

Izvor: Općina Hadžići

Kapitalni grantovi imaju tendenciju pada u 2019-2023. godina. Tako su u 2023.godini iznosili 10.103.800 KM i manji su za 29,4% u odnosu na 2019. godinu (7.135.300 KM).

Po projekciji općinskih prihoda po osnovu tekućih i kapitalnih transfera očekuje se da će se u narednom periodu nastaviti trend ulaganja po osnovu transfera viših nivoa vlasti i ličnog učešća pravnih lica i građana. Prema projekciji prihoda po osnovu kapitalnih transfera sa kantonalnog i federalnog nivoa vlasti, u budućem periodu očekuju se sredstva za nastavak investicija koja će se namjenski rasporediti po budžetskim prioritetima i to ulaganjem u infrastrukturu na nivou općine

Uzevši u obzir nivo realizovanih sredstava za implementaciju strateškog okvira 2017-2021., budžetski okvir, projekcije Dokumenta okvirnog Budžeta Općine Hadžići 2024-2026, kao i utvrđene ekonomske pokazatelje i inflaciju, finansijsku procjenu implementacije strateškog okvira u periodu 2024-2028., te strategije razvoja KS 2021-2027, karakteriše potreba zadržavanja na nivou prosjeka implementiranih sredstava iz prethodnog perioda (gore opisanog), održavanje nivo sredstava u početnim godinama implementacije sa blagim optimizmom u drugom dijelu perioda implementacije.

Na osnovu naprijed navedenog, okvirna procjena dostupnih sredstava za implementaciju razvojne strategije u periodu 2024-2028. iz budžeta Općine procjenjuje se u iznosu od oko 32 miliona KM. Naprijed navedeni pokazatelji ukazuje na mogućnosti i potrebu finansiranja i iz drugih izvora.

U narednom periodu potrebno je Budžetom Općine i akcionim planom za realizaciju postavljenih ciljeva (a naročito razvoja projekata za jačanje privrede), predvidjeti razmatranje uvođenja Ureda za upravljanje projektima (PMO⁸) te intenzivirati edukaciju za razumijevanje, učestvovanje na javnim pozivima i pravilno popunjavanje aplikacija za fondove EU u skladu sa PCM metodologijom od strane same općine i proaktivnih nevladinih organizacija (Sarajevska regionalna razvojna agencija – SERDA i sl.) te privatnog sektora. Pretpostavka je da Općina Hadžići putem javnih poziva za dodjelu programskih sredstava EU može povući značajan iznos sredstava čime bi mogla realizovati aktivnosti potrebne za dostizanje strateških ciljeva.

U narednoj tabeli predstavljeni potencijalni izvori za potrebe realizacije strategije u periodu 2024-2028. godina.

Tabela 38. Mogući izvori finansiranja

Iz Budžeta JLS	Osnovi prihoda utvrđeni zakonom o budžetima u F BiH
Eksterni izvori (kredit, entiteti, kantoni, država, javna preduzeća i privatni izvori, sl.)	- FBiH
	- Kanton Sarajevo
	- Javne ustanove
	- SERDA
	- Turistička zajednica KS
	- Javna preduzeća
	- Fond za zaštitu okoliša FBiH

⁸ Project Management Office (PMO) organizacijsko je tijelo ili jedinica kojoj su dodijeljene različite odgovornosti vezane uz centralizovano i koordinirano upravljanje projektima unutar njihove domene.

	- Razvojne agencije
	- Vlasnici objekata
	- Drugi oblici saradnje sa institucijama svih nivoa vlasti
Iz eksternih izvora (IPA III, donatori i ostalo) (u KM)	U narednom razvojnom periodu planira se aplicirati na sredstva sljedećih izvora finansiranja:
	- Ministarstvo razvoja, preduzetništva i obrta FBiH
	- Vlada FbiH
	- Kantonalna ministarstva, ustanove i zavodi-Kanton Sarajevo
	- Federalno ministarstvo kulture i sporta u cilju rekonstrukcija i izgradnje kulturno-historijskih objekata
	- Federalno ministarstvo izbjeglih i raseljenih osoba za projekte razvoja infrastrukture i projekata socijalnog stanovanja
	- Ministarstva prostornog uređenja FBiH za projekte energetske efikasnosti
	- Vlada Kantona Sarajevo
	- Fond za zaštitu okoliša FBiH
	- Agencija za slivove rijeke Save
	- UNDP, USAID i dr.

Posebno je važno da se napomene unesu u slučajevima značajnijih odstupanja „očekivanih“ izvora finansiranja u pojedinim godinama u odnosu na trend ostvarenih izvora finansiranja u proteklom periodu implementacije. Implementacija strategije u periodu 2024.-2028. godina podrazumijeva implementaciju mjera osposobljavanja kapaciteta za privlačenje sredstava iz eksternih izvora naročito iz razloga što se u narednom periodu očekuje veći obim dostupnosti sredstava iz procesa evropskih integracija.

2.2. SWOT analiza i strateško fokusiranje

Pri izradi SWOT analize kao instrumenta za identifikaciju ključnih razvojnih snaga i slabosti, te njihovog smještanja u kontekstu stanja i trendova u širem okruženju, korišteni su prikupljeni socioekonomski podaci Općine Hadžići. SWOT analiza je urađena na objektivnoj analizi socioekonomskih pokazatelja i uz puno učešće Razvojnog tima u procesu. Na bazi SWOT analize određeni su: strateški fokusi Općine u narednih 5 godina, Vizija Općine i strateški ciljevi.

Vizija Općine Hadžići ostvaruje se realizacijom ciljeva u svim područjima rada i djelovanja ove jedinice lokalne samouprave, unaprjeđenjem konkurentnosti i osnaživanjem lokalne privrede i turizma na tržištu, unaprjeđenjem standarda i kvalitete života njenog stanovništva, te razvojem infrastrukture uz poštivanje osnovnih postulata zaštite okoliša. Strateško fokusiranje je dobiveno na osnovu prikupljenih podataka u socio-ekonomskoj analizi, koja obuhvata sve važne aspekte života i razvoja Općine i služi kao glavna podloga za kreiranje sveukupnog strateškog razvoja kao i aspekata ekonomskog razvoja, društvenog razvoja i plana zaštite životne sredine. Da bi identifikovali najvažnije unutrašnje faktore i vanjske okolnosti koje su značajne za razvoj Općine Hadžići Sarajevo izrađena su SWOT, TOWS i PEST analize koje predstavljaju most između sadašnjeg i željenog, budućeg stanja koje se definiše strateškim planom razvoja.

SWOT analiza Općine Hadžići je izrađena na osnovu podataka iz Situacione analize koja uključuje baze podataka i ocjenu stanja po područjima – privreda, društvo, okoliš. SWOT analiza uključuje definisane interne snage i slabosti u domenu resursa, organizacije i postignutih rezultata na kojima bi se mogao bazirati budući razvoj Općine, odnosno koji ograničavaju ili onemogućuju njen razvoj.

Cilj SWOT analize je identifikacija na koji način Općina Hadžići može:

- Iskoristiti identifikovane snage,
- Realizovati postojeće prilike,
- Smanjiti uticaj prijetnji,
- Eliminirati slabosti.

Analizom su pokrivena 3 osnovna razvojna aspekta, koji su prikazani u nastavku izvještaja.

Tabela 39. SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Povoljan geografski položaj ➤ klimatska i ambijentalna privlačnost i ekološka nezagađenost, ➤ blizina velikim potrošačkim centrima i posebno blizina glavnog grada, ➤ blizina i komunikacijska povezanost sa putnim i željezničkim pravcima, kao i blizina aerodroma, ➤ razvijena komunalna infrastruktura: putevi, željeznica, vodovodna, elektro i gasovodna mreža, rasvjeta i sl, ➤ - urbaniziran prostor, ➤ - postojanje industrijskih zona, ➤ - postojanje preduzeća sa povoljnim 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Nedovoljna svijest i edukacija građana o značaju zaštite okoliša, nizak stepen selekcije i reciklaže otpada; ➤ Nedovoljno uređena kanalizaciona mreža ➤ Negativni demografski trendovi; ➤ Veliki broj maldih nezaposlenih osoba ➤ Nezainteresovanost mladih da učestvuju u Programu politike aktivnog zapošljavanja; ➤ Nedovoljan broj uspješnih poduzeća ➤ Nizak broj preduzeća na 1000 stanovnika

- referencama,
- općina tradicionalno prepoznatljiva po proizvodnji u drvnoj industriji, proizvodnji bezalkoholnih pića i u novije vrijeme po prehrambenoj industriji,
- - značajni industrijski potencijali (moderne fabričke hale, magacini, skladišni prostori),
- - izgrađene industrijske zone sa svom potrebnom infrastrukturom,
- - solidno poslovanje malih i srednjih preduzeća,
- - preduvjeti za razvoj poljoprivrede (poljoprivredno zemljište, stočni fond, poljoprivredna
- mehanizacija, organiziran otkup i prerada ljekovitog bilja, registrirana poljoprivredna
- zadruga, udruženje poljoprivrednih proizvođača),
- postoje uvjeti za projekte stanogradnje,
- mogućnost za razvoj turizma: prirodne ljepote, atraktivna izletišta, olimpijske planine Igman i Bjelašnica,
- postojanje sportskih klubova i dobre mogućnosti za razvoj sporta,
- - veći broj udruženja iz oblasti kulture, postoje prostori za održavanje kulturnih manifestacija

- Komplikirane procedure pokretanja biznisa,
- Značajan broj korisnika materijalne pomoći Općine (socijalno ugroženih grupa)
- nedovoljno iskorišteni objekti bivše vojne industrije
- nedostatak investicija
- Uska struktura razvoja privrednih djelatnosti
- Nerazvijen triple helix model i registar kompetencija za potrebe tržišta rada

PRILIKE

- Digitalizacija poslovanja i potencijal ulaganja u domenu IT ;
- Udruživanja sredstava kroz javno-privatnu inicijativu;
- Aktiviranje potencijala dijaspore;
- Usvajanje međunarodnih standarda u procesima pridruživanja EU (Uvođenje CAF modela u Općini za unaprjeđenje rada)
- Uspostava e-uprave;
- Korištenje sredstava međunarodnih i domaćih fondova, programa i projekata;
- Trendovi u finansiranju projekata energetske efikasnosti i zaštite okoliša;
- Iskorištavanje prirodnih resursa;
- Rekonstrukcija i izgradnja

PRIJETNJE

- Politička nestabilnost u BiH koja nepovoljno utiče na jačanje i razvoj lokalnih zajednica;
- Inflacija i nadolazeća ekonomska kriza uzrokovana ratovima;
- Nepovoljni emigracijski trendovi „odliv mozgova“
- Ekstremne vremenske prilike koje dovode do aktiviranja klizišta;
- Nepoznavanje pravila i procedura
- Prisustvo devijantnih socijalnih pojava (maloljetnička delikvencija, kriminal, siva ekonomija).
- Ovisnost općinskog budžeta o raspodjeli sredstava od viših nivoa vlasti (dijeljeni prihodi).

kanalizacione mreže

- Osiguranje uslova za unaprjeđenje infrastrukture u oblasti osnovnoškolskog, srednjoškolskog i obrazovanja.
- Centri za zdravo starenje

2.2.1. Strateški fokusi

Izdvajanjem perspektivnih konkurentskih prednosti s jedne strane i najkritičnijih problema s druge strane u ovom dijelu dokumenta data su ključna težišta Strategije, odnosno definirani su strateški fokusi. Na osnovu urađene interne kvantitativne i kvalitativne analize trenutnog stanja u Općini Hadžići, identificiranih internih snaga i slabosti (u vezi sa resursima, organizacijom ili rezultatima rada), kao i prilika i prijetnji u užem i širem okruženju, općih zaključaka u vezi sa ekonomskim i društvenim razvojem Općine Hadžići, javnom administracijom, infrastrukturo i stanje okoliša, proizlazi nekoliko ključnih strateških izazova s kojima će se Općina Hadžići morati suočiti u narednim godinama.

Kako bi se maksimalno iskoristile ranije spomenute strateške prednosti, ali i minimizirali nedostaci, Općina Hadžići će u narednim godinama nastojati iskoristiti ogromne prilike koje joj se pružaju u vanjskom okruženju poput pristupnih domaćih i međunarodnih fondova, kao i projekata međunarodnih donatora i organizacija sa ciljem jačanja lokalne samouprave.

U pitanju su sljedeći izazovi:

1. Kako ubrzati otvaranje novih radnih mjesta na području općine?
2. Kako poboljšati zadovoljavanje socijalnih potreba i povećati socijalnu inkluziju?
3. Kako osigurati zdrav okoliš i raspoložive resurse koristiti na ekonomski efikasan i održiv način?
5. Kako unaprijediti infrastrukturu u skladu sa potrebama građana općine?
6. Kako zadovoljiti potrebe mladih?
7. Kako zadovoljiti potrebe starije populacije?
8. Kako općinu učiniti atraktivnijom za privlačenje investicija?

Na osnovu svega navedenog, Općina Hadžići je definisala tri strateška fokusa koji će biti vodič privrednog, društvenog i okolinskog razvoja do kraja 2028. godine:

1. Razvoj mikro, malih i srednjih preduzeća (MSP) u cilju samoodrživosti lokalne privrede općine Hadžići. Strateška opredijeljenost općinske uprave je da stimulira privatni sektor za investiranje, povećanje prerađivačkih kapaciteta, stvaranje boljih uslova za razvoj biznisa, kao i poduzimanje niza mjera koje bi pozitivno uticale na infrastrukturu

za pokretanje obrta te mikro, malih i srednjih preduzeća. Osnovni strateški fokus je svakako usmjeren na ostvarivanje takvog poslovnog ambijenta općine Hadžići koji se ogleda kroz smanjivanje nezaposlenosti poduzimanjem niza mjera za samozapošljavanje i pokretanja obrta te mikro, malih i srednjih preduzeća. Ovdje se prije svega misli na povećanje stope zaposlenosti podrškom preduzetničkim inicijativama, u IT oblasti, turizmu, poljoprivredi i podrškom postojećim privrednim i pravnim subjektima na području općine.

Pružiti podršku obrtima, te mikro malim i srednjim preduzećima u razvoju u svim djelatnostima u cilju stvaranja novih vrijednosti, povećanja kapaciteta, marketinga, zaštite interesa i zadovoljavanja potreba građana, te razvoja lokalne zajednice, što pretpostavlja i povećavanje broja zaposlenih.

Triangularna saradnja između javnog sektora, privatnog sektora i civilnog društva može stvoriti značajnu dodatnu vrijednost u promoviranju lokalnog ekonomskog razvoja, posebno za ciljne grupe kao što su žene, mladi i pojedinci u nepovoljnom položaju. Radeći zajedno, javni sektor, privatni sektor i civilno društvo mogu stvoriti inkluzivnu, prosperitetnu i otpornu lokalnu ekonomiju.

Jedan od mogućih imperativa je jačanje poduzetništva i podrške novim sektorima u kojima se stvara veća dodana vrijednost, uz postepeno prilagođavanje i jačanje fizičke i institucionalne infrastrukture. U smislu jačanja institucionalne infrastrukture, potrebno je razmotrite osnivanje Poslovnog inkubatora.

Lokalne konkurentske prednosti mogu se klasificirati u tri glavne kategorije: **prirodni resursi (ili komparativne prednosti)**, **generičke konkurentske prednosti** i **jedinstvene konkurentske prednosti**. Prirodne ili komparativne prednosti su faktori koji su dati prirodom (dostupnost određenih sirovina, geografski položaj). Generičke prednosti su konkurentske prednosti koje je stvorio čovjek na mnogim lokacijama (kao što su npr. „iskusni radnici“, „duga tradicija metaloprerađivačkog sektora“, „restorani, hoteli i aktivnosti na plaži u turističkom sektoru“). Jedinstvene prednosti su umjetne konkurentske prednosti koje su specifične za samu lokaciju.

Dakle, fokus treba staviti podršku najrazvijenijim privrednim djelatnostima na području općine (poput prerađivačke industrije i dr.) te na iznalaženje olakšica i podrške za registraciju novih poljoprivrednih proizvođača, razvoj turizma i biznisa (start up-i) kao vida podrške postojećoj lokalnoj ekonomskoj bazi poduzetnika na osnovu analize lanca vrijednosti i aktuelne potražnje na tržištu te potencijalima rasta i razvoja.

2. Poboljšanje kvaliteta društvenih usluga i kulturno-sportskih sadržaja

Neophodno je realizirati mnogobrojne infrastrukturne projekte radi unaprjeđenja općinske komunalne infrastrukture za čiju realizaciju treba osigurati dodatna finansijska sredstva, pored onih iz općinskog budžeta.

Posebnu pažnju treba posvetiti potrebama marginaliziranih društvenih grupa i njihovom uključivanju u društvene tokove.

Obrazovni sektor, također, zahtijeva unaprjeđenje infrastrukture, kako materijalnog osnova i objekata, tako i samog nastavnog procesa u saradnji sa resornim ministarstvom, uključujući i usklađivanje nastavnih planova i programa sa potrebama tržišta rada (značajan je broj određenih zanimanja koji bilježe dugoročnu nezaposlenost).

Općinska administracija treba biti inicijator bliske saradnje javnog, privatnog i nevladinog sektora, ali i koordinator velikog broja zajedničkih razvojnih inicijativa. Kako bi se nastavio pozitivan trend u razvoju kulture i sporta, potrebno je razvijati institucionalne kapacitete u ovoj oblasti, te definirati jasne modele podrške i finansiranja institucija iz oblasti kulture i sporta.

Potrebno je izgraditi dodatne kapacitete u oblasti kulture i uvesti nove kulturne sadržaje. Smanjiti izloženost i ranjivost lokalne zajednice na klizišta i bujične poplave, a što uključuje jačanje tehničkih i kadrovskih kapaciteta Civilne zaštite, uređenje i čišćenje odvodnih kanala i rekonstrukciju zastarjele vodovodne mreže, te razvoj nove vodovodne i kanalizacione mreže.

Kontinuirano raditi na izgradnji kapaciteta općinske uprave da adekvatno odgovori na izazove lokalnog razvoja uvodeći E-upravu (edukacija na temu upravljanja lokalnim razvojem, PCM, apliciranje za fondove EU, digitalizacija usluga itd.). Pored navedenog širi okvir razvoja konstantno zahtjeva efikasnu i odgovornu općinsku administraciju čiji rad se zasniva na savremenim načinima rada i komuniciranja sa građanima (implementirati CAF model u saradnji sa Agencijom za državnu službu FBiH)

3. Riješiti probleme zaštite okoliša i stanja komunalne infrastrukture

U narednom strateškom periodu neophodno je:

- Iskoristiti trendove u primjeni energijske efikasnosti (Primjenom mjera energijske efikasnosti u javnim ustanovama (školama) i jedinicama individualnog i kolektivnog stanovanja, postigli bi ciljani nivo racionalnijeg korištenja energije, smanjenja troškova nabavke energenata, smanjenje negativnih emisija zagađivača kao i veći stepen zaštite okoline);
- Izraditi projektne dokumentacije za naselja koja su prioritetna, odnosno, koja nemaju separatnu kanalizacionu mrežu i izvršiti izgradnju iste u skladu sa finansijskim sredstvima;
- Izraditi i realizirati projekat izgradnje biciklističke staze

U narednom strateškom periodu neophodno je raditi na unaprjeđenju lokalne zajednice da odgovori na posljedice prirodnih katastrofa posebno poplava i klizišta. Neophodno je

provođenje mjera zaštite od poplava uz i u riječnim koritima, te implementacija mjera sanacije klizišta.

Unaprjeđenjem održavanja postojećih javnih i zelenih površina i izgradnjom biciklističkih staza poboljšali bi se uslovi života građana.

U narednom periodu prioritetan je fokus na realizaciji godišnjih programa izgradnje, održavanja i sanacije putne infrastrukture.

Sve ove projektne aktivnosti treba da vode ka sinergetskom efektu primjenom Balanced scorecard modela za realizaciju startegije, stvarajući ugodniji ambijent za življenje, rad i ostanak u općini.

2.3. Vizija razvoja i strateški ciljevi

Vizija razvoja predstavlja težnju, dugoročnu namjeru, pravac djelovanja i poželjno stanje u budućnosti. Vizija razvoja Općine Hadžići za period 2017.-2021. godina, je definisana kao „Općina Hadžići će težiti razvoju koji će obezbijediti uslove za izgradnju industrijsko-energetskih i turističkih kapaciteta, proizvodnju zdrave hrane uz poštivanje svih standarda zaštite životne sredine sa ciljem da postane ekološki zaštićena općina, ugodna za život svih njenih stanovnika,„. Elementi ove vizije su i dalje aktuelni ali se, u skladu sa predloženim strateškim fokusima, razvoj u narednom periodu planira bazirati istovremeno i na poljoprivredi i na privredi te razvijanju infrastrukture za kvalitetan život, vizija općine Hadžići u strateškom periodu 2024.-2028. godina je definisana kao:

„Ekološki uređena općina sa povoljnim poslovnim okruženjem za investiranje, inovacije i ruralni razvoj, te modernom infrastrukturom za prosperitetan život svih građana“

Vizija razvoja općine Hadžići se fokusira na tri pravca razvoja: (1) razvoj privrede uključujući razvoj poljoprivrede, prerađivačke djelatnosti i novih uslužnih djelatnosti, te unapređenja javnih usluga kroz digitalizaciju (e-uprava) (2) Poboljšanje kvaliteta društvenih usluga te unapređenja kulturno-sportskih i obrazovnih sadržaja (3) razvoj i modernizacija društvene i komunalne infrastrukture u cilju povećanja standarda života građana i zaštite okoliša. U viziji je zastupljen i princip inkluzivnosti odnosno podjednako ispunjavanje potreba svih stanovnika bez obzira na skupinu kojoj pripadaju.

Strateški ciljevi Općine Hadžići su usklađeni sa Strategijom razvoja FBiH, Strategijom razvoja Kantona Sarajevo i Okvirom za ciljeve održivog razvoja u BiH, kojim se utvrđuju zajednički podciljevi i indikatori za sve nivoe vlasti u BiH (zajednički minimum) te usmjeravaju buduću procesi strateškog planiranja.

Strateški ciljevi Općine Hadžići:

Strateški cilj 1. Stabilan, inovativan i održiv lokalni ekonomski razvoj

Strateški cilj 2. Unaprijeđen kvalitet života građana sveukupnim društvenim napretkom

Strateški cilj 3. Izgradnja komunalne infrastrukture uz održivo upravljanje okolišem

Strateški cilj 1. Stabilan, inovativan i održiv lokalni ekonomski razvoj

Prvi strateški cilj zasnovan je na nekoliko ključnih pretpostavki:

- da općina Hadžići uvede certifikat BFC SEE. Certifikacija Općine prema BFC (Business friendly certificate) podrazumijeva da su određeni standardi ispunjeni, odnosno da Općina može, postojećim privrednicima kao i zainteresovanim potencijalnim investitorima, dati sve usluge i informacije koje će im olakšati poslovanje. Ovo bi bilo posebno važno u cilju privlačenja stranih investicija, a posebno investicija dijaspore.
- da se unaprijedi poduzetnička infrastruktura na području općine, kako bi općina razvila kapacitete za razvoj poduzetništva i kod mladih (poslovni inkubatori, akceleratori i sl.)
- da se kroz ulaganja u razvoj poljoprivrede osigura unaprijeđenje kapaciteta i mehanizacije poljoprivredne proizvodnje, podigne nivo produktivnosti poljoprivrednih proizvođača te kreiraju uvjeti koji bi privukli i mlade ljude da se bave poljoprivrednom proizvodnjom
- Da se unaprijedi digitalizacije javnih usluga i informatičke pismenosti zaposlenih u općinskoj administraciji te poveća efikasnost rada lokalne samouprave te na taj način dodatno podržati razvoj atraktivnog poslovnog ambijenta i cjelokupne kvalitete života na području općine.

- Da se uradi strategija razvoja turizma u cilju unapređenja općine kao prepoznatljive tursitičke destinacije za razvoj ruralnog turizma, izgaradnja bickilističkih staza i sl.

Strateški cilj 2. Unaprijeđen kvalitet života građana sveukupnim društvenim napretkom

Drugi strateški cilj zasnovan je na nekoliko ključnih pretpostavki:

- Pružanje socijalnih i zdravstvenih usluga nije na zadovoljavajućem nivou zbog nedostatka finansijskih sredstava. Posebnu pažnju treba posvetiti potrebama marginaliziranih društvenih grupa i njihovom uključivanju u društvene tokove.
- Obrazovni sektor, takođe, zahtijeva unapređenje infrastrukture, kako materijalnog osnova i objekata, tako i samog nastavnog procesa u saradnji sa resornim ministarstvom, uključujući i usklađivanje nastavnih planova i programa sa potrebama tržišta rada.
- da se razvija društvena infrastruktura promišljajući o potrebama modernog čovjeka, odnosno da se fokus stavi na modernizaciju infrastrukturnih kapaciteta
- da se radi na jačanju kapaciteta za rad sa djecom ometenom u razvoju, čiji je broj u blagom porastu, kroz osiguravanje dovoljno finansijskih sredstava, jačanju ljudskih kapaciteta i nabavku modernih sredstava i učila za rad
- Kako bi se nastavio pozitivan trend u razvoju kulture i sporta, potrebno je razvijati institucionalne kapacitete u ovoj oblasti, te definirati jasne modele finansiranja Javne ustanove kulturno - sportski i rekreacioni centar Hadžići – KSIRC i drugih organizacija.
- da se ojačaju kapaciteti za suzbijanje kriminalnih dijela na području općine, te da se ojačaju kapaciteti za unaprijeđenje sigurnosti građana
- da se osigura veća saradnja i povezanost svih relevantnih aktera u društvenoj zajednici (javni, nevladin i privatni sektor) u funkciji sinergijskog efekta u doprinosu cjelokupnom razvoju općine

- da se ulaganjima u razvoj kapaciteta nevladinog sektora osigura doprinos njegovoj samoodrživosti u svim aspektima kako bi isti postao snažan partner lokalnoj zajednici u ostvarenju strateških napora i usmjerenja

Strateški cilj 3. Izgradnja komunalne infrastrukture uz održivo upravljanje okolišem

Treći strateški cilj zasnovan je na nekoliko ključnih pretpostavki:

- da se unaprijedi javna komunalna infrastruktura zasnovana na principima dobrog i efikasnog upravljanja
- da se poveća stepen pokrivenosti stanovništva vodoopskrbom, te da se izradi projektna dokumentacija za naselja koja su prioritetna, odnosno, koja nemaju separatnu kanalizacionu mrežu i izvršiti izgradnju iste u skladu sa finansijskim sredstvima;
- da se razvije infrastruktura za odvajanje i reciklažu otpada u svrhu smanjivanajbroja divljih deponija i očuvanja javnog zdravlja
- da se provode mjere energetske efikasnosti na stambenim i javnim objektima, kao i objektima javne rasvjete u cilju racionalizacije troškova i smanjenja CO2
- da se uradi studija izvodljivosti u oblasti iskorištenja prirodnih resursa u proizvodnji električne energije iz obnovljivih izvora
- da se ojačaju kapaciteti i preduslovi za zaštitu od prirodnih nepogoda posebno poplava;

Tabela 40. Indikatori (uticaja) realizacije strateških ciljeva

STRATEŠKI CILJ 1	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2028.)
Stabilan, inovativan i održiv lokalni ekonomski razvoj	Ukupna vrijednost izvoza	164 miliona KM	250 miliona KM
	Ukupan broj zaposlenih na području općine	5.528	6.100
	Broj poslovnih subjekata na 1.000 stanovnika	56,3	65

STRATEŠKI CILJ 2	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2028.)
Unaprijeđen kvalitet života građana sveukupnim društvenim napretkom	Zadovoljstvo anketiranih građana ⁹ (%)	n/d	80%
	Stepen razvijenosti općine Hadžići na nivou FBiH – rang	15	13
	Broj stanovnika općine Hadžići	24.558	25.200

STRATEŠKI CILJ 3	Indikator (uticaja)	Polazna vrijednost (2023.)	Ciljna vrijednost (2028.)
Izgradnja komunalne infrastrukture uz održivo upravljanje okolišem	Pokrivenost odvoza komunalnog otpada	90%	100%
	Broj stambenih objekata direktno ugroženih klizištima	n/d	0
	Pokrivenost općine kanalizacionom mrežom	45%	85%
	Broj kilometara asfaltiranih cesta na području općine	227	250

Vizija Općine Hadžići ostvaruje se ostvarivanjem ciljeva u svim područjima rada i djelovanja ove jedinice lokalne samouprave, unapređenjem konkurentnosti i osnaživanjem lokalne privrede na tržištu, unapređenjem standarda i kvalitete života njenog stanovništva, te razvojem infrastrukture uz poštivanje osnovnih postulata zaštite okoliša.

⁹ Do 2028.g. najmanje 80% roditelja i djece zadovoljno kulturnim i sportskim sadržajima, kvalitetom e-uprave općine, zdravstvenih i obrazovnih javnih servisa, koji se pružaju na području Općine.
Broj kilometara asfaltiranih cesta na području općine